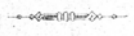

n-32

ივერია

1881

№ X, ოქტომბერი.

თბილისი.

ქუთაიშე სულაძის სტამბა.

1881

3086

შინაარსი:

- I სამშობლო! დრამა სუთ მოქმედებად, გადმოკეთებული ფრანგულენოვანი თ. დავ. ერისთავისაგან. 3
- II შინ მოიგონა ქართული ანბანი? ილ. რქვინაძის 97
- III ხალხური ლექსები 113
- IV ლიტერატურული შენიშვნები («რუსეთის ექვსდღიანი მდგომარეობა» გ. თ.-მ.-ისა. — «შინაური მიმდინარეობა» «ივერია», № 5. — «თავიდან თუ ბოლოდან?» ვიფშიძისა, „იმედი“ № 5). ა.ნ. — ჯ.ს. 114
- V ტელავის სასულიერო სემინარია და პირველი მისი რექტორი ბაიოზ ნაცვლიშვილი, (დასასრული) ნ. მთვარელიშვილისა 135
- VI ახალი წიგნები: „წყარო“, №. № 3 და 4. — მ. ყარაღანოვის ლექსები. — დაბადების საზოგადოების წიგნები. 155
- VII ბანცხადება (უდაზგა).

05)
0-22

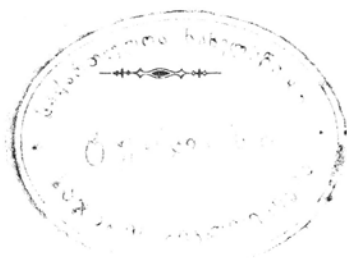
ივერია

43
1881/4

საოლთიკო და სალიტერატურო
ქურონალი.

წელიწადი მეხუთე.

№ X

თბილისი.

მეფობე სელაძის სტამბა, აჯამანის ქუჩაზე.

1881

3086 458

სამსოგლო!

დრამა

5 მოქმედებად და 6 სურათად

ფრანცუზულიდან გადმოკეთებული

თ. დ. გ. ერისთავისაგან.

ამ პიესის წარმოდგენა გადმოკეთებლის დაუკითხავად
ადრძალულა კანონთა კრების 1684-ე მუხლის ძალით.

მოქმედნი ჰირონი:

სეიმონ ლიონიძე.

ქეთევან, ამისი ცოლი.

ლევან ხიმშიაშვილი.

დიმიტრი ღალიანი, მთავრის შვილი.

ბოგია, დიაკვანი.

ზაზა სოლოლაშვილი,

როინ ამირაჯიბი,

მსტატე ციციშვილი,

} ქატიკელნი
შემთქმელნი.

დელა-კაცი.

პატარა ბიჭი,

ბერი,

მოახლე და მოსამსახურე ლიონიძისა.

შაჰი აბასსი.

შაიხოშ, მისი ქალი.

ისრაფილხან.

ისმაილ-ბეგ,

ალოაფერდი,

} შაჰის
მსაჯულეები.

ისკანდერ-ბეგ,

დაუდ-ბეგ,

მაჰმედ-ბეგ,

} შაჰის
მსლებელნი.

ჯალათი,

ჯაშუში,

ჯარი, საღხი და სსვანი.

მოქმედება სწამოებს მეშვიდმეტე საუკუნეში
თბილისში.

მოქმედება ჰირველი.

სცენა წარმოადგენს დიდ მოედანს თბილისში; ზამთარია და თოვლს.—მოედანზედ დაბანაკებულია სპარსეთის ჯარი; უნთიათ ცეცხლი რამდენსამე ალაგს და გვერდით უსხედან. შორი-ახლოს მოინანს სპარსული ურმები გავსილი ავეჯულობით; რამდენსამე ალაგს ჰყვრია ბარგი-ბარხანა სპარსელების ნადავლი. მოისმის შორიდგან ნაღარის ხმა და თოფის სროლა.

გამოსვლა 1-ლი.

ისკანდერ, ლაუდ, მაჰმედ, (წამოწოლილნი ცეცხლა-პირას); ჯარის-კაცნი.

ისკანდერ. ეს რა ამბავია?

ლაუდ. (გაიხედავს ქუჩისაკენ) ტყვეები მოჭყავთ!

ისკანდერ. რა ღმერთი გაუწყრათ! დღეს მგონი, მეტყვედ მოჭყავთ!... ახლა, სად დავკითხ მავადენი ხალხი?...

მაჰმედ. აი, აქ ახლავს, მგონი, ბოსელია, იქ შეკრეკათ!...

ისკანდერ. (ადგება) აბა ერთი ვინახო!.. თქვენ ეი!.. ჰატა რა შეშა შეუკეთეთ ამ ცეცხლს!.. საშინელი ყინვაა!... (გაგა მარცხნივ).

მაჰმედ. (მეომარს) შეშა მოიტანე, კერა სედაკე, ლამის გაკვივინეთ.

ჯარის-კაცი. შეშა ჯღარ გასლავს!...

მაჰმედ. ჯღარ მასლავს, რას მიქვიან?... ესლავ, იშოვნიე!... წა-
დი სახლი დაქტოე სადმე და მოიტანიე!...

ისკანდერ. (შემოდის) აი, კიდეკ მოჭყავთ, ტყვენი!... დაუდ-
ბებ, მე მივდივარ და შენ რატ გინდა უყავი ამ გიყ-
რებს! (გავა.)

ბამონსლა 2-რე.

ივინივე, სვიმონ და ლდიანი.

ლაულ. (ჯარის-კაცო) აბა, მოიყვანეთ ტყვეები!... (ლდიანი და
სვიმონ შემოჭყავთ მარჯვნივ; ორთავ გვერდით ჯარის-კაცი მოს-
დევნ).

შუროსი მემ. გამოიანეთ ჩქარა!

ლდიანი. (შესდგება და მშვიდობიანად) მოიტა, მძაო!... თუძტა
სმალე ამსხეს, მაგრამ ეს ჯონი სელში მიჭირავს და
თუ კიდეკ ჩემთვის სელი გინდა, ღმერთს გკვიტები
ზედ ზურგზედ დაგამტვრევ!..

ჯარის-კაცი. (ამოიღებს სმალს) შენ რთგორა ვბედავ! (უნდა
დაჰკრას.)

ლდიანი. (ჯონს გარტყამს მკლავში, სმალს გაადებინებს და მე-
რე ჯონითა სცემს) აი, რთგორა ვბედავ! სომ შეიტყე!...
(ჯარის-კაცი უნდა მივარდეს ლდიანს, ამ დროს მაჰმედ და ლაულ
მივარდებიან და ვააშველებენ).

ლაულ. (ლდიანს) ლუკმა-ლუკმა სომ არ გინდათ რთმ დაგკუ-
წონ. რას შერბები?

ლადიანი. თქვენ ვინა ბძანდებით?..

ლაუდ. დაუდ-ბეგ, დიდებულის შიშის მსლგებელი!..

ლადიანი. მე, დადიანი გახლავარ მთავრის შვილი და მეგობარი ჩაბთლის მეივისა... და თუძცა ტყვე ვარ, მაგრამ ხორციელ კაცს ნებას არ მივცემ, რომ სული მასლცა!... ეს იცოდეთ, ბატონო!... არა გაქვსთ-რც, რომ ჩამოკვდე — დალაღული ვარ!..

ლაუდ. უკაცრავად, ბატონის შვილო, თქვენს ვინაობა არ ვიცოდით!... აი, ბატონო, ამ გოდორზედ ჩამოკვებით!..

ლადიანი. რა! კვ კარგი მოგონებას!... (უნდა გოდორი აიღოს, ამ დროს სვიმონსაც უნდა აღება, და ორნივე შესდგებიან) უკაცრავად, ბატონო!..

სვიმონ. (თავს დაუკრავს) ინებეთ, შენი ჭირბიქე!..

ლადიანი. თქვენს შეძევ!..

სვიმონ. თქვენ, ბატონო, რგორც იმერელი, აქ სტუმარი ბძანდებით და მე ვი აქაური ვარ — მასსადაძე მე აქ მას-შინძელი გახლავარ!

ლადიანი. კითხვა არ უნდა, კეთილშობილი ბძანებულსართ!

სვიმონ. მე გახლავარ თავადი სვიმონ ღირბიქე, — თქვენი უძმარბილესი მონა!

ლადიანი. მთავარ დადიანის შვილი დიმიტრი — აგრეთვე თქვენი უძმარბილესი მონა!... მას, ბატონო ჩემო, თუ აქაური ბძანდებით, ერთი მიბძანეთ სადა ვართ? მე შირველად ვარ საქართველში!..

სვიმონ. თქვენა ბძანდებით თბილისის ქალაქში, ქალისის მოედანზედ, რომელიც ახსრებულა შიშ-აბასისსაგან!..

ლადიანი. წარმოიდგინეთ, იმერეთიდან მოკდიოდი ბატონი შვილ დავითთან. სანადიროდ მომიწვივა და ქალაქს რომ

მოკახლავდი, დამეცა თათრის ჯარი და დამიჭირეს ტყვეთ!.. მე არ ვიცნოდი, რომ შაჰ-ახასს საქართველოზედ გამოელაშქინა.

სვიმონ. ვერ წარმოიდგენთ, ბატონი შვილო, როგორ ააოხრეს ამ ურჯულად საცოდნავი საქართველო. სადაც ამისმა ჯარმა გაიარა, მტვრად აქცია, დედა-მიწისთან გაასწორეს! სოფლები სულ ტყუნივით გადაჭბურა, ქვა-ქვანზედ არ დააგდო!.. ყოველ სახლ წინ სისხლის მორევი სდგას და შიგ ქრისტიანები იხრჩვებიან, უპატრონოდ, მგლების კერძად!.. ყოველ ხეზედ იმდენი ჩამოღრჩობილია, რომ ხეებს ტოტები ზედ ატყუდებთ!.. შაჰმა გასცა ბძანება, ქრისტიანი არავინ დაინდოთ: კაცი, დედა-კაცი თუ ბავშვიო. მგონი ამ ურჯულს, ადამიანისა სახის მეტი არა აქვს რა!.. ძაგრამ არა... წარმოიდგინეთ, რომ მამობით კი ძლიან გულ-ჩხვილი ძამა და გაგიყებით უყვარს თავისი ქალი!.. საწყალი ქალი!.. ავად არის... გული სტკივს და ძამა თავისგან არ იშორებს, გვერდითა ჭყავს!.. ეს საშინელი ყინვა ძლიანა ჭსწყენს! თვით ძამა — აღბად ღვთის განგება — თავის ქალს დღეს უმოკლებს. ამდენს საცოდნავობას რომ ხედავს, გული უკვდება. დაინახავს თუ არა სანჯალს ქრისტიანზედ მოქნეულს, საწყალ ქალს თავისი ემართება, თითქო სანჯალს თითონ იმასა ჭსტემენ გულშიო.

დადიანი. დიერთო დიდებულა!.. განა გადურჩა კიდევ ვინმე?... აგრე ხომ ამოსწყვიტა მთლად ქართველები?

სვიმონ. არა, ბატონიშვილო... ქართველები ეგრე ძალე არ ამოიწყვიტებან!.. ქართველები აგრე ძალე როდი დასთმობენ თავის სამშობლოს!.. ბევრი ამისთანა შავი დღე

უნახავს საქართველოს, მაგრამ ისევე ისე ფეხსეოდ დამდგარა, ისევე გამობრუნებულა, ისევე ისე აღმადგებულა!... ქართველი იმედს არ გადიწევეტს თავის დღეში!... შატალის ხანს დაიწადათ... ერთი ბატონი-შვილი დავით მოგვეშველეს და მეტე ჩვენ ვიცით, როგორც გადავუხდით ამ ურჯულს ჩვენს აღსრულებას!... მაგრამ ვინ იცის, მოვესწრობი ამ დღეს თუ არა?... (ისმის შორით ნალარის ხმა) მგონი, რომ ეს ხმა ისრაფილ-ხანის მოახლოებას ნიშნავს!...

ლადიანი. ძაგ ხანმა უნდა გადაჭსწევიტოს ჩვენი ბედი?

სვიმონ. დიას!... შატალის ძალიან უყვარს! (ნალარის ხმა მოახლოვდება) აი, ბატონის შვილს, მოახლოვდეს! იქნება ეს უკანასკნელი წამი იყოს ჩვენი... და ნებას მიბოძებთ ერთი რჩევა მოგცეთ?...

ლადიანი. ბძახეთ, ბატონო!..

სვიმონ. თუ რჯულსეოდ გკითხონ რამე .. ნუ ეტყვი, რომ ქრისტიანი ბძანდებით... უსათუოდ თავს მოგვეკეთენ.

ლადიანი. ბატონო ჩემო! მე რომ თქვენთვის ეგ მეჩხივნა, განა აღსრულებდით ძაგ რჩევას?...

სვიმონ. არა!

ლადიანი. ძაშ დაწმუნებულნი ბძანდებოდეთ, რომ ყოველთვის თქვენ იქნებით ჩემი ძაგალითი... და მით ვკასრულებ ჩემს მოკვალეობას!

სვიმონ. (გადაეხვევა) იქნება ძართალი ბძანდებოდეს! დმეერთი იყოს თქვენი ძივარველი!

ლადიანი. აგრეთვე თქვენი! (დადგება მარჯვნივ).

გამოსვლა 3-მე.

ივინივე და ისრაფილ-ხან, ისმაილ, პლავერდი,
თან ჯარის-კაცნი მოსდევენ.

ისრაფილ. (სასტიკად) ეს რა სიციკვა, აქა!... შეშა!

ჯარი. (შორიდგან) შეშა! შეშა!...

ისმაილ. მაშხალები ანთეთ! საცაა კაცი კვლარას დაინახავს!..

ლაულ. მაშხალები!

პლავერდი. აბა ჩქარა საქმეს მიუყოთ ხელი!... (შემოეხვევიან
ცეცხლსა; ალავერდი ამოიღებს სუბს და საწერ-კალამს).

ისრაფილ. (ფეხებს ითობს) ისკანდერ-ბეგი სად არის?

ლაულ. ბეგნი ტყვეები დაუტყრიათ და იარაღის ასახსნელად
წავიდა!

ისრაფილ. კარგი!... მართლს!... ლევან სიმშიაშვილი იზოგნეს
თუ არა?

სვიმონ. (შემერთალი; იქით) ლევან! დემეტრე ჩემო!... რა უნ-
დათ იმ საცოდნავისაგან? (ყურს უგდებს სულ-განახული).

ლაულ. შინ ვერ მოვასწართ, ბატონო!

ისმაილ. ვინ არის ეგ ლევან?

ისრაფილ. შეთქმულთა მოთავკე! მთელი ჯარი შეეყარა. ქალა-
ქი რომ დავიჭირეთ, ბრძანება მივეცით, იარაღი ატყვარეს
ჯარსა და ჩვენთან მოიტანეს! მაგრამ ჯერაც არ აუსრუ-
ლებია ჩვენი ბრძანება! მიგვიჩს, რატომ აქამდის არ ჩა-
მოვიდნენკიათ?...

ისმაილ. უფრო ცუდი იქნებოდა!... უამისოთ მისი ჯარი ია-

რადს როდი დაგვანებებს! სულ ერთია, დრო კიდევ წინა გვაქვს, იმისი ჩამოღწეობა ადვილია.

სეიმონ. (სინარულით) გადაწხა!

ლადიანი. (დაბლა) სვალამდის!...

სეიმონ. (დაბლა, იმედიანად) ოჰ! ოღონდ სვალინდელი დღე გაგვითენდეს და!...

ლადიანი. თქვენ ბატონო, იმისთვის უფრო წრუნავთ, მინამ თქვენთვის!...

სეიმონ. მართლაცა ბძანებთ!.. ლევან მიუვარს როგორც ღვიძლი ძმა... თითქმის როგორც შვილი!...

ისრაფილ. აბა, დაუდ-ბეგ, დავიწყეთ!... რამდენია ტუვეკ?..

ლალე. ას ორმოც-და-ათი, დიდებულა სანო!..

ისრაფილ. მას აბა მოიყვანეთ! (ფარის-კაცნი მსაფულთ გარს შემოეხვევიან: თავების მეტი არა სჩანს-რა; ღამდება და სცენა ცეცხლით და მანქანებით არის განათებული; შემოჰყავთ ხელ-შეკრული ბერი.)

ლალე. ვინა სარ?

ბერი. ბერი გახლავარ!.. (მოისმის ფარის-კაცთ უსიამოვნების ხმა).

ისრაფილ. მას ბერი დაჰმარაკი საჭიროა არ არის, წაიყვანეთ!

ფარის-კაცი. მოჰყავლით!... მოჰყავლით!

ლალე. დავხვრიტეთ?

ისრაფილ. არა, ჩამოაღწიეთ!...

ლალე. ბატონო!... თუკი აღარ გახლავარ!...

ალაფერდი. მას დახვრიტეთ!...

ისრაფილ. აბა, ტუვილად წამალს რად აიუტებთ?.. უფრო უკეთესებისათვის გამოგვადგობა!.. ცუტხლს შეუკეთეთ, ისა სჯობიან!...

ისრაფილ. მართლაც ამბობ!.. მას წაიყვანეთ!... (მეომართ ბერი მიჰყავთ).

დაუდ. აბა ესლას სსკა მოიყვანეთ!... (შემოჰყავთ 14 წლის ბავშვი).

ისრაილ. ამ ბავშვს რა დაუშავებია?..

დაუდ. მოვლას შეჭსხეადრია და ქუდი ან მოუსდია!..

შმაწვილი. (ჯირის) მანატით... მე ანა მესმის-რა... ჯერ ყმაწვილი ვარ!...

ისრაილი. კგ უფრო ცუდი! შენისთანები რომ გაიზარდონ, ქვეყნას ამოაგდებენ! (ჯარის-კაცთ) წაიყვანეთ!..

შმაწვილი. (მუნღებზედ ეხვევა ჯარის-კაცთ) მანატით!.. შემობრალეთ!...

ისრაილი. წაიყვანეთ მეთქი!... მაგათ რომ ყური უგდოთ, დამნაშავე არავინ იქნება!... ან გესმით, წათრეით მეთქი!...

შმაწვილი. (რომელიც ძალათ მიჰყავთ) მანატით!... შემობრალეთ!... ან წამოვად!... გამიშვით!... ვაიმე! დედავ! მიშველეთ!... (გაიყვანენ).

დადიანი. (სვიმონს) საზარელი სანახავია!...

სვიმონ. საწყალი ბავშვი!... ვინ იცის ესლას დედა რაგორ მივლას!...

ისრაილი. აბა, კიდევ მოიყვანეთ! (შემოჰყავთ დედა-კაცი.)

დაუდ. დედა-კაცია!

ალავერდი. (ნახავს სიაში) ჩვენი კაცები დაუსოცნია! (ჯარის-კაცთ გაფაურებული ხმა).

ისრაილი. მართლას, ჩვენი ჯარის-კაცები დაგისოცნია?

დედა-კაცი. დიას! ათი კაცი მოგკალი!

ჯარის-კაცი. (ყვირიან) მოჭკალით!.. გუდიანია!... შამფურზედ აავეთ!...

ისრაილი. გაჩუმიდით!... (დედა-კაცს) რად დაგისოცნია მაგდენი ხალხი?

დედა-კაცი. კიდევც კითხვით, რად დამისხრნია?... მამ მო-
 გასხენებ!... მე სოფელი გასლავარ .. თქვენი ჯარი შე-
 მოგვესია. სუფეველაფერი ახლსრეს... ჩემი ქმარი ჯონით
 მოჭკლეს!... შვილი თონეში დამიწვეს... ესეც არ მაკ-
 მარეს!... ჩემი ქალი, ჩემი უმანგო 16 წლის ქალი, გაა-
 უზატიურეს—ნამუსი ახადეს და იქამდინ აწვალეს, მინამ
 სირცხვილით სული არ ამოუვიდა!... მე ამ დროს დემეტოს
 კევედრებოდი... დემეტოს ვიწვევდი საშეკლად!... მაგრამ არ
 გამიგონა! განა ჩვენთვის დემეტოია?... (ისმის გაავიროების
 ხმა ჯარის-კაცთა) ჭო! მართალს ვამბობ!... თქვე შეჩვე-
 ნებულებო!... თუ დემეტო ჩვენსვდ მწუფლობელი იყვას,
 განა გაგიშვებდათ, რომ ვგრე გაწვალებინათ ქრისტიანე-
 ბი?... მაგრამ კარგად ვი ამოვიყარე თქვენი ჯავრი!...
 როცა სახლში შემომიცივიდენ, მე გარეთ გამოვარდი,
 კარები გადმოვიკეტე და სახლს ტუტხლი წავუვიდე!...
 ტოტხლები დაგწვი! გესმისთ თუ არა? თქვე შეჩვენებუ-
 ლებო!... მე საიმოგნებით ყურს ვუგდებდი, როდესაც
 ისინი იხრაკებოდენ და იმათის კვსით გული დავიმ-
 შვიდე! მე მიხაროდა, ვიციხოდდი, ზ მხოლოდ ისა მქონ-
 და სამწუსარო, რომ მალე დაიწვენენ!... ესლს იმას ვწუს-
 ვარ, რომ არ შემოდლიან თქვენ სუფეველას ერთად ამ ჩემ
 თრხხილებით გული დავიკაწროთ და ამ კბილებით ლუკ-
 მს-ლუკმა გაქციოთ!...

ჯარის-კაცი. (გაფავრებულნი) მოჭკალით ეგ კუღიანი! მოჭკა-
 ლით!...

ისრაფილ. (ალავერდის და ისმაილს) მოდი ეს დედა-კაცი ამ მე-
 რმართ კახქოთ, რაც უნდა უყონ!...

ისმაილ. კარგი იქნება!...

ისრაფილ. მეომარნო!... ეს დედა-კაცი თქვენთვის მიჩუქებია!..
 რატ გინდა ის უყავით!... (მოისმის სინარულის ხმა და დე-
 და-კაცს გაიყვანენ) აბა, დავანჩაწროთ, თორემ ძალიან და-
 ღამდა!... (დაინახავს სვიმონს) ეს ვინ არის?

დაუდ. აქაური მცხოვრებელია და ჯაშუშის სიტყვით დაჭე-
 რილი.

ისრაფილ. რა ჭკვიან?

სვიმონ. (მოახლოვდება) მე სვიმონ ლიონიძე გასლავარ!

ისმაილ. შენ ვაბრალდებენ, რომ შეთქმული ხარ და ბატონის შვილს დავითს ატყობინებ აქაურს ამბავს!... შენ კარგად იცი, რომ შაჰის ბძანებაა, ქალაქის გალავნის გარეთ არავის შეუძლიან გასვლა, და შენ ოთხი დღეს ქალაქიდან გასულხარ; მამასადაძე უთუოდ ბატონის შვილის სანახავად იქნებოდი!...

სვიმონ. მე რე, მაგას ვინ ამბობს?

ისმაილ. (უჩვენებს ჯაშუშზედ, რომელიც მოახლოვდება) აი, ეს კაცი!... აბა, სთქვი, რატ იცი!...

ჯაშუში. მე სწორედ ვიცი, რომ ეს ბატონი, შაბათს სადილო უკან წავიდა სხვაგან, და დღეს, სამშაბათს საღამოზედ დაბრუნდა!

სვიმონ. ეს კაცი ჩემი მეგობრებია; მე ეგ ქურდობის გამო ვაკადე სანდიდან!... ჯაშუშობის ხელობისთვის ათი თვა-
 რა აქვს დღეში და მე ესლა ოცი რომ მივცე, სანარე-
 ბაზედ დაიფიცავს, რომ მე შინიდან ფეხი არსად გა-
 მიდგამს!... (ჯარის-კაცნი იცინიან და ამბობენ: მართალია!)

ჯაშუში. არა, ბატონო!...

ისრაფილ. გაჩუმიდი!... (ჯაშუში გაჭკრება) კიდევ სხვა საბუთია!..

გუშინ შენთან შატის მსჯელები იყო და შინ არ დატყვევდნენ!..

სვიმონ. დიას! იმ დროს შინ არ ვიყავი!...

ისრაელი. ეგ კარგი, მაგრამ უნდა დამტკიცო, რომ მინამ დაბინდებოდა, შინ მოხვედა! შენი შინ ყოფნა შეუძლიან დამტკიცოს მხოლოდ ისკანდერ-ბეგმა, რომელიც შენს სახლშია დაყენებული!

სვიმონ. ბატონი ბძანდებით, ჭკითხეთ!...

ისრაელი. ისკანდერ-ბეგს დაუძახეთ!... (ფარის-კაცნი შიშით დასაძახებლად) შეგიძლიან დასჯდეთ! თუ ისკანდერ-ბეგმა დაგიმტკიცა, რომ შინ არა ყოფილხარ, მაშინ აშკარაა, რომ ქალაქიდან გასულხარ ბატონის შვილის სასახლად; დანარჩენს ვალათი გათქმევინებს!

სვიმონ. ნება დავთხოვ ასრულდეს. (მიდის თავის ალაგს).

დადიანი. მოგილოცოთ, კარგად გადაჩნით?..

სვიმონ. (დაბლა) თუ დავიღუბე, ბატონის შვილო, ესა დავიღუბე!

დადიანი. დიქტო ჩემო!.. მაშ მართალია, ქალაქიდან გასულხარ?..

სვიმონ. ოთხის დღით!... ისკანდერ-ბეგი იტყვის ჩემს წასვლას და მგონი ერთი წამი ადარ მატოცხლონი!... გავკანდიერდები, ბატონის შვილო, ჯ სიკვდილის უამს, ერთს სამსახურსა გთხოვ?

დადიანი. ბძანე.

სვიმონ. თუ ამ შეჩვენებულების სელიდგან დაიხსენით თავი— რომელიც დაწმუნებული ვარ— გასაჩვენოთ, ბატონო ჩემო, იმდენი ჩემი სახლი, იქ იკითხეთ ჩემი მუღუღ და აუწყეთ რასაც მიზმენ ეს დვთის მგომბეღნი!...

დადიანი. ზატოხსნებს გეფიცებით, ავასრულებ თქვენს თხოვნას!..

სვიმონ. ბატონი-შვილი!... ერთბაშად კი არ უბანოთ... ჯერ მოამზადეთ... სომ მოგესვენებათ... სსსაცილო კია ამ ჭადანს თმის ზატონისათვის, მაგრამ უნდა გაგიტყდეთ, ჩემი მეუღლე მიუვარს, როგორც ოცის წლის ჭაბუკს!... და თუ ესაა აქ სიკვდილი მიძიმის, მიძიმის ისე კი არა, როგორც მამულის შეიღსა, არამედ როგორც ქმარსა, რომელიც შორდება თავის საყვარელს და არა რცხვენის მისთვის ცრემლი დაღვაროს!..

დადიანი. დარწმუნებული იყავი ჩემზედ, ზატოხსანო კაცო!

დაუდ. ისკანდერ-ბეგი გახლავთ!

ბამოსვლა 4-ბე.

ივინივე და ისკანდერ-ბეგ.

ისრაფილ-ბეგ. წინ წამოდექი!... შენ ამ ლიონიძის სახლში სდგესარ?

ისკანდერ-ბეგ. დიას, ბატონო!

ისრაფილ. რამდენი ხანია?...

ისკანდერ. რაი კვირას მეტი იქნება!...

ისმაილ. კეთილი! შეგიძლიან სთქვა, რომ ეს უგანასკნელი ოთხი დღე ლიონიძე შინ იყო და არსად წასულა?... მაგალითად, გუშინ ხომ არ გინახამს?

ისკანდერ. გუშინ დილით არ მინახავს...

შველანი. ოჭო!

ისკანდერ. მკვამ... გუშინ-ღამ კი ვნახე!...

სამნივე. (გაკვირვებით) გუშინ-ღამ!...

სვიმონ. (შეერთება).

ისკანდერ. დიას, ბატონებო, გუშინ-ღამ ვნახე შინა!

ისმაილ. კარგად დაიქრდი, დაწმუნებული ხარ, რასაც ამბობ?... სწორედ გუშინ-ღამ ნახე ლიონიძე?...

ისკანდერ. დაწმუნებული ვარ!... ჩსუბიც მომივიდა ამასთან?...

სვიმონ. (იქით გაკვირვებული) ჩემთან?...

ისრაფილ. გვიამბე, როგორ იყო!

ისკანდერ. გუშინ-ღამ, ბატონებო, დუქანში ვასშამი გიასკელი და ცოტა სპიშიც ზედ დავატანე!... თითქმის დატყინებული ვიყავი!... მივედი სახლში, ბნელდა... კიბეზედ ავდიოდე, ხმალი მეჭირა, და იმით ვიგნებდი გზას... ვნახეთ, ზევიდამ, სადაც ამათი საწოლია, კარი გაიღო, ვიღაც გამოვიდა და ერთი ქალი მოსდევდა სახით!... ის კაცი უცნაოდ დამეტაკა. «ვინა ხარ მეთქი», დაუყვირე? — «შენ თითონ ვინა ხარ? სახლშია ან მასვენებთ, თქვე ურჯულეობო!...» წამომწვდა, ხმალი წამართვა, ძირს გადმომიგდო და შემომიტია, «დაიკარგო...» იმდენი ძალა აღარა მქონდა, რომ ჩამოვსულვიყავი, და იქვე კიბეზედ დამქინდა!...

ისმაილ. გაიგონე, ლიონიძე?...

ლადიანი. (სვიმონს) თქვენ გელაზანაკებინა!...

სვიმონ. (ძალ-დატანებით) დიას, ბატონო, გავიგონე! მესმის!...

ისრაფილ. მართაფს ამბობს?

სვიმონ. (ცდილობს, რომ მღელვარება დამადლოს) მართაფს მოგასსენებთ!

ისმაილ. მას შენ იყავი რაღა?...

სვიმონ. (ფერ-წასული) მას იმ დროს ჩემ სწრაფადგან ვინ გამოვიდოდა, თუ არ მე? განა თვით ისკანდერ-ბეგს ეჭვი აქვს?

ისკანდერ. სრულიად არა!

სვიმონ. სამი დაწმუნდით, ბატონებო, რომ გუშინ-ღამ შინა ვყოფილვარ!

პლავერდი. უნდა დავიჯეროთ, მეტი დონე არ არის!

ისრაფილ. ისმაილ! რას ვუთქვამ?

ისმაილ. (დაბლა) განვათავისუფლეთ!... კიდევ გაბმის რაშიმე და დავიტყვოთ, ნუ გეშინიანთ!...

პლავერდი. წავიდეთ, ვასშაში ვჭამოთ!...

ისრაფილ. დღეს გვეყოფა!... ღიონიმე! შენ თავისუფალი ხარ...

ლადიანი. (განარეული, მაღლა) მადლობა უფალსა, გადაწხით!...

სვიმონ (დაღონებული შეხედავს და არას იტყვის).

ისრაფილ (დაინახავს დადიანს). ეს ვილას?

ლადიანი. ნუ. სწუსდებით, ბატონო, ჩემთვის! ისა სჯობიან ვასშაში მიირთვათ!...

ისრაფილ. მაინც, ვინა ხარ?

ლადიანი. არავინ!... მთავარ დადიანის შვილი ვარ!

ისმაილ. დადიანი!! (სამნივე მდაბლად თავს დაუკვრენ).

ისრაფილ. მეტე ტყვეთ დაგიჭირესთ?...

ლადიანი. რაგორცა სედამთ!...

ისრაფილ. მეტე სამ თავს მოგჭრიან?...

ლადიანი. (მხარულად) დაწმუნებული ვარ, რომ მაგას არა იქო

ისრაფილ. მითომ რატომა?...

ლადიანი. გუეხებით, რომ მაგას არა იქო!... აი გეტყვით: მე ესა დათას რქოთა ვლიწვარ—ესე დამაფასეს—თავი რომ

მომტრათ, ერთ ფარათ ან ველირები... დაწმუნებული ვარ, შატმა თვალა იცის და ათას რქრას ერთს ფარასკედ ან გასტყლის!...

ისმაილ. მართაღს ამბობს აი!...

დადიანი. მაშ მიბძანდით და ვახშამს შეეკეტით! ჩემ მაგიერად შატის მოკითხვა მოახსენეთ!...

ისრაფილ. ისა სჯობიან მოკითხვა თქვენ თითონ მოახსენეთ!... აი გამოგვეკით, დაწახში მივდივართ!...

დადიანი. წამოვალ, მაგრამ ერთის ჰირობით! შე კი ანა, თქვენ გამომეკით! შე გაგიძღვებით წინა!..

ისმაილ. თქვენი ნება გახლდეს!...

დადიანი (მივა სვიმონთან). ~~მშვიდობით, ბატონსა და ვახშამს~~.. დმერთმა ინებოს, რამ ერთმანერთს კიდევ შევხვდეთ!... (მსაფელებს) ახა, ბატონებო!... გამომეკით!... (წინ მიუძღვის; ისმის ნალარის ხმა; ფარის-გაცნი ცეცხლთან მიდინან.)

გამოსვლა 5-თე.

სვიმონ, ისკანდერ-ბეგ.

სვიმონ. (ერთბაშად გამოვა ღრმა ფიქრიდგან, და ისკანდერ-ბეგს, რომელიც მიდის) ბატონო ჩემო! ერთი წაში მოითმინე!...

ისკანდერ. დიდის სიამოვნებით!...

სვიმონ. შენ ახლა სიკვდილიდგან დამისხენი; მაგრამ... მაგრამ გამოსტყდი, რამ სულ დიდობით, ცოტა იმტყუნე.

ისკანდერ. ვიმტყუნე, განა შენ თითონ ან იცი, რაგორც იყო?...

სვიმონ. (სვედიანად) ანა, ან ვიცი... უკაცრავად, ბატონო ჩემო, ისე გადაწყული ვარ, ამ ტყვეობის გამო, რომ ანა მესმის-ანა!... ანა, კარვად მოიგონე... როგორც ამბობ, საშიშ ნაჭამი იყავი... ბნელადა... და სიბნელეში ბევრი რამ ეჩვენება კაცსა... აი, მე თითონ კარვად ან მახსოვს, გამოკვდი გუშინ-ღამ ოთახიდან თუ ანა?...

ისკანდერ. როგორ ან გამოხვედი... მე კარვად მახსოვს, ხელი მკარი და კიბეზედ დაკვარდი... აი ზურგი ეხლაცა მტკივს!

სვიმონ. კარვა დაინახე, რომ ქალი მინათებდა სანთელს?...

ისკანდერ. დამტინი, თუ რა ანის?... როგორც ეხლა შენ გხედავ, ისე წუსელის შენი მეუღლე დაუინახე და მახსოვს უთხარი კიდევ: «ქალა! შინ შებძანდი, ანავინ დაგინახოსო!»

სვიმონ. ეგ მე ვთქვი?...

ისკანდერ. სწორედ ამ ლექსით!...

სვიმონ. მეტე კარები შეისურს?...

ისკანდერ. იმ წამსვე... მოგაგონდა განა?...

სვიმონ. დიას! დიას!.. მადლობელი გახლავარ!

ისკანდერ. ნუ სწუხდები!... მართლაც, ხელი როგორცა გაქვს?...

სვიმონ. ხელი??..

ისკანდერ. დიას!... ხელი საშინლად უნდა გაგეჭრას, როდესაც ხმალი გამომტაცე!...

სვიმონ. დიას!... მე...

ისკანდერ. დაიუვირე კიდევ!... დილასედა ჩემი ხმალი მთლად სისხლიანი ვნახე!

სვიმონ. დიას! მართალია!... (ხელსა ჰკლავს) არა უშავს-რა!
ერთ-ორ დღესედ მომიჩვენა!...

ისკანდერ. მართლა!... სრულებით დაგვაკვიწა, რომ მსაჯუ-
ლებს ვერ ვუჩვენებთ ეს ჭრილობა, როგორც დასამტკი-
ვებელი საბუთი!...

სვიმონ. დიას!... (იქით) ამ ნიშნით თუ ვიზრუნო!... (ისკანდერს)
მშვიდობით იმყოფებოდე, ბატონო ჩემო!...

ისკანდერ. ნუღარ დაიგვიანებ, ბატონო!... საცაა ქუჩაში აღა-
რავის გაატარებენ; მიეშურე შინისკენ, ესლას სამ მოწ-
ნი ტანჯვას! (გაღის).

სვიმონ. (ზარ-დაცემული) «მოწინი ტანჯვას!...» განა ტანჯვას
ბოლო აქვს?... მოვწინი კი არა, ესლას დაიწყო ჩემი ტან-
ჯვას!... (მიდის წელა).

ფარდა.

მოქმედება მეორე.

სცენა წარმოადგენს ოთახს სვიმონის სახლში.

გამოსვლა 1-ლი.

ძეთევან და მოახლე.

ძეთევან. (მოახლეს, რომელიც შემოდის) ლექსს სომ არ მო-
სუდა?

მოახლე. არა, ბატონო!... ვასწამს სომ არ ინებებთ?

ძეთევან. არა... ვერ მოიტადე!...

მოახლე. (ვაიხედავს) აი, ლექსანიც მობძანდება!.. (გავა).

გამოსვლა 2-რე.

ძეთევან, ლევან, (სახე-გადაფიორებული, დაღონებული.)

ძეთევან. რა დავტოვია, ემაწვილა? სული სომ არ გაწუ-
სებს?...

ლევან. არა, არაფერი...

ძეთევან. აბა მხეკე... გეტყობა თუ არა?

ლევან. (აჩვენებს ხელს) ცოტა მეტყობა, მაგრამ არა უშავს-
რა, ვინ რას შემატებს...

ძეთევან. იმ თათარმა რომ გნახოს?...

ლეონ. ახ, რა ესმდება; არც კი იცის, დამკრან თუ არა!...

მეტეონ. მას რა არის, რადა ხარ ეგრე დაღონებული?...
 ლეონ. (ძალ-დატანებით) სვიმონ დაბრუნებულია!...

მეტეონ. შეუძლებელია!...

ლეონ. სწორედ, თითონ რომის უნახავს.

მეტეონ. შინ კი არ მოსულა.

ლეონ. არ მოსულა, მაგრამ სწორედ ვიცი რომ ქალაქშია!...

(უახტუედ დაეშება).

მეტეონ. (ფერ-წასული) მოვიდოდა, მას რას იქმოდა!...

ლეონ. რა, ქეთევან!... ისე ამბობს მაგ სიტყვებს თითქო იმე-

დი გქონდა, რომ გელარ დაბრუნდებოდა!...

მეტეონ. შენ კი იმედი გქონდა?...
 ლეონ. (სიჩქარით) რა! ღმერთმა დამიფაროს მაგ ფიქრისაგან!

მეტეონ. მას თუ ეგრეა, გაგიტყუებია და გეტყვი, რომ იმის

დაბრუნება უოკელ იმედს მართმევს და მასწავლებს!...

თათრებს მანც დაუჭირათ!... მასინ თავისუფალი მანც
 ვიქნებოდით!...

ლეონ. ქეთევან! შენ მძიმეუნებ მაგისტანს ღაზარაკით!...

მეტეონ. მას რა ვქნა?.. თვით ჩვენი ცხოვრება მძიმეუნებუ-

ლია და გაუთავებელი ტანჯვა!..

ლეონ. მართალს ამბობ!..

მეტეონ. უნდა გადავწყვიტოთ რამე... ესეთი ცხოვრება შეუ-

ძლებელია. რა ვქნათ?...

ლეონ. რაც აქამდის გვიქნია: ვიტყუოთ, ვითვალთმაქ-

ცოთ!...

მეტეონ. ნუ თუ ეს ამისთანა უფაა შენ არ გასწავლებს?..

სამაგლობს არ არის, დღისით ერთმანეთისთვის ხმა ვერ
 გაგვიცნია შიშით, ვაი თუ ეჭვი აიღოს ვინმე. სამინ-

ლუბა ჩემთვის თუ ის კაცი ისევე შენ დაბრუნდება. წარ-
მოიდგინე, შენ მიუვარსხარ და იმისი გი ვარ!..

ლევან. ქეთევან!

ქეთევან. შენ რა გიჭირს!.. შენ რა გენაღვლება ის თუნდ
დაბრუნდეს, თუნდ არა; შენ არაფრად მიგახნია იმის გა-
დასკვნა, მაგრამ ზოგი მეც მკითხე!.. უკანასკნელად
გეუბნები, ლევან, ამისთანა სიტუაციაზე მე აღარ შემიძ-
ლიან!.. დავიღალე, კვლავ ავიტან!..

ლევან. რა! დემეტო ჩემო!.. შენ შესს ტანჯვასედ ლაპარაკობ!
.. განა მოტყუება ტანჯვა არ არის?.. ყოველი შე-
ხედავ, ყოველი ლაპარაკი, ყოველი ჩემი ნაბიჯი—სულ
მოტყუებაა!.. სწორედ რომ მეც დავიღალე და აღარ
შემიძლიან ამისთანა ცხოვრება!..

ქეთევან. მე არ მესმის შენი ტანჯვა!.. შენის სიყვარულის
გულისხმობის მე ვეწვალე სსაქაოს, და დაგიტანჯები
საიქიოს; მის მაგიერ შენ რას მისდი?..

ლევან. როგორ თუ რას გისდი?... შენ ის შემოგწირე
რაც გი ვარს ქვეყნად სადიდებულად აქვს—ჩემი პატიოს-
ნება და ღირსება!.. შენ შემოგწირე ჩემის სინიღისის
მშვიდობიანობა, ჩემი აშშარტანება!.. ჩემი ნუგეში... ის
ნუგეში, რომლითაც ადამიანს შეუძლიან უთხრას თავის
თავს: „მე პატიოსანი ვარ და ჩემს მოვალეობას
ვასრულებო!“ შენ საიქიოს ტანჯვასედ ლაპარაკობ!.. მე
გი აქ ვიტანჯავი!.. ამ სოფელს... მე ჩემი ტანჯვა გულ-
ში დამაქვს; იგი არა მშორდება მე... ეს ტანჯვა თვით
ჩემის თავის სიმუღილია!..

ქეთევან. ლევან!..

ლევან. დაიქრდი, როგორ ვიჭრევი მე ამ სახლში!.. იმ

კაცს, რომელიც მეგობარს მეძახის, რომელსაც ძმუნად ვუყვარვარ, რომელსაც სული და გული ჩემთვისა აქვს შემოწინებული... იმ ჰატიოსანს და დიდ-სულგანს კაცს ვატყუებ, უნამუსოდ ვაღაატობ!... მეტე ნეტავი ყოვლის ღიწმობით სავსე მანც არ იყოს და თვით მე თაყვანს არა ვცემდე მის კაცურს სიკეთეს... ოჰ! საშინელებაა ამისი წარმოთქმა, სიგიჟესა ჭკავს, მაგრამ მართალი კია!... იმ კაცს ჩემის ხელით დავაღწიებდი, რომელიც ვაბედავდა მის მოტყუებას, როგორც მე ვატყუებ!... და მე კი შენი საყვარელი ვარ!... ოჰ! ნეტავი შენსავითა მძულდეს იგი; მაშინ აღარ ვინაღვლიდი! შენ ბედნიერი ხარ, რომ გძულს!... მაგრამ მე მიყვარს!... დიას, მიყვარს და ეს ყველაზედ საშინელი არის!... მიყვარს და ვატყუებ! მიყვარს და ვაღაატობ!...

მეთევან. (შეშინებული) ოჰ! ღმერთო ჩემო!... აღარ გიყვარვარ?... სწორედ მითხარი ლევან?

ლევან. ნეტავი კი შემიძლეს!...

მეთევან. აი, ხედავ!...

ლევან. ვხედავ!.. ვხედავ, რომ უძღური ვარ, ამოვიგლიჯო ამ გულიდგან ის დაწვევლილი სიყვარული, რომელიც ჭურღულად შემომეპარა!... შენ მომწამდე, მომაჯადოე შენის სიყვარულით და მე უნებლიედ დაგნებდი!... შეგიყვარე, მიყვარხარ და მეყვარები!... და ის წუთი, როდესაც მე ვწვევლი შენს სიყვარულს, ის წუთია— როცა ფეხ-ქვეშ გივარდები, როგორათაც შენი მონა და რაოდენადაც მინდა შეგიძულე, იმოდენად უფრო მეძატება სიყვარული. (ქეთევანის ფეხ-ქვეშ დაეცემა).

მეთევან. (გახარებული) ოჰ! სთქვი კიდევ კბ სიტყვა!... მას

გინდა შენსეუ მეთი გამხედრობა გამოვიჩინო?... გინდა
განგათავისუფლო?

ლევან. ქეთევან!...

ქეთევან. მას კარგი!... მშვიდობით!... დამეკარგე!.. აღარ მინ-
დის:რ!...

ლევან. (აღგება) ახა, გაჭბუდე და მერე ცოცხალია დარჩები?...
ქეთევან. (გახარებული მოეხვევა) მას გიყვარვარ?... გეკედრები
დამისსენ იმ კაცის სელიდგან! მომიტაცე.. წამიყვანე!...

ლევან. სად წაგიყვანო?...
ქეთევან. საცა იყო!... წავიდეთ, მარტო ორნი, თავისუფალ-
ნი... ამდამვე.—თუნდ ესღავ!... წამო!...

ლევან. ეგ ყოვლად შეუძლებელია!...

ქეთევან. რატომ!...

ლევან. იმატომ, რომ ქალაქის კარი დაკეტილია და არავის
უშვებენ!.. (კარი გაიღება)

ქეთევან. მართლს ამბობ!.. მას სვალ!..

ლევან. დახუჭდი, ვილაც მოდის!

ბამონსვლა 3-მე

მსახური, შემდეგ ზოგია.

მსახური. ბატონო!... გოგია გახლათ... ცუდი ამბავი მოი-
ტანა!...

ლევან. ცუდი ამბავი?...
ზოგია. (სახქაროდ, შეწუხებული) ბატონი არ დაბრუნებულა?...
ქეთევან. არა!

ზოგია. მას უბედურება რამ იქნება იმის თავს!... დღეს უფ-
დღის შემდეგ დაიჭირეს!...

ლევან. დაიჭირეს?...

ზოგია. დიას, ბატონო!...

ლევან. მას წავაღ!...

მეთევან. რისთვის?...

ლევან. საშველად, თუ შესაძლებელია!...

მეთევან. როგორ?... შენ?... იმას უნდა უშველო?

ლევან. დიას! მე... მე უნდა ვუშველო!... ახა, გოგია წავი-
დეთ!... (გოგია საჩქაროდ გადის).

მეთევან. შენ ვერ წახვალ!

ლევან. მინამ სული მიდგას, უნდა ვუშველო!

მეთევან. (გზაზე დაუდგება) როგორ?... შენ იმას უნდა უშვე-
ლო? გაგიყუბულხარ? მე ნებას არ ვაძლევ!

ლევან. რომ დაიღუპოს?

მეთევან. მერე, რა?...

ლევან. (უეშინებელი უკან დაიწევს) ოჰ! ქეთევან! მასინებ!

მეთევან. უბედურო! მითომ გიყვარვარ?... ჩემის დასწინის მა-
გივრად, შენ შენს მეტოქეს იხსნა!...

ლევან. ახლა მეტოქე არ არის!... მე ვიხსნი მატეოსასს კაცს.
კასრულზე ჩემს მოვალეობას და შენსადაც!...

მეთევან. მართალია!... წადი დაიხსენ... ჩემი ქმარი, ჩემი ბა-
ტონი... ცოდვას, რომ ხვალ არ მოკატყუო!...

ლევან. ოჰ! ქეთევან! შენ დედა-კაცი კი არა, ქავი ხარ!...

მეთევან. (უნდა გადაეხვიოს) ლევან!... ჩემო სიყვარულო!...

მსახური. (შემოვა მხიარულად) ბატონი მობძანდა!...

გამოსვლა 4-ზე.

ივინივე და სვიმონ.

ლეან. (მიეგებება და გადაეხვევა) მადლობა ღმერთსა!... როგორ
მოჩნა იმ მტანჯველებს?

სვიმონ. განა იცოდი ჩემი დაჭერა?...

მეთევან. (მივა და უბღს მიუშვერს საკოცნელად) ეს არის ეს
გოგია გვითხრა, საშინლად შეგვეშინდა!...

სვიმონ. (გამოართმევს ორივე ხელს, უბღზედ აკოცებს და დალო-
ნებული თვალებში უყურებს) მართლად!... მთლად ჭკანკალებ
ქეთევან!...

მეთევან. გონზედ ვერ მოვსულვარ... მერე უეტრად შემო-
ძანდი!... (დაეშვება ტანცზედ).

სვიმონ. დამშვიდდი ჩემო კარგო!... ხომ მოკვდი შინა, ჩემს
საუვარელთ შუა ვარ... რა არის, ნამტეტი ფერი არ გა-
ძვებს?...

მეთევან. (ძალად იღიმება) არა, არაფერია!...

ლეან. შიშისაგან!...

მეთევან. არა, უფრო სინარულისაგან!...

სვიმონ. (თავის-თვად ხმალს იხსნის) ნეტავი ეგრე იყოს!...

ლეან. (დაბლა ქეთევანს) რა! რა სიმდაბლეს, რასაც ჩაკვი-
ვართ!...

მეთევან. უფრო უარესი კიდევ წინა გვაქვს!... (სვიმონს) ბა-
ტონო ჩემო!... ვახშამი არა გნებავსთ? მშიერი იქნებით!

სვიმონ. ვერ ცოტა დამაწყადე, ლევანთან საქმე მაქვს!—უბძა-
ნე, არავინ შემოვიდეს!...

მეთევან. ბატონი ბძანდები! (გავა).

გამოსვლა 5-თე.

ლევან, სვიმონ, ზოგია.

სვიმონ. გოგია!... კარები მოიხურე და დადექ აჩვენე შემიძვიდე!

ზოგია. ესლავ, ბატონო!...

სვიმონ. (ლევანს) ახა ჩქარა... რაინი ნახე და იმან გითხრა ჩემი დაბრუნება?...

ლევან. გოგია გამოეგზავნათ ესტატე და წაწას და იმან მითხრა.

სვიმონ. რაც ამბავია, ხომ ისიც შეიტყუე?...

ლევან. ყოველსაფერში!... ბატონის შვილი დავით მოდის ქალაქის დასასხსელად; ამაღამ შემიძვ!...

სვიმონ. ესლავ, ჩემო ლევან, ბატონიშვილი დავით დამალულია თავის ჯარით დიდმის ტყეებში... და რომ დაბინდებო ქალაქს მოახლოვდებო!...

ლევან. ძლივს!... მაშ ამაღამ რაღა?...

სვიმონ. სწორედ ამაღამ!...

ლევან. ღმერთო დიდებულა?... შენ იყავ შეძვე და დამხსნელი საქართველოსი!...

სვიმონ. აგრე, ჩემო ლევან!...

ლევან. რომ იცოდე, სვიმონ, რა რიგად მოკელი იმ სანატრელ დროს, როდესაც მომეტემა შემთხვევა სამშობლოს დახსნისათვის სისხლი დაგვუწარ.

სვიმონ. ეგ დროც ახლათ!... ხომ ყველასივერი მზად არის?...

ლევან. ყველასივერი!... თათრებმა მიბძახეს, რომ შენს ჯარს

იარაღი აჭყარეო. მე ამაღამ მოვითხოვ, რომ დარჩალები
 აღარ იდგნენ გალავნის კარებთან, წაღვანატ კარები დამ-
 ჭირდება მეტეხი იარაღის მოსატანად... მამსადაძე, ქა-
 ლაქში შემოსვლა, შესაძლებელი იქნება... მე აქ ჩემის ჯა-
 რით მზად ვიქნები!

სვიმონ. მამ შუა ღამისას მეტეხში მოხვალ?...
 ლევან. სწორედ იქ გავჩნდები?...

სვიმონ. გოგია!

ზოგია. ბატონო, შენი ჭირიშე?...

სვიმონ. რაინმა ხომ მოგცა დარიგება?...

ზოგია. დიას, ბატონო!...

სვიმონ. მამ კვლე ჩემო გოგია!... როცა დრო იქნება გეტყუ-
 ვიან და მამინეკე დარეკე ზარი?... არ შეგცდეს კია!...
 თუ უბედურება მოხდა რამე და გაგვიგეს, გლოვის ზა-
 რი დარეკე, ტყუილად ბატონი შეილი დავით არ შემო-
 ვიდეს!... გესმის თუ არა? გლოვის ზარი თუ გაგვეცა
 ვინმე!... წადი და ხმა არ ამოიღო!... მეტადრე შენს
 დედა-გაბრთან!...

ზოგია. აბა, რას მიბძახებ!... (გაუა)

სვიმონ. მე პატარა ხანს შემდეგ წავალ; ქალისის სეკში შე-
 ვიყრებით, ზაზა, რაინ და ესტატე, და იქ უკანასკ-
 ნელად მოვილაშაჩალებთ!... შენც მოდიხარ? —

ლევან. დიას.

სვიმონ. წადი, ლევან, წადი!... მოდი გადამეხვიე!... მე მინდა
 ჩემს გულთან მივიკრა შენი პატარასანი და მხნე გული!...

ლევან. (შერცხვნილი) მამ ამაღამა გნახამ!...

სვიმონ. ამაღამ!..

ლევან. (კარებთან) ოჰ! კოფოხეთის ტანჯვაჰ!... ამას კი გა-
კეპტევი მაგრამ ჩემს თავს როგორ გაგეპტე?!... (გაფა).

სვიმონ. (მარტო) საყვარელო სამშობლოჰ!... კერას დამაყვდ-
რებ... ჩემს საქმესე შენი საქმე წინ გავარბე!... 1940

სვიმონ! დიდხალს და მუცლისთვის...

გამოსვლა 6-სე.

სვიმონ, ქეთევან.

ქეთევან. (შემოდის) ესლას, ბატონო ჩემო..... (დადგება) ლევან
აქ აღარ არის?...

სვიმონ. არა, წავიდა!... მოსამსახურეებსა სძინავთ?...

ქეთევან. დიას.

სვიმონ. კარგი; მე მინდა, რომ სრულიად მარტო ვიყვნეთ,
რადგანაც, რაც მინდა გითხრა, დიდი საიდუმლოა!...

ქეთევან. (შეშინებული) საიდუმლო?... მე?... რა ამბავია? რო-
გორღაც ალექსებელი ბძანდები!...

სვიმონ. (მტკიცედ უყურებს) ქეთევან!... ერთი საქმე მომხდარა
ჩვენს სახლში, ჩემს შინ არ ყოფნის დროს... რომ არა
გაგიგონია-რა, ვითომ წუსელის ვიღაც კაცი ენახოსთ,
რომელიც შენის საწოლიდან გამოსულა?...

ქეთევან. (საჩქაროდ) ჩემის საწოლიდან?...

სვიმონ. დიას!...

ქეთევან. არა, ტყუილია!...

სვიმონ. ტყუილი კი არა, მართალია!... მაშ აღიარე და მითხა-
რი, როგორ გაჩნდა ის კაცი შენს საწოლში?...

ქეთევან. მე რა ვიცი!...

სვიმონ. აბა ვიფიქროთ... გავისხენოთ...

ქეთევან. იქნება ჩემს მოახლეოსთან იყო ვინმე?...

სვიმონ. მოახლე რომ უფთავილიყო, ის კაცი რად ეტყოდნა
„შეხმანდი ქალოო!“ (ქეთევან შეკრთება) სწორედ ვიცი
რომ „შეხმანდი“ უთქვამს!...

ქეთევან. (თავ-ზარ დაცემული) ტყუილია!...

სვიმონ. ტყუილი კი არა, სწორედ არის ეს სიტყვები გა-
გონილი!..

ქეთევან. (დავიწყებული) არას დროს... იმ თათარს უტყუენია!..

სვიმონ. (აღშფოთლება) მას რა იცი, რომ თათარი იყო!

ქეთევან. (შერცხვნილი) ას!

სვიმონ. (განრისხებული) მას მართალია? შე შეჩვენებულა!...

შენი საყვარელი იყო?...

ქეთევან. ბატონო ჩემო!...

სვიმონ. აბა გაბედე უარის თქმა?... საყვარელი იყო?...

ქეთევან. დიას!...

სვიმონ. დეკრთო დიდებულა!...

ქეთევან. შენვე მათქმევინე და გეუბნები!...

სვიმონ. მე რე აგრე შეუნახებლივ... ურცხვად... უნამუსოდ...
აღარც კი მაღავ შე სულ დაბალო!...

ქეთევან. რა კენა, მეტი აღარ შემიძლიან... მოტყუებას პირში
თქმა სჯობიან... დიას, ჩემი საყვარელი იყო და მე დამ-
ნაშაკე ვარ!...

სვიმონ. დამნაშაკე?...

ქეთევან. დიას, დამნაშაკე ვარ და ნურც შემიბრალე... მომ-
კალი, აი პრადა ვარ, შენ ნება გაქვს!.. არა, მეტი
მოტყუება აღარ შემიძლიან, ღონე აღარა მაქვს, აღარ

შემიძლიან თვალთმაქცობა!... ესლა წადგანაც ვეკლა იცი, მოამკალი, გამსრისე და მოწინა!...

სვიმონ. (მორბილებული) მეტე შენ მეუბნები მავას?...

მეთევან. ოჰ! რომ იცოდე რა მდგომარეობაში ვარ?!...

ღმერთს გეფიცები, რომ ესლა სიკვდილი ჩემთვის დას-
სნა იქნება!... სიკვდილი დამისნის ორპირობისაგან და
ჩემი სასე სიმუღილის მაგივრად სიყვარულს ალარ გიჩვენებს!...

სვიმონ. სიმუღილისაო!...

მეთევან. დიას.

სვიმონ. მე გმუღვარ?...

მეთევან. დიას, შენ მმუღსარ!...

სვიმონ. ოჰ! შე სულ-მდაბლო, უმადურო, უზატიოსნო ქმნი-
ლებაჲ!.. მეტე ეკ მადლობის მაგიერია?.. რისთვის დაგის-
სენ სიღარბიდეგან, რისთვის გამოგიყვანე იმ სასლიდგან,
სადაც ზური არა გქონდა საჭმელად; მაშ რისთვის მო-
გეცი ჩემი სიმდიდრე, ჩემი სარისხი, ჩემი სასული?...
იმიტომ რომ შემიძულა?... განა ცუდი ქმარი ვიყავი?...
შენის ბედნიერების მეტი ქვეყანაზედ არა მახსოვდა-რა,
ისე ვიფიქსილდებოდი, როგორც თვალის სინათლეს! შენ-
ზედ ვლოცულობდი, შენზედ ვიბრუნებდი სულს, შენთვის
მიცემდა გული.. რისთვის, რადა, რა დაგიშავე?... იქნე-
ბა კიდევცა სთქვა, რომ მე ვიყო დამნაშავე?...

მეთევან. დიას... შენა სარ.

სვიმონ. როგორ?... მე?...

მეთევან. დიას, შენ!... მართალია ჩემთვის სიკეთის მეტი არა
გიქნია-რა, და ეს ათი წელიწადია, რაც მაგიერს გიხდი-
დი.... ღმერთი ხომ მოწამა, რომ შენს სასლში უმან-

კო შემოვედი იმ განზრახვით, რომ შენი ერთგული მე-
ულე ვეოფილავიყავი!.. მე რა სასიკეთო შენგან?..
განა ჭიჭიბობდი ჩემზე?... შენდამი მადლობა სევდად
გადაქცა და სიყვარული მიუღვარებად!...

სვიმონ. განა ვერა ხედავდი ჩემს სიყვარულს?

მეთევან. შენს სიყვარულს?... ჭო! კარგი, მაშ შენს სიყვარულზე ვილაპარაკოთ!... გონია, რომ არ ვიცნობდი, ვინც ჩემზე მეტად გიყვარს?.. მე კარგად ვიცი, ვინც არის ჩემი მეტოქე!... შენი საყვარელი!... ის არის საქართველო... შენი სამშობლო, რომელიც ამბობს ხელმე!... ის არის ნამდვილი შენი სატროფიალო. შენ იმისთვის გიციხის გული! ის არის და არა მე!...

სვიმონ. ისღა გაკლავ, რომ შეურაცხ-ჭიყრა ერთადერთი წმინდა საგანი, რომელიც მე დამწიფია!...

მეთევან. დაიჭიბდი, რა სიტყვასღა მომანიჭე ამ ათ წელიწადში?.. შენი ფიჭვი, გონება, შენი სიტყვასღა, შესწირე რაღაც თავისუფლებას... სამშობლოს დანსნას... და მე კი ყურს არ მიგდებდი!... მე ვიყავ შენგან განდევნილი, თავ-დანებებული და მარტოობამ აღძრა ჩემში მხალხლად შური!... «ის იმასზე ჭიჭიბობს მეტეი» ვამბობდი ჩემს გულში!... შენ არ გინახავს, არ დაგიოქვია, ჩემგან ცრემლით გათენებული ღამეები?... შენ არც კი გავინდობოდა, რომ გვერდითა გყავდა საცოდავი ქალი, რომელსაც თანაგრძნობა ეჭირვებოდა, რომელიც გონივრულად და სიყვარულით მაგივრად სამშობლო ესმოდა!... რაში მეჭირვება შენის სამშობლოს თავისუფლებას?... მე ქალი ვარ და ჩემი სამშობლო სიყვარულია!... კარგი, გავათავოთ, მომკალი, გეუბნები მზადა ვარ!...

სვიმონ. ანა, მე სიკვდილით ან დაგსჯი!...

ქეთევან. მაშ რა გნებავს?...

სვიმონ. მაშინ გეტყვი, როდესაც შენის საუკარღლის სასკელი მეტროდინება, რომელიც ესლავ უნდა მითხრას!...

ქეთევან. (ღიმილით) ტყუილად ისჯები! იმის სასკელს ვერ გაიგებ!...

სვიმონ. ვინ არის მეთქი?...

ქეთევან. ან გეტყვი!...

სვიმონ. (მივარდება და ხელებს დაუჭერს) მითხარი მეთქი, ესლავ!

ქეთევან. (ცოვად) მარტო თათრებს ანა სტოდნიათ დედა-კაცის წვალება!...

სვიმონ. (გაუშვებს ხელს) მარტო!... უკადრისი საქმეს მამა-კაცისათვის!... უშენოდაც გიპოვნი, ისეთი ნიშანი აქვს (ხელზედ უჩვენებს და მიღის ხმლის ასაღებად.)

ქეთევან. (უეშინებულად) სელი!...

სვიმონ. (სიწყევამდე დაიჭერს) დიას, სელი, მარტოა ბძნეთ!..

ქეთევან. (უეშინებულად) ღმერთო ჩემო, სტოდნია!.. დაჭრილია. იპოვნის და მოჭკლავს!...

სვიმონ. მაგასევე კი დარწმუნებული იყავი, რომ მოჭკლავს!...

ქეთევან. ანა, მე მომკადა!... იმას ნუ! მე წინ ავეყარები.

სვიმონ. (ისმის ნაღარის ხმა; ერთბაშად მოაგონდება) ღმერთო ჩემო?!... დრო არის წასკლისა!... საუკარღლო სამშობლო!... ჩემს საქმეს თავს ვანებებ... ამას მოკვსწრობი... და მიკვივარ ჩემის კადის შესასრულებლად!...

(მიდის) მამ სვალამდის ქაღ-ბატონო! როცა შენს საე-
ვარულს მოჭკვლავ! (გადის).

მეთევან. მოჭკვლავ!... ხემს ლევანს?... დროს კი მოგტეში...
(ჩადრს იხურავს და საჩქაროდ გადის.)

ფარდა.

მოქმედება მეხამე.

სურათი 1-ლი

დარბაზი, შაჰის სადგომი.

—

გამოსვლა 1-ლი.

შაჰი, ისმაილ, პლავერდი, ჯალათი. (შაჰი ზის უცნაურად ღრმად ჩაფიქრებული; ისმაილ და პლავერდი შორი-ასლოს სდგანან. ჯალათი კარებთანა სდგას.)

პლავერდი. (ისმაილს) რადა ბძანდება ეგრე მოწყენილი დიდებული შაჰი?

ისმაილ. საბრალე ქალის ავად-მყოფობა აწუხებს; სადიღსედ საშინელი სველა აუტყდა, ასე რომ კელაჩა მიირთვა-ჩა!

პლავერდი. დაის! დიდებულს შაჰის დიდი რჩევა ჭქონდა მაგასედ ექიმთან; მგონი ექიმმა უჩნია თეირანში გაგზავნე, აქაური ჭკერი სწყენსო.

ისმაილ, ძნელი კი იქნება შაჰისთვის ქალის მოშორება; გაგიუბით უყვარს!

შაჰი. (თითქო გამოიღვიძებს) ვაღათი სად არის?...

ჯალათი. აქ განლაგარ, შენი ჭირამე!

შაჰი. რას მეუბნებოდი წელან?

ჯალათი. იმას მოგასსენებდით თქვენო დიდებულებავ, რომ თოკები შემოგაკვლდა.

შაპი. ისმაილ!... უბძანე, რომ ამდამ თოკები დაგრისონ? მეტე?...

ჯალათი. მეტე, ბატონო, ქალაქში ადგილი აღარ გახლავს, რომ ძველები დავიფლათ!...

შაპი. ქალაქს გარედ გაიტანეთ და ხევში ჩაწყარეთ. სხვა?...

ჯალათი. სხვა აღარაფერი, ბატონო!... სომ აღარას მიბძანებთ?..

შაპი. აქ მოიცადე, იქნება დამჭირდე... (ადგება და ფანჯარაში იხედება) ოჰ! რა სიბნელე და დუმილია ამ ქალაქში... სინათლე არსად მოჩანს!... სმას ვერ გაიგონებ... არ მიუკარს ამისთანა სიჩუმე... (იუურება) ეს დუქნები რად არის დაკეტილი?...

ისმაილ. უნდა მოგასსენოთ, თქვენო დიდებულებავ, რომ თვრამეტმა მედუქნემ პირობა შექკრეს, რომ დუქანი აღარ გააღონ.

შაპი. თვრამეტმა?

ისმაილ. დიას!

შაპი. მეტე რა განკარგულება მოახდინეთ?...

ისმაილ. დრო მივეცით მოიფიქრებისა და რომ არ დათანხმდენ, ორმოში ჩაყვარეთ.

შაპი. მამ ეგრე!... ჯალათო!! მოამჩნადე ახალი თოკები და ხვალ გათენებისას ეგ თვრამეტი მედუქნე თავიანთ კარებ წინ ჩამოაღარეთ... გესმის თუ არა... თავიანთ დუქნის წინ... წადი და უთუოდ აასრულე!... (აღავერდის) რა ამბავი იცით?...

პლავერდი. საქმე კარგად მიდის... დაღესტნიდგან ჯარნი მალე მოგვეშველება.

შაჰი. ბატონის შვილის დავითის ამბავი კერა შეიტყე-რა?
 ალავერდი. რაგონ ანა, ბატონო... ერთმა ჯაშუშმა დამარ-
 წმუნა, რომ ბატონიშვილი ეს ორი კვირას, რაც კასეთს
 გაქცეულა თურქე.

შაჰი. კარგია!...

ისმაილ. მე მეორე ჯაშუშმა მითხრა, რომ იმერეთისკენ გა-
 იქცა!

ალავერდი. ანა, კასეთისკენ!

ისმაილ. გეუბნები იმერეთისკენ!...

შაჰი. (გაფაჩვრებული) ეს რა ამბავია?... კარგი ჯაშუშები გეო-
 ლიათ!... დავკვინიან, თუ რა არის?... ერთს საათს ვადას
 გაძლევთ, და უთუოდ უნდა შემიტყუოთ, სად არის ბატო-
 ნის შვილი, თორემ თავებს დაგაუკვებებთ!... იმის მე-
 ტისა არავისი მუშინიან!...

გამოსვლა 2-რე.

ივინივე და ისრაფილ.

ისრაფილ. თუ ეგრეა, დამშვიდებული ბძანდებოდეთ!

შაჰი. რაგონ?

ისრაფილ. აი უკანასკნელი ამბავი!.. ეს ერთი კვირას კასეთისკენ
 წასულა თავის ჯარით; ალაუნის სიდსედა, რომ გასულა,
 ერთბაშად სიდი ჩატყსილა, ჩავარდნილა წყალში და დამ-
 დრჩვალა...

შაჰი. ბარაქვალა!... ეს კარგი ამბავი მომიტანე!... სხვა ხომ
 არა იცი-რა?

ისრაფილ. მშვიდობა, ნუწას შესწუსდებით და მშვიდობიანად მოისვენეთ!

შაჰი. კეთილი!... ღამე მშვიდობისა!... (უნდა წასვლა. ამ დროს ფაიხოშ შეხვდება კარბში, რომელიც ორს მოახლეს მკლაგ-დაჭერილი შემოჰყავთ.)

ბამოსვლა 3. მე.

ივინივე და შაიხოშ.

შაჰი. რეგორა სარ ჩემო საყვარელო?

შაიხოშ. უკეთ, მამავ!

შაჰი. სელი მოართვით!... კიდეც გასკელებს?

შაიხოშ. ცოტათი გადაძვირდა... (ახველებს).

შაჰი. ისძაილ!... ფანჯარა მოსურეკ, სიტვივე შემოდის! დავკეშვილო!... ექიმი დამშირდა, დავაძინებო!

შაიხოშ. ნუ სწუსარ, მამავ! დამეძინება!

შაჰი. სიტხე კიდეცა გაქვს... აი სელები ცხელი გაქვს!

შაიხოშ. არა უშავს-რა, გაივლის, მამავ!... გარწმუნებ, რომ ესლა უკეთა ვარ!...

შაჰი. (ჰკოცნის) ჩემო საყვარელო შვილო, ჩემო ნუგუმო!... (ამ დროს შემოვა ისკანდერ; ყველანი ჩურჩულობენ და თითქო ვერ გაუბეღამენ შაჰის თქმას; ბოლოს ისრაფილ მიჰმართამს შაჰის კრძალვით.)

ისრაფილ. თქვენო დიდებულება!

შაჰი. გარგი, მე არა მინდა-რა, წადით!...

ისრაფილ. ბატონო დიდებულო! საჭირო საქმეს.

შაპი. კიდევ!... რა არის ერთს წამს არ დამაცლით, შვილის
უფრებოთ დავსტებე... რა არის, რა ამბავია? ..

ისრაფილ. სიმშაისკილი გიასლათ! ბძანება მივეცით თავის
ჯარს იარაღი აწყურას და ამბობს კიდრუ დიდებულს შაჭის
არა გნასამ, მინამ არ შემიძლიანო!...

შაპი. (ადგება) ჭო! კარგი, შემოვიდეს! და გავათავოთ; კმარა!

გამოსვლა 4-ბე.

ივინიუე და ლევან.

ისკანდერ. მობძანდით!

შაინოშ. (იქით) ის კარგი!...

შაპი. შენ როგორ გაჭებდე, რომ ჩემთან ხმლით შემოხვედი?

ლევან. როგორც ჯარის უფროსს, მე მეგონა...

შაპი. რა ჯარი?... შენ ჯარი ღარა გუპავს! მოიტა ეკ ხმალი!..

(ლევან მდაბლად თავს დაუკრავს, შემოიხსნის ხმალს და აძლევს
ისრაფილს).

შაინოშ. შამავ!... გთხოვთ ნუ გაჯავრდებით .. მე რომ გა-
ჯავრებულსა გხედავთ, მწყინს...

შაპი. კარგი, შვილო, კარგი!... (მშვიდობიანად ლევანს) რა საქ-
მე გაქვს?..

ლევან. ბძანება მივიღე თქვენის დიდებულებისა, რომ თუ ამ-
დამ ჩემს ჯარს იარაღი არ აყვარე, თავს გამაგდები-
ნებთ!...

შაინოშ. (რომელსაც მამის ხელი უჭირავს, ამ სიტყვებზედ კანკაღს
დაიწყებს.)

შაპი. მერე?...

ლეონ. მაგ ბძანების აღსრულება უოვლად შეუძლებელია, თუ ქალაქის გალანის კარის დარჩევი არ გადაყენეთ, ამადმე. იმდენის იარაღის შემოტანას ვერ მოვასწრობთ... უოველს წამს გზას გვიკვრენ... თუ ქალაქიდან ამდამ თავისუფალი გზა არ იქნება, ვიმეორებ, თქვენ დიდებულელებავ, თქვენს ბძანებას ვერ ვასრულებ!...

შაინოშ. მართლს ამბობს!...

შაპი. მერე რომ არ გადაყენო?...

ლეონ. მაშინ ის სჯობიან, ესლავ თავი გამაგდებინო!

შაინოშ. (მამას) სწორედ ღამარაკობს!...

შაპი. ისრაფილი!... დაბრკოლებას რამეს ხომ არ სედავ, დარჩევის გადაყენებისას?...

ისრაფილი. ერთის დამით არ უჭირს-რს!...

შაპი. მასმ გადაყენეთ... და თავი დამანებეთ!... (ლეონ თავს უკრავს და წასვლას აპირებს).

შაინოშ. (საჩქაროდ) მამავ! ჯერ ნუ გაუშვებ!

შაპი. მოიტადე!... (ჩემად ფაინოშს) რა გინდა?...

შაინოშ. გთხოვ, მამავ, სმადი დაუბრუნო!... გაყ-გატისთვის მაგისთანა სირცხვილი არ არის-რს!

შაპი. მერე, რა გაყ-გატია? ..

შაინოშ. რეგორ ვაყ-გატია არ არის... მე თითონ ვიცი...

შაპი. საიდგან?...

შაინოშ. იმ დღეს გახსოვს, ქალაქში სასეირნოდ რომ წავყედი, ხალხი დამეხვია და კინაღამ ქვეით ჩამქოლეს...

შაპი. (გბილუბის კრაჭუნით) ვიცი, მასხოვს!...

შაინოშ. მაგან დამისხნა!...

შაპი. ამან?

შაინოშ. დიას, მაცან!...

შაპი. მერე რატომ აქამდის არ მიიხსარი?... (მალლა ლევანს) აქ მოხსლოვდი, ემაწვილარ!... ჩემი ქალი მადლობას გინდის.

ლევან. სრულიად არა ვარ ღირსი, ბატონო ჩემო... მე მხოლოდ აღვასრულე ჩემი მოვალეობა!...

შაპი. რადგანაც მეუ სმალის მოხმარება ეგრე კარგად გტოვინია... ამიტომ ნებას გაძლევ, რომ აიღო... და დასჯილდობულად გნიშნავ ჩემს ხელს მსლებულად!... იმედი მაქვს რომ ვე სმალი ერთგულად შემსახურება!..

შაინოშ. რა, მამაკ! რა მადლობელი ვარ!

ლევან. ბოდიშს ვინდი, დიდებულ შაქო, მაცრამ ხმლის აღება არ შემიძლიან!...

შაპი. რატომ?...

ლევან. (იღებს ხმალს) იმიტომ დიდებულ შაქო, რომ ეს ქმალი სულ სხვა ნაირად არის დაჩვეული... იგი სჭრის და კმუხსრავს მტერსა, იფარავს დაღუბულს სამშობლოს... ესარჩლება ბერსა, დედა - კაცსა, ემაწვილას... ამისთანა საქმეში თითონ ამოდის სოფლე ქარქაშიდგან და ბრწყინავს მხეხედ... მხოლოდ თუ უბძანეს თავისიანებზედ გალაშკერა... მაშინ, დიდებულ შაქო, მე კარგად ვიტონობ ჩემს სმალსა... იგი ამჯობინებს, რომ ჩემს გულში გადატყდეს, მინამ თვის მტერს ემსახუროს... მე და ჩემი სმალი ქართველები განლაგართ, დიდებულ შაქო!... (გადააგდებს ხმალს.)

შაპი. (ფერ-წასული დაივირებს) ისრაფილ!..

შაინოშ. (სახქაროდ) მამაკ, დამშვიდდი!..

შაპი. (შეიმაგრებს თავს და ცოცხა ხნის შემდეგ) დიერთს მადლობა

შესწირე, რომ ჩემი ქალი დაგისხნია, თორემ აქედან ცოცხალი ვერ გასვიდოდი! გამეცალე!...

ლევან. (თავს დაუკრავს ფიხოშს და აპირებს გასვლას).

ისრაფილ. დარჩებები გადავაყენო?... (ლევან შედგება).

შაჰი. აგი ვსთქვი გადავაყენო! (ლევან სინარულით გადის).

შაინოშ. ოჰ, ღმერთო, რა უბედურებაა!...

შაჰი. აი შენის გულისთვის რას ჩავდივარ, სძაბულო!

შაინოშ. მე მინდოდა, რომ ერთი კაცი მაინცა გველოდა მადლიერი!.. არავის ვუყვარვართ... ვუყვარსა ვმუყვართ... (დაიწყებს ტირილს)

შაჰი. შეილო, ჩემო სულო, დამშვიდდი!...

შაინოშ. მიშველეთ, გამიყვანეთ... ვკლარა ვსუნთქავ... ჭა-ერი...

შაჰი. (შეშინებული) ისძაილ!... ჩქარა ექიმი!... (მოახლეები შემოვლენ და მიჰყავთ ფიხოშ მკირალი, შაჰი თან მისდევს).

გამოსვლა 5-თე.

ივინივე და ისკანდერ.

ისრაფილ. (რომელსაც ისკანდერმა რაღაც ყურში უთხრა) ბატონო ჩემო!... ერთი სიტყვა კიდევ მოიხსენეთ!

შაჰი. არა, არას მოვიხსენებ... თავი დამანებეთ!...

ისმაილ. ძალიან საჭირო საქმეა...

შაჰი. (გაჯავრებული) ჩემს შვილზედ საჭირო არა იქნება-რა...

ისრაფილ. გვედრებით, ბატონო!

ისმაილ. ერთს დედა-კაცს უნდა, თქვენის დიდებულების ნახვა.

შაჰი. რა უნდა?...
 მსრაფილ. რაღაც საიდუმლო მსჭვსო!

შაჰი. გიჟი იქნება ვინმე, სკალ იყოს!..
 სამნივე. დიდებულა შაჰო!...

შაჰი. (გაფაგრებული) გეუბნებით, სკალ იყოს მეთქი! (უნდა შევიდეს ფაინოშის ოთახში).

გამოსვლა 6-სე.

ივინივე და მეთევან (პირბადით).

მეთევან. (შემოდის უგანასენელის სიტყვების დროს) სკალა? მეტე დაწმუნებული ბძანდებით, რომ სკალინდელი დღე გაგიტენდებათ?...

შაჰი. ეს დედა-გატია?...
 მეთევან. დიას, მე გახლავარ, დიდებულა შაჰო! გეკადრებით, მამისმინეთ!...

შაჰი. გამიფთხილდი!... თუ სუელუაზა მითხარა რამე... ის სჯობს უგანვე წახვიდე, თორემ აქედან ცოცხალი ვეღარ გასვალ!

მეთევან. გირჩევთ, ჩემო ბატონო, რომ გამიგონოთ!... ამიტომ რომ თქვენი სიტოცხლე ჩემს სულთ არის!

შაჰი. (ცოვად) მას კარგი!... (მხლებული) გადით! რაღა დაგვიძახათ, მამინვე შემოდით. (ყველანი გადიან.)

ბამოსვლა 7-დე.

[ქეთევან, შაჰი.

შაჰი. (დაჯდება ტახტზედ) აბა, ახლა მოკლედ მითხარი, რამ მოგიყვანა ჩემთან?...

ქეთევან. (ფერ-წასული) მოკლედ მოგასხსენებ... ერთი კაცი, რომელიც ძალიანა მიმეყვანა... ამდამ იმ კაცმა კინადამ მომკლა... ეგ კიდეკ არაფერი, უფრო უარესი უნდოდა... სხვა კაცი უნდა მოეკლა, რომელიც მე მიყვარს... ჩემი საყვარელი. აი იმიტომ გიასხსენებ!

შაჰი. მეტი მე რა მენადვლება?...

ქეთევან. თქვენ რომ არ გენადვლებათ, მე მენადვლება... ჯერ მათქმევინეთ...

შაჰი. აკი გითხარ...

ქეთევან. დამაწყალო, სუუკვლავიერი მოგასხსენათ!... გგონიათ, რომ სრულს ჭკუასზედ ვიყო?... გონებაზედ რომ მოვიდე, აღარას ვიტყვი... გირჩევთ ჩემს გიყურს დახარკეს უფრო უგდოთ, რომელიც სიკვდილისგან გიხსნისთ.

შაჰი. (გაკვირებული) ჭო... სთქვი... მეტი?

ქეთევან. რას ვამბობდი?... კიდეც დამაგვიწუდა... ჭო! დიან, ჩემი მოკვლა უნდოდა... მეტი სდღაც მიეშურებოდა... ჩემს გულში ვსთქვი, ეს უთუოდ შეთქმული არის მეთქი და ბავშვი... თქვენა გგონიათ, ჯარნი რომ დაყენეთ და უშლით ყრილობას, არსად იყრებიან?... ათასი კაცი შეიარაღებული მისად არის, რომ დაგეტყოსთ თავსა! „შენ გინდა ჩემი საყვარელი მოჭკვალა მეთქი, ვსთქვი ჩემ თავად... ვერ მოგაკვლევინებ... წავალ და გაცტემ მეთქი...“

შაჰი. ჩარგი გიქნია...

ქეთევან. არა, ვიცი, რომ კარგი არ მიქნია... ვიცი რომ სი-
სამაგლეს, რასაც ჩავდივარ... მაგრამ ღმერთს გავუცემ ამის
შასუსს... ჯერ ჩემი საყვარელი გადავარჩინო... მერე მო-
ვინანიებ ჩემს ცოდვას...

შაჰი. მერე იმ კაცს გაწყევლი?...

ქეთევან. დიან, გაწყევლი... მიდის... მერე მივდეკ! მიწბის, მერე
მივრბი... ვნახეთ ერთ სვეთან მივედით... იქ კაცები იუ-
ვნენ დამალულნი.

შაჰი. მერე?

ქეთევან. რომ მივასლავდი, ვიღაცამ დამიძახა... „ვინა ხა-
რო?...“ მე სული გაკვირდებოდა... არ გაგიძარი... მთვარე
ამოვიდა... გადავიხედე, არავინ იყო... ავდექი, შატალა
ქედს რომ გადავსტილდი... ერთბაშად დავინახე... იქ იუ-
ვნენ, ლაშარაკობდნენ...

შაჰი. რას ლაშარაკობდნენ?...

ქეთევან. მე ჯერ მეგონა სალოცავად შეუჩილან მეთქი...
რადგანაც საყდარში ღოცვას უძლით... არა, მლოცველები
გი არ იუვნენ, შეთქმულები იუვნენ!... ის კაცი, რომელ-
საც გარს ესვევოდნენ, მღვდელი გი არ იყო, მათი წინა-
მძღვარი იყო... განმათავისუფლებელი, როგორც ამბობ-
დნენ... თქვენი მტერი—ბატონის-შვილი დავით!...

შაჰი. დავით!... შეუძლებელია!... რას ამბობ, ქალა?!

ქეთევან. შეუძლებელი გი არა, ჩემის თვალთ დავინახე!

შაჰი. მე მითხრეს, ლაშარაკობდა დავითი!

ქეთევან. რის დავითი... ქალაქის გალავანთან არის ესლას!

შაჰი. ღმერთო ჩემო, თუ მართალია! ისრაფელი! ისრაფელი!...

ბამოსვლა 8-ვე.

ივინივე და ისრაფილ, ისმაილ, ალავერდი.

შაპი. ერთი აქ მოდით... იცით რა შეკითხვა?... ბატონის
შვილი დავით ქალაქის გაღვანთან სდგას თურქე...

ისმაილ. ბატონის-შვილი?

ალავერდი. შეუძლებელია!..

ისრაფილ. მოუგონიათ.. მე რე ვის უნახავს?

შაპი. აი ამ ქალს უნახავს!..

ისმაილ. დაუჯერებელი საქმეა!..

ალავერდი. როგორ შეიძლება...

შაპი. კარგი, დაწინაბრდით!.. ვსთქვათ, ნახე შენის თვალით,
ქალღ... მე რე გაიგონე რამე... არა უღაპარაკნიათ-რა?...

მეთევან. როგორ არა!... (ყველანი გარს შემოეხვევიან ქეთევანს).

შაპი. მე რე რას ამბობდენ?..

მეთევან. სეღვით გი კარგა ვსედავდი, მთვარე იდგა... მაგრამ
გაგონებით ბევრი არა გამიგონია-რა... ორიოდ სიტ-
ყვას მოგვარე უური!..

შაპი. ახა რა სიტყვებს, მოიგონე?..

მეთევან. მეტესი... დიას, სულ მეტესზედ ლაპარაკობდენ.

ისრაფილ. შემოსვლის ნიშანზედ ხომ არა უთქვამს-რა?

მეთევან. როგორ არა... ზარს დაუკრამენო!..

შაპი. მე რე?..

მეთევან. მთელი ქალაქი აღსდგება!..

ისმაილ. იარაღი სადა აქვს?...

მეთევან. როგორ არა, ქქონიათ!..

პლავერი. მეტე ბატონიშვილი?...

მეთევან. რამ-წამს წარის სმას გაიგონებს, იმ წამს თავის
ჯვართ შემოვა...

შაპი. ბევრნი არიან?

მეთევან. რვა ათასი კაცი!...

შველანი. (შეშინებული) რვა ათასი!..

მეთევან. დიას! რვა ათასი. კარგად გავიგონე!... დიდ გა-
დავნივს კარებიდგან შემოვლენ!.. დაწვეები ამაღამ არ
იქნებიან... ერთს იმათგანს უყისრია—მე გადავყენები-
ნებო! აქ უნდა მოსულიყო!... განა არ მოსულა?

ისმაილ. მოვიდა!

მეთევან. (გახარებული) ვერა სედავო, რომ მართალია?!

ისრაფილ. ეს არის ესლა აქ იყო!

მეთევან. მეტე ვერ შეატყუო სასევედ, რომ გატყუებდათ?...
(დანიანავს ხმაღსა) აი ხმაღს ვერა სედავო, იმისი ხმაღა!

შაპი. რითი იცნობ?...

მეთევან. ვერა სედავო, ტარსედ წითელი ძაფი აბია... ეგ იმა-
თი ნიშანია... ჩქარა ის კაცი დაიჭირეთ, თორემ დაგ-
დუშამთ... ის არის იმათი მოთავე...

შაპი. იმას ძაღე დავიჭერთ, ნუ გეშინიან... კარგად ვიცნობთ,
ვინც არის... შენ სხუები გვითხარ, ხომ იცნობ?...

მეთევან. სუყველას!

შაპი. ალავერდი! აბა დასწერე იმათი სასელი!

პლავერი. (საწერ-კალამს იღებს).

მეთევან. (შეშინებული) იმათი სასელი?...

შაპი. დიას!

მეთევან. (შეშინებული შეხედავს ყველას) განა უნდა დავასახე-
ლო კიდეც...

შაჰი. სწორედ. პირველად იმ კაცის სასული გვითხარი, რომელიცა გძულს!

მეთევან. რა! იმის სასულს ადვილად ვიტყვი!... იმასა ჭკვიან... შევლანი. რა?...

მეთევან. (ერობად შესდგება) რა! ღმერთო ჩემო, რას ჩავდივარ!...

ისმაილ. სთქვი...

მეთევან. არა, არ შემიძლიან, თავი დამხებეთ... მეშინიან...

შაჰი. მეტე შენი საყვარელი რომ მოჭკლას ის ემჯობინება?...

ისმაილ. იქნება სვიმონ ლიონიძე იყოს?...

მეთევან. (შეკრთება).

შაჰი. უთუოდ შენი ქმარი იქნება!...

მეთევან. (თავ-ზარ-დაცემული) მე ხომ არ მითქვამს!...

შაჰი. არა, მე თითონ მივხვდი!... მას შენი ქმარი ყოფილა!...
ლაგერდი ჩასწერე: «ლიონიძე!»

მეთევან. რა! დიდებულო სელმწიფე! ჩემი სული ხომ წაწყმდა!...

შაჰი. სსკების სასული!..

მეთევან. ვის სსკებისა?

ისმაილ. იმათ მომხრეებისა!

შაჰი. მათი სასული... ჩქარა...

მეთევან. იმათ ხომ არა დაუშავებიათ-რა ჩემთვის?... იმათ სასულს რად გეტყვი!

შაჰი. გეტყვი!...

მეთევან. არა, ვერ გეტყვი... მაგ სისამაგლეს ვერ ვიქ...
იმათ არა დაუშავებიათ-რა ჩემთვის... არ ვიცი იმათი სასული!...

შაჰი. კარგად იცი... იმათი სასული მეტყვი!...

ქეთევან. ანა, ბატონო... გაშიშვით... მინდა წაგიდე... გა-
შიშვით...

შაპი. (დააყენებს და სასტუკად) აქედან კერ გასვალ! ჯერ დამი-
სახელე!...

ქეთევან. (უეშინებელი) ბატონო ჩემო! შემიბრალეთ!...

შაპი. სთქვი მეთქი!...

ქეთევან. არას დროს!...

შაპი. (მივარდება, ხელებს გამართმევს და დააჩოქებს) სთქვი....
სთქვი... შე უბედურო, თორემ ეს არის ესლავ განა-
მებ... ჯალათი აქ არის!...

ქეთევან. (დაჩოქილი; ჯალათს რომ დაინახავს გიჟივით) ოჰ! დემერ-
თო ჩემო, მიშველე!.. რისთვის მოკვდი!...

შაპი. შირველი ვინ არის?...

ქეთევან. (ხმა-დაბლა უეშინებელი) წაწა სოლადაშვილი!

შაპი. (ისრაფილს) წაწა სოლადაშვილი!

ისრაფილ. (ალავერდის) წაწა სოლადაშვილი!

შაპი. მერაქ?...

ქეთევან. რაინ ამირაჯობი.. მე მგონია... დაწმუნებული კი
არა ვარ!

შაპი. (ისრაფილს და ალავერდის) რაინ ამირაჯობი! მერაქ?

ქეთევან. (ღონე-წასული) აღარაინ ვიცი!...

შაპი. ჯალათო!...

ქეთევან. (ტირილით) შემიბრალე, დიდებულო სელმწიფეკ!

შაპი. ერთიცა და გაგიშვებ!

ქეთევან. დიაკვანი... გოგია...

ალავერდი. (სწერს).

შაპი. ესტატე ციციშვილიც იქნება?...

ქეთევან. დიას!... მე მგონია... ოჰ! მოკვდი! (დაეცემა).

შაპი. (ხელს გაუშვებს) კმარა!.. ახლა თქვენ ხმა არ ამოიღოთ! ისრაფილ. ბატონი ბძანდები!... დარაჯები?...

შაპი. როგორც ნათქვამია.. გადაყენებულნი იყვნენ!..

ისრაფილ. იმ კაცისას რას ბძანებ?...

შაპი. მართლაც!.. ან მკვდარი, ან ცოცხალი ლევან აქ უნდა მომგვაროთ!..

ქეთევან. (აღგება) ლევან?...

ისრაფილ. მოკვდათ?..

შაპი. არა, მე თითონ ჩამოვადრწობინებ!...

ქეთევან. ჩამოვადრწობინებ!... ლევანს!...

ისრაფილ. სიმშია შვილს!...

ისრაფილ. (უჩვენებს ხმაღწეოდ) დიან, ამ სმლის პატრონს!

ქეთევან. (თავ-ზარ-დაცემული) იმას?... როგორ?... იმას?... ოჰ! ღვთის განგებავ!... ჩემს ლევანს... მე რე მე ვარ მიწე-ზი!.. არა, მაგას ვერა იქმთ, ვერა! (გაიქცევა კარებისაკენ და ფაღათს მიეხლება).

შაპი. (მივა და მოიყვანს) უკატრავად, ქალა!... ჯერ ვერ წახვალ!...

ქეთევან. (უნდა ხელიდგან გამოეცალოს) გამიშეით, რა გინდათ ჩემგან!... გამიშეით!...

შაპი. (ყველას) თქვენ გადიოთ!.. და ყოველ კარებთან მტკეპლები დააყენეთ!.. (გადიან).

ქეთევან. ოჰ! თქვე ურჯულეობა, შეხვეწებულნა, დაწვევლილნა!...

შაპი. (მოიყვანს ახლო) სვალამდის აქედან ვერსად წახვალ!

ქეთევან. მე რე მანამ ხომ მოტყლამ შე შეხვეწებულნა!.. არა, შეიბრალეთ, თქვენა დიდებულეზავ!... (მოეხვევა მუხლებ-ზე) შეიბრალეთ!... ანტიეთ... მოწყლეთა მოიღეთ ..

უკვლავ დაჭსავრეთ, მაგრამ იმას ნუ.. ჩემს ლეკვანს!.. მე მიუვარს... თქვენ მაგას არ იკადრებთ!.. საშინელება... მე თითონ წოგორ ვიყო მიწვენი ჩემის სავგარდლის სიკვდილისა!..

შატი. (გამოეცლება) სჯობს... ილოცო იმის სულისთვის! (გავა და კარებს გაიკურს).

მეთევან. (მარცო დარბის სცენაზე) ზატარა მოითმინეთ... ბატონო!.. აი, ამ კატებიდან გავა!.. (ნახამს დაკეტილია) დაკეტილია! (განარბული) ამ ივანჯარადგან!.. (მეო, ფანჯარას გააღებს და რკინები დახვდება, კარებთან მივა და აბრახუნებს) გამიღეთ!.. ვინა ხართ... მიშველეთ!.. მე მოგვალა, მე! (ჯირის) მე! მე, უბედურმა, მე მოგვალა, ჩემი ლეკვან! (გონება-მიხდილი დაეცემა).

ფარდა.

სურათი 2-ე.

სცენა წარმოადგენს ოთახს მეტრების ცინეში; ოთახში რამდენიმე კარია; აგრეთვე კიბეები მაღლა ასასვლელი. ბნელა. ფანჯრიდან მთვარის შუქი შემოდის.

ბამოსმლა 1-ლი.

ზოგია და როინ. (ზოგია წინ მოუძღვის და ფარანს უნათებს და ორი ხმალი შემოაქვს).

ზოგია. აქვთკენ მობძანდით, ბატონო!..

როინ. სადა ვართ?..

ზოგია. მტკების დიდ დაბზაში... აქ უწინ ჩვენი წინამძღო-
ლები შეიურებოდნენ ხელში, რაცა მტერი კარზედ
ჭსდგომიათ!... საქართველო ბევრჯერ განთავისუფლებუ-
ლა მტრისაგან, აი ამ დაბზაშიდგან!

როინ. ნუ გეშინიან, ჩემო გოგო, ესლაც კერე იქნება... მა-
ტარა დაგვაცლავ!

ზოგია. აი რაი სმალი ვიშოვნი; მთელი დღეა ამას ვლე-
სავდი!

როინ. რა! გოგო! შენც უნდა იომო?...

ზოგია. მაშ რა ვქნა ბატონო, დაგიტონს რომ აღარ მავითსებენ!..
(ფარანს დასდგამს).

გამოსვლა 2-რე.

სვიმონ, როინ და შემდეგ ლევან.

სვიმონ. შენა ხარ როინ?

როინ. მე ვარ!

სვიმონ. ლევან აქ არ არის?...

ლევან. (შემოდის) აქა ვარ, ძმაო, აქა...

სვიმონ. რა! კეთილი იყოს შენი მოსვლა!...

როინ. რა ამბავია!...

ლევან. მშვიდობა!

როინ. თათრები?

ლევან. სრულიად არა იციან-რა... მე ესლას შავისთან ვიყავ;
იქიდა მთავარი!...

სვიმონ. დაწავები?

ლევან. მე თითონ გადავაყენე!...

სვიმონ და როინ. (სიხარულით) კარგი ამბავია!...

სვიმონ. მასმ სრულებით ეტკვი არა აქვსთ?... გზასკედ რაღა ამბავია?

ლევან. არაფერი, საცა დარაჯები დგანან, ყველას ჩასძინებიათ...

სვიმონ. შენი ჯარია?...

ლევან. მზად არის... რომ მოვდიოდი გზასკედ ყველას ჩამოუარე, კარი დაუუკაგუნე და მანიშნეს რომ მზადა ვარდით... შაშა აქვე გველის თავის კაცებით... ესტატეც მერე მსრიდგან მოგვეშველება... მთელ ქალაქში კაცი არ იზრება, რომ შეიარაღებული არ იყოს, და ჩვენ ბძანებას არ ელოდეს!

სვიმონ. მასმ მოვემზადდით, ძმანო, სანატრელი დრო მოახლოვდა!... რომინ, წადი შეატყობინე ესტატეს, და სხვებს, რომელნიც გვიცდიან, რომ აქ შეგროვდენ... აქ შევიყარნათ, პირ-ჯვარი გადავიწერთ და შეუდგეთ სამშობლოს განთავისუფლებას!... (გაღიან).

ბამოსვლა 3-მე

სვიმონ და ლევან.

სვიმონ. აბა ჯეჟან!... მოახლოვდა დრო და ნება მომეც რომ გითხრა, რასაც მოკელი შენგან!

ლევან. სთქვი!

სვიმონ. იმიტომ შეყვარე ჩვენნი წინამძღომენი ამ აღაგს,

ლეკან, რომ ეს პირველი ციხეა საქართველოსი... ციხე აშენებული თვით ხალხისაგან თავის აჩხუბის და დიხსუბის დასაცველად!... აქ, ჩემო ლეკან, ჩვენთა წინაშა სისხლით დაუცავთ საქართველოს ბედი; ამ ფანჯრებიდან გამოუცხადებიათ საქართველოს თავისუფლება... აქედან გამოსულა პირველი თავისუფალი სმა, აქ უცემია ქართლის ძარღვსა—ეს არის თვით გული საქართველოსი!.. და აწ სამ სედავ რა მდგომარეობაშია რის ჩვენნი სამშობლო! მის ძარღვში სისხლი შემდგარა, სამშობლო დღეს უძრავ გვამად გადატყვევია... მკრამ ალსდგეს ეს მკვდარი... გამოიღვიძოს ამ შუალამისას ჩვენს ძახილსედა, ჩვენის სძლის ტრიალსედა, დაიყვიროს: «სიკვდილი მტერთა!» მამინ იმედა-დაკარგული ხალხი მისვდება, რომ საქართველოს კიდეკე შეუძლიან თავისუფალი ცხვრება!... იგი დაინახავს თავის სანატრელს სამშობლოს გამოღვიძებულს და თავსაც დასდებს მისდა საბედნიერად.

ლეკან. (ქუდას მოინდის და პირ-გვარს იწერს) ამინ!

სვიმონ. როგორც გითხარ, ლეკან, ეს ადგილი საქართველოს გულია... ეს ციხე უნდა გავიმარტოთ, როგორც იუოს, მინამ ჩვენი განმათავისუფლებელი — ბატონის შვილი დავით მოგვეშველებოდეს... ამ ციხეს მე შენ გაბარებ... შენ უნდა იყო უფროსი... წინამძღოლი!

ლეკან. არა, სვიმონ, შენ უფრო მეტეხი!

სვიმონ. მე, ჩემო ლეკან, მოხუცებული ვარ... ჩემი მკლავი ისე მტკიცე აღარ არის, როგორც შენი. გასწი ლეკან, წინ გაუძევა ჩრახ... შენ გამარჯვება აწვავლე, და მე სიკვდილს ვასწავლი!...

ლევან. მას შენი ნება იყოს!.. დამლოცე!...

სვიმონ. სძალი სადა გაქვს?...

ლევან. შაჭმა ამსსსა!..

სვიმონ. მას აი სძალი! (ხმაღს აიღებს და უნდა მისცეს; ამ დროს ლევან დაჭრილს ხელს გაუშვერს გამოსართმეველად.)

სვიმონ. (ხელს გაუსინჯავს და შეჭყვირებს) ოჰ! ღმერთო!..

ლევან. (გაკვირვებული) რა არის?

სვიმონ. (ფერ-წასული უყურებს) ეს ხელი?...

ლევან. მე რე, რა?..

სვიმონ. გაჭრილი რადა გაქვს?...

ლევან. ანა უშავს-რა... ეგ არ დამიშლის ჩემის მოვალეობის აღსრულებას!.. (გაუშვერს ხელს).

სვიმონ. მე რე, შენ შესწრულე შენი მოვალეობა!..

ლევან. რა განდა მაგითი სთქვას?..

სვიმონ. ეგ ხელი... სად გაიჭერი?..

ლევან. (ენა ებმის) იმ დღეს... სძალს ცრუდად მოვავლე ხელი!..

სვიმონ. თათრის სძალს განა?..

ლევან. რაგორ თუ თათრის სძალს?..

სვიმონ. წუსეღის, ჩემს სახლში...
ლევან. (თავ-ზარ-დაცემული) ოჰ!..

სვიმონ. (მრისხანედ) მას შენა ყოფიღსარ, უბედურო?

ლევან. სვიმონ!..

სვიმონ. (ხმაღს ამოიღებს) ოჰ! შე უსინტსვილო კაცო!.. ჩემის ჰატოისსების ამსდელო! ესღავ მოგკლავ!

ლევან. (დაეცემა მის მუხლებს ქვეშ) ოჰ! მომკლ!... მომკლ!... შენის ხელით სიკვდალი ჩემთვის შეგება იქნება... მომკლ! მართალი ხარ, უნდა მომკლას!...

სვიმონ. ოჰ! შე სუღ-მდაბალო! განდა თავი შემაბრლო!...

ლეონ. თუ ღმერთი გწამს, სვიმონ, მომაკვდინე! ჩქარა... შენი სიტყვები სანჯალზედ უარესად გუფს მიკოდვენ!... მართალია, სულ-მდაბალი, უპატიოსნო კაცი ვარ... დიან, მე შენ გლალატობდი... ვიცი რომ ცუდად ვიქცეოდი... და ესლა სისხლით უნდა ჩამოვიბანო ჩემი სირცხვილი. საიკვდილი, სვიმონ, საიკვდილი!.. აი, მუსლ-მოდრეკით გეკვდრები, მომაკვლ.

სვიმონ. (ხმალი ხელიდან გავარდება და უცქერის ლეონს, თავის წინ დახოკილს. ცრემლებით) ო! საცოდავო! რა რიგ მიუვარდი!... მეტე იმ ქალის გულისთვის!... იმის ღალატით კი არ მეუფოდა, რომ შენც არ გელალატნა, შენ, ჩემო ლეონ, რომლის სულთან და გულთან ჩემი სული და გული გაერთებული იყო... შენ, რომელიც მიყვარდი, როგორც ძმა, როგორც ღვიძლი შვილი!... ოჰ! ღმერთო დიდებულო!... რა საწამლაკი უნდა იყოს იმ დაწყევლის დედა-კაცის სიყვარული, რომ ეს უპატიოსნანი, ყოვლის კეთილით საკუთარი კაცი მოღალატედ გარდაქცეოს... მარტო სამი საწამლაკი-ღა მქონდა ქვეყნისაზე: სამშობლო, ქეთევან და შენ!.. ჯსკდავ, ესლა რაღა მჩხება შენის მიზეზით?... ერთი მითხარ... მითხარ, რა დაგიშავე, რომ ეგრე საზარლად გადამიხადე?..

ლეონ. ოჰ! ღმერთო!... აღარ შემიძლიან.. მომაკვლ და გაათავკე!.. შენს საყვადურს საიკვდილი მიჩვენებან!..

სვიმონ. მეტე რა გამოვა, რომ მოგვლა, შე უბედურო? განა შენი საიკვდილი შენგან დაწვევულს ბედნიერებას მომანიჭებს?... ამ დაკოდისს გუფს მოაჩვენს?

ლეონ. სვიმონ, გეკვდრები!..

სვიმონ. საიკვდილი?... რას მარგებს შენი მოკვლა?... შუნი ვი-

ძირა?... მეტე ჩვენი წმინდა მოვალეობა? მეტე ჩვენი სამშობლო? იმას რას შევძლებ?... განა ძველნი გაუძლები აძენს ხალხს საომრად?

ლეონ. არა, სვიმონ, მე ესლას დიხსი აღარ ვარ!..

სვიმონ. დიხსი ხარ, თუ არა, ესლას ძაგას თავი დავანებოთ!...

მე რა უფლება მაქვს, რომ ჩემის გულისათვის სამშობლოს პირველი მეომარი და წინამძღომელი წავართვა?... მაშინ მე სამშობლოს წინაშე უფრო დამნაშავე ვიქნებოდი, ვიდრე შენ ჩემთან!.. მე არა მაქვს უფლება, რომ მას მოვაკლავ შენი მამაცობა, როგორც შენ არა გქონდა უფლება ჩემის ბედნიერების მოვლებისა!...

ლეონ. მას რა გინდა?...

სვიმონ. ადექ და ეს ხმალი აიღე!

ლეონ. როგორ? მე?!..

სვიმონ. აიღე მეთქი ეგ ხმალი და წადი საომრად, წადი, სადაც შენი მოვალეობა მიგიწვევს და ჩემი გამოცდილება გგზავნის... და თუ სიკვდილი შეგემთხვევა... მოკვდი, როგორც მეომარი სამშობლოსათვის, როგორც მისთვის წამებულნი.. მაგით მაინც მოინანიე შენი ცოდვა!

ლეონ. (აიღებს ხმალს და აღჯაცებით) გეოიცი, რომ ცოცხალს ველარა მნასავ!..

სვიმონ. (სიჩქარით) არა, ცოცხალი იყავ, ცოცხალი... ოღონდ გამარჯვებული გი გნახო!..

ლეონ. ეგ შენდობის ნიშანია, სვიმონ!..

სვიმონ. მას წადი და მაგით ჯავრა ამომყარე!.. რადგან ბედნიერება წამართვი, თავისუფლება მომანიჭე; ცოლი რომ მომტაცე—სამშობლო დამიბრუნე!.. ჩვენ მეტე გავსწორდებით... იქნება მადლობამ სიმუღილს დასძლიოს!...

ლეონ. მაშ შემიხსენებ, სვიმონ?.. მშვიდობით!.. (ხმაღს) მადი ჩემო ხმაღო!... ჩვენი კაცდამი შეცდომილებას სამშობლოსათვის სამსახურით გავასწორებთ!

ბამოსვლა 4-ზე.

ივინივე და ზაზა, როინ, მსტატე, მოცია და სხვანი შეიარაღებულნი.

ზაზა. სვიმონ! ყველანი მზად არიან და ქვევით ჩვენს ნიშანს ელან! დროც მოახლოვდა!

სვიმონ. (უჩვენებს ლევანზე) ლევანი იქნება თქვენი წინამძღო-მელი!

როინ. ჩვენ ყველანი მზადა ვართ!..

ლეონ. ყველა შეიარაღებულია და მზად არის საომრად?

შველანი. ყველანი!

ლეონ. ომში სასიკვდილოდ მზადა ხართ?

შველანი. მზადა ვართ!

ლეონ. ახა მაშ ჩვენს წმინდა საქმეს შეგუდგეთ! (ქუდს მოიხდის, დაიჩოქებს; ყველანი ქუდ-მოხდილნი დაიჩოქებენ; ლევან ამბობს «ლოცვას»:

«დემეტო მადლო! ეს ქვეყანა შენი მსკედრია...
 «შენს მეოხებას ნუ მოაკლებ ამ ტანჯულს ხალხსა;
 «სამღვთოდ მიიღე სისხლი, რომელ ამ ხალხს უღვრია,
 «ჩაგრულოთ სასოო! ნუ არიდებ მოწყალე თავსა!

* * *

«ღმერთო ძლიერო!... შენთვის ჭბრძოდენ ქართლისა ძენი,
 «დასაბამითვე არ იტანს, რა არს მშვიდობა,
 «იქმარე სამღვთოდ მათ პატრიუნი და სისსლის ძღვენი,
 «თუ რამ შეგტოდეს, შეისყიდეს ტანჯვით შენდობა!

* * *

«სასელოვანი განუხლე წარსულთ დღეთ უღოვან,
 «მამა-მამურნი სული, გული მოჭმადლე შეილსა!
 «რაცა ტანჯულა ეს ქვეყანა, ტანჯვათ ეუღოვან,
 «მოეცი ძალი დაგრდომილსა კვლავ აღდგომისა!... *)

(რამწამს ამ ღოცვას გაათავებს, მაშინვე მოსმის ნაღარის ხმა)

სვიმონ. ეს რა ამბავია?

ლევან. ნაღარის ხმა არის!

სვიმონ. განგაშს უკვრენ... ვიღასაც გაუცრევართ!

შველანი. თათრები მოდიან!

ლევან. მეტი ღონე არ არის. უნდა დავსკდეთ! გავიდეთ მო-
 ედანსედ და იქ საღსი მოგვეშველება! (ნაღარის ხმა მოახ-
 ლოვდება) ესტატე, შენ ამ კარსედ დადექი... რაინ, შენ
 კიბე გაიმარტე...

ზაზა. აი კიდევ კარსედ მოგვადგენენ!...

ლევან. სვიმონ! შენ ეს შუა კარი გაიმარტე.. გოგია!... წა-
 რი, თორემ დავიღუშებით. შემოსვლის წარი დაუკარი!..
 (გოგია მაღლა კიბეზედ ადის-)

*) ეს «ღოცვა» ილია ქავჭავაძის პოემის «აჩრდილიდგან» არის
 მოღებული.

გამოსვლა 5-თე.

ივინივე და ისრაფილ, შემდეგ, ისკანდერ, ღაუდ და თათრის ჯარის-კაცები (შუაგარს შემოამტვრევენ და შემოვლენ).

ისრაფილ. დაგვმოწმობით!.. იარაღი დაჭყარეთ!

ლევან. არას დროს!.. საქართველოს გაუმარჯვოს!

შველანი. გაუმარჯვოს საქართველოს!..

ისრაფილ. (მეომართ) ესროლეთ!.. (თათრები თოფებს ისერიან; რამდენიმე ქართველი წაიქცევა.)

სვიმონ. ახლა სიკვდილის მეტი არა დაგვკრძობია-რა!..

ლევან. გვესროლეთ თოფი, თქვე ურჯულულებო!.. ვერა სედავთ, რომ ცოცხლები არა გნებდებით? (ისრაფილ-ბეგ ხმაღს ამოიღებს და რომ უნდა ნიშანი მისცეს სროლისა, ამ დროს შუაგარიდგან შემოდის შაჰი მდიდრად ჩაცმული თავის ამალითა.)

გამოსვლა 6-სე.

შაჰი, ისმაილ, პლავერდი, და სხვანი. (რამწამს შაჰი შემოვა, ნალარის და ბუკის ხმა შესწყდება.)

შაჰი. (რამდენიმე ხნის სიჩუმის შემდეგ) ვინ არის აქ მოთაკე? თქვენი წინამძღოლები?

ლევან. მე გასლავარ!...

სვიმონ. რაში, დიას, ეს არის და აქ მე გასლავარ, ლიონიძე!

შაჰი. კეთილი!... აი მე თითონ აქ ვიასელი ბატონის-შვილს

დავითს, რომ ვუძისპინძლო! მგონია კარგად მივიღებთ,
აქ რა მოხდა?

სვიმონ. (ღვეანს) თუ შემოვიდა, დადებულა!

შატი. მიბძანეთ, რა ნიშანი გაქვსთ იმის შემოსვლისა!..

სვიმონ. (იმედით) მადლობა დიქოს, რომ არა გცოდნია, მტარ-
კალო!..

შატი. ისკანდერ-ბეგ!... გოგია დიაკვანი მომგვარე!.. (შემოჰყავთ
გოგია ხელზე-შეკრული) შენ იცა შემოსვლის ნიშანი?

ბოგია. (კანკალებს) ვიცი, დიდებულო სელმწიფეკ!

შატი. მას სკლები გაუსენით და ზარი დაწკოვს. (ხელებს უხ-
სნიან.)

ღვეან. (საჩქაროდ) გოგია, არ დაგკლუმო!..

სვიმონ. (აგროფე) არ დაწკოვს...

ბოგია. (შეშინებული) რა ვქნა, თქვენი ჭირიძე... ერთი უბე-
დური კაცი ვარ, ცოლი მყავს, შვილები!..

ღვეან. (გზვეწება) მთელის საქართველოს შვილები შენს სკლთ
არჩიან... განა ისინიც შენები არ არჩიან?

სვიმონ. ბატონი-შვილი დაგვიხსენი!...

ღვეან. სამშობლო დაიხსენი!

სვიმონ. აი, მუსლ-მოდრეკით გვეკვდები გოგია!..

ბოგია. (ხელებ-გახსნილი ისკანდერს მიჰყავს ზევით).

შატი. გაათავკეთ!

ძართველები. (შემოეხვევიან გოგიას) გოგი! დაგვიხსენ... არ და-
წკოვს!...

შატი. მასინვე გულში ხანჯალი დაქცით, თუ არ დაწკოვს!
(გაიუვანენ გოგიას) ისრაფილ! სომ ყველა განკარგულება
მიეცი?

ისრაფილ. დიან! დიდებულო შატი!.. რამწამს ბატონი-შვილი

გალაქის კარებს გამოსცილდება, ორთავ მხრით ჯარი დასვდება და მთლად ამოუღეტენ!...

შატი. (გახარებული) ძლივს!.. ჯაერი არ ამოვიყარე!..

სვიმონ. ღმერთო დიდებულა!.. ნუ ინებებ საქართველოს დაღუპვას!.. (დუმილი; ზარს ჩამოჰკრამენ; ყველანი უფრს დაუგდებენ; ზარი უკრავს გლოვის ნიშანს; ქართველებს სინარული შეეჩნებათ.)

შატი. (განცვიფრებული) ეს გლოვის ზარია!

ისრაფილ. დას! თქვენა დიდებულეებაც!...

შატი. განა... ეს ნიშანია?...

ლევან. დას, ბატონო! ეს ნიშანია!.. ეს ნიშანია, რომელიც აცნობებს ბატონის-შვილს, ნუ შემოხვალ, თავს უშველეთ!... ეს იმის დასსნის და საქართველოს თავისუფლების ნიშანია!...

შატი. (განჩხლებული) დააყენეთ ეგ ზარი!.. დააყენეთ!.. მოჭკალით ეგ კაცი!... მოჭკალით!... (გარეთ თოფი გაუარდება; ზარი შედგება).

ისრაფილ. მოჭკალეს!

შატი. გვიანდაა!.. ძაგას რას ვაქნევ, ის გამეჭტა... ის!... (ოთხს კაცს შემოაქვს გოგიას გვაში).

სვიმონ. (ქუდს მოიხდის მცხედარის წინ და დაიჩოქებს აგრეთვე სხვა ქართველები) საცოდავო!.. შენ მოკვდი წამებული სამშობლოსათვის და გაკურთხოს ღმერთმა!.. ერთმა წამმა გაგსადა თითით სჩვენებულ გმირად!... ჩვენთა შვილთა დალოცონ შენი არსება და განთავისუფლებულმა საქართველომ მადლობით მოიხსენიოს საცოდავ დიაკონის სასული!... (გააქვს გოგიას გვაში).

შაჭი. ჭო! გაისარეთ, თქვე შეხვეწებულებო!... თქვენსედ ამ-
ვიყრი ჭკვრსა!...

ლევან. ბატონი-შვილი დავით სამაგიეროს გადაგისდით!...

შაჭი. (განრისხებული) წაიუკანეთ ეს სამაგიერი!... ჩამოაღრჩეთ
ესლაკ!... (უველანი მისცვივიან ქართველებს).

სვიმონ. მადლობა დმეტისა, კარგა გაიარა ამ ღამემ!... ჩვენს
მეტი არავინ დაღუბულა!... (უკვს რომ დაინახავს დაიუვირებს)
საქართველს გაუძარჯვოს!...

ქართველები. გაუძარჯვოს საქართველს!... (თორებს მიჰყავთ
ქართველები; ისმის ნალარის და ბუკის ხმა, შაჭი თავ-ჩაღუნული
გადის).

ფარდა.

მოქმედება მეოთხე.

დარბაზი; მარჯვნივ კარები წამების ოთახისა; მარცხნივ შავის ოთახისა.

გამოსვლა 1-ლი.

შაჭი, ისრაფილ, ისმაილ და ისკანდერ.

შაჭი. (წამების ოთახიდან გამოდის) მოედანზედ ყოველისთვერი მზად აჩის, ისრაფილ?

ისრაფილ. ყველასთვერი, თქვენო დიდებულებავ!

შაჭი. ეგ ყველა კარგი, მაგრამ ეს როგორი საქმეა? მთელი ქადაჭი ყოფილას აჯანყებული და ჩვენ სუთის კაცის მეტი კერავინ დავიჭირეთ! უნდა სახელები შევიტყუოთ და ყველანი დავიჭიროთ!

ისრაფილ. ვაწამოთ ვინმე და ყველას შევიტყუოთ!

შაჭი. მეც მაგის იმედი მაქვს!... აი ღიონიძე ვაწამოთ!... ეს სული და გულია ქართველთ შეთქმულთა! წადი, ჯაღათს უთხარე, რომ მოემზადდეს... მე მინდა — დახელავნებულმა ხელმა აწამოს!.. მართლა! ის დედა-კაცი, იმისი ცოლი, სად აჩის?

ისმაილ. თქვენის დიდებულების ოთახში ვიპოვნეთ იატაკზედ დაცემული, როგორც მკვდარი... გვინდოდა გამოგვეყვანა,

მაგრამ ისეთი ყვირილი შექქმნა, რომ თავი დაჯანებეთ,
შეგვეშინდა თქვენს ასულს არ გაეგონა!

შატი. დმერთმა ნუ ქმნას! მე არ მინდა, რომ ჩემმა ქალმა იცოდეს რამე!

ოსმაილ. როგორ შეიძლება, ბატონო!

შატი. ხომ არა გაუგონია-რა აძლამ?

ოსმაილ. არა მგონია!... აი ბატონო, თვით ექიმი მოხმანდება და იმას ეცოდინება!

შატი. მოვიდეს, მოვიდეს! ის დედა-კაციც შემოვიდეს!.. ერთი მოკრჩე მაგასა და გავათავოთ!..

ოსმაილ. ესლავ! თქვენო დიდებულება!

გავმოსვლა 2-რც.

შატი, ექიმი, ძეთევან. (მინამ შატი და ექიმი ლაპარაკობენ, ძეთევან მეორე მხარეს სდგას და ფერ-წა ული ყურს უგდებს.)

შატი. რა, ექიმო!... როგორ არის ავად-მყოფი?

ექიმი. ღამე უკეთ გაატარა, ვიდრე მოკვლადი!

შატი. გმადლობ, გმადლობ, კარგის ამბისთვის!... ხომ არა შეუტყვია-რა წუნანდელის ამბისა?

ექიმი. არა, თქვენო დიდებულება!.. მაგრამ არ დაგიძლამთ, რომ რასაც ამბობთ, მეშინიან თქვენმა ქალმა არ გაიგოს! იმ მდგომარეობაშია, რომ ცოტა მღელვანებაც ეყოფა! იმიტომ უფრო დამშვიდდა, — მამა დამზირდა აღსრვის დავსჯილ და რომ გაიგოს ამ დილით სუთის კაცის დაწვა მოედანსედ...

მეთევან. (იქით, უიშით) მას დღეს!...

შაჭი. არ უნდა გაგებინათ!

მქიმი. რასაკვირველია!... სუძრობა არ არის, მოჭკლავთ!

შაჭი. არა, ვერ გაიგებს!... უთხარი, გააღვიძონ!

მქიმი. ღვიძავს, ბატონო!...

შაჭი. მას ჩქარა ჩაგვან ტანთა... ტრანსტრეკანი მოუმზადონ და სასეინოდ დიღამს წაიყვანე!...

მქიმი. ბატონი ბძინდებით, ესლავ გახსლები!...

შაჭი. (დააყენებს) მას მომიჩვენე რაღა, ექიმ-ბაშო?... სიტყვა მომეცე, რომ მომიჩვენე!...

მქიმი. ღვთის მოწყალებით!

შაჭი. ჭო! ჭო!... უნდა მომიჩინონ!... სულ რაღაცეა ჩავსვამი!.. შირველი ექიმი იქნები ქვეყანაზედ... წადი... წადი... ხომ იცი რომ მიეგარხნარ! (ექიმი გადის).

ბამოსვლა 3-მე.

შაჭი და მეთევან.

შაჭი. (მოიხედავს და რა ქეთევანს დაინახავს, კილოს გამოიცვლის და სასტიკად) ახლა შენზე ვიღაზარაკეთ! შენ გინდა ლეკანის სიტოცსლე გაჩუქო?... არ შეიძლება!

მეთევან. თქვენო დიდებულებავ!...

შაჭი. არ შეიძლება მეთქი... ის ჩემი მოღალატეა და უნდა მოგვდეს... შენი სვეწნა და ცრემლები სულ უქმია.

მეთევან. ცრემლები?! მე ცრემლები აღარა მჭკს!... მთელი ღამე ვტირი!...

შაპი. მე რე მე რა მენაღვლებს!..

ძეთევან. ახლას რომ ვსთქვამთ, კარგს საქმეს ჩასადისართ?

შაპი. ქალ-ბატონო!

ძეთევან. ეგ უპატიოსნებაა!... წუხელის რომ მოკვდი თქვენთან, ხომ პირიბა შეკვართ, გამოტყდი! აღარ გასსოვთ, მე მოგასხენეთ: «ერთი კაცია, რომელიც მიყვარს მეთქი, მეორეს უნდა ისიც მოჭკლას მეთქი და თქვენცა... ჩემი საყვარელი დამისხენით და მე თქვენ დაგიხსნით მეთქი.» ვსთქვი თუ არა, ეს სიტყვები?...

შაპი. რაც მოხდა, ღვთის განგება იყო!...

ძეთევან. სადაც მე და თქვენ ვართ, იქ ღმერთი არ გაერევა... მე ჩემი პირიბა ავასრულე... მე დედა-კაცმა!... თქვენ დიდებული შაპი, მბრძანებელი მთელის სმარსეთისა და საქართველოსი... განა პატიოსნება არა გმართებთ?... მე ვითხოვ, რომ თქვენ პირიბა აღასრულეთ!

შაპი. გამიგონე!.. სხვას რომ ეთქვა ეგ სიტყვები; გუფიცები აქედან ცოცხალი არ გავიდოდა, მაგრამ შენ სამსახური გამიწიე... და იმით გაჯილდოებ, რომ ცოცხალს გიშვებ!... მაშ რადგანაც პატიოსნებაზე დანიწუე ლაპარაკი, რომელზედაც აღამიანს სმას არ ამოვალბებინებ, განვაგრძობთ... მე შენთვის იმ კაცის სიტყვებს აღადმი-თქვამს!...

ძეთევან. მაშ აღთქმა არ იყო, რომ მოლაღატედ გამსადეთ მის გულისათვის და სხვები გავეცი... პირველად ისიც ვინა...

შაპი. საქმეც ეგ არის!... კარგი სული რომ უფიციყავი, ქმრისათვის მოხვიდოდი და არა საყვარლისათვის!..

ძეთევან. რა! ეგ საშინელებაა... მე თქვენზე კარგად ვიცი..

მაგრამ ამის მსაჯული თქვენ არა ხართ!... მე ეს სიბო-
როტე რომ არ ჩამედინა, დღეს დღით სესხედ კვიდე-
ბოდით ჩამოღრნობილი... სომ კარგად იცით, რაც მო-
გულდასა... მაშასადამე თქვენც ურეკინართ ჩემს ცოდ-
ვასში... რომელმაც დაგისხნათ!... მე გიყვი ვიყავ და თქვენ
ჩემი სიგიჟე თქვენთვის გამოიყენეთ... ოჰ! მე გავიცი
უძანკო შიშნი, და თქვენ დაუნდობლად თავს დაეცით,
მასეში გაბით და ისე დაღიეთ მათი სისხლი!... თქვენც
ურეკინართ ჩემს ცოდვასში, თქვენც!..

შაპი. გამაგონე მეთქი!...

ძეთვეან. ამაზედ მეტს რაღას მიზამთ?... დათუქრდით ცო-
ტათი!... მე დაგისხენი მთელი თქვენი ჯარი და თქვენ
ერთის კაცის სიცოცხლე გშურთ!.. არა, თქვენც დიდე-
ბულუბაზ!.. თქვენ მაგას არა იქო... იფიქრეთ... ერთი კა-
ცი!.. მაჩუქეთ მისი სიცოცხლე და გასწორებული ვიქ-
ნებით!..

შაპი. ჩვენ გასწორებულნი ვართ!... იმას კი არ ვაჩუქე სი-
ცოცხლე, შენ ვაჩუქე... სხვა რომ ყოფილიყო და კვრე
კანნიერად ელაშარაკა ჩემთან, აქამდის სამჯერ თავს გა-
ვადებინებდი!... (გაფიქრებული) დამეკარგე!... დამეკარგე
მეთქი!.. ის კაცი უნდა მოკვდეს... და თუ კიდევ ხმა
ამოგიღია... (ურევენებს) სომ ხედავ ამ ოთახს, ეხლავე გა-
წამებინებ!...

ძეთვეან. (შეშინებული) ოჰ! თქვენც დიდებულუბაზ!... შემიბ-
რალეთ!... ვითხოვ კი არა, მუსხ-მოღრეკით გვედრე-
ბით... (დაეცემა) თქვენის ქალის სადღეგრძელოდ, ამა-
ტიეთ იმ კაცს, რომელმაც თქვენი ქალი სიკვდილისაგან
დაიხსნა... თქვენც დიდებულუბაზ! დემტოს შესედეთ!...

მაგ წყალობას დიქრთი გადაგისდით... განუგრძელებს სიცოცხლეს თქვენს მშვენიერს ქალს, უძანკო ანგელაზს!..
 შაჰი. (უძახის) ისრაფელი!...
 ქეთევან. (იმედ-წარვეთილი) ოჰ! შე შეჩვენებულა!... მე მის გულს ვეღვაწეობი... ამ კეშაშს განა გული აქვს?..

ბამოსვლა 4-ხე.

ივინივე, ქიმი, ისმაილ და შემდეგ შაინოშ.

შაჰი. (ქიმს) რა, რა ამბავია?..
 ქიმი. ბატონო, თქვენი ქალი მსადა ბძანდება... აი თვით გაიხდებათ!
 ქეთევან. (იმედით) აჰ!... (გადავა მარჯვნივ).
 შაჰი. (საჩქაროდ მიეგება თავის ქალს) მოდის?... აქ ნუ შემოვა!... ეს დედა-გატი გაიყვანეთ!
 ქეთევან. ანა, მე არ გავა!...
 შაჰი. ისმაილ!
 ქეთევან. ანა, არ გავა!... ხელს ნუ მახლებთ თორემ ან დავიყვირებ, ან სუეველას ვეტყვი!
 შაჰი. სძას ამოიღებ და სუელიც ამოგსდება. (როდესაც ისმაილ მივა ქეთევანთან გასაყვანად, ამ დროს კარებში ფაინოშ გამოჩნდება; ისმაილ უკან სდგება და ქეთევან რჩება.)
 შაჰი. (მიეგება ქალს, რომელიც მარჯო მოდის მხიარულად) ოჰ! ჩემო მშვენიერო, მატო მოდისარ?...
 შაინოშ. როგორცა მსედავ, მამავ... დღეს დილით კარგად ვარ!... (ანველებს).

შაპი. ეგ სველას?

შაინოშ. ეს არაფერი... არა, ექიმო?...

შაპი. გითხრა მაგან?...

შაინოშ. დიას; გინდათ რომ დიდამს გიასწლოთ?...

შაპი. მგონია სეირნობა გარგებს!

შაინოშ. ძალიან გარგი იქნება!..

შაპი. ვასშმის დროს ისევ მოხვალ!.. ექიმო, ხომ ვკვლას მზად არის?...

ექიმი. ვკვლავფერი!...

შაპი. მას წადი, ჩემო გარგო! (ქეთევან შეკრთება).

შაინოშ. ნახვამდის, მამაკ!... (დანიხნავს ქეთევანს და დაბლა) ეს ქალი ვინ არის?

შაპი. (სცდილობს კარებთან მიიყვანოს) აქაური მცხოვრებელი!

შაინოშ. რა დაღონებულა საწყაღი... მგონი, უტირნია!..

შაპი. იქნება!...

შაინოშ. უთუოდ მოწყალებას გთხოვს რასმეს?..

შაპი. ჭო! გარგი, წადი!..

შაინოშ. აი, მე თითონ მივხვდი... მეჩე ვერ შეუხრულე რასადა გთხოვს?...

შაპი. არა, არ შეიძლება!... (ქეთევან მიხვდება რომ იმაზედ ლაპარაკობენ და ყურს უგდებს.)

შაინოშ. მე რომ გთხოვო?...

შაპი. შენა?..

შაინოშ. რომ იცოდეთ, რა გარგადა ვარ ამ დილით... ჭსკვლევი, რაგორ თავისუფლად ვსუნთქავ... დიდა ხანია გვჩე გარგადა არა ვეფილვარ...

შაპი. ძალიან მინარინ, შენმა გაზდაძი.

შაინოშ. მას გინარინ?...

შაჰი. რაღა თქმა უნდა?...

შაინოშ. მას ღმერთს უნდა მადლობა შევსწირეთ და კეთილი საქმე მოვასწინოთ რამე! მოდი ამ ქალს თხროვნა შეუსრულე.

შაჰი. არა, არ შემიძლიან! წადი... კარგი...

შაინოშ. განა ეგრეთი სამძიმო საქმეა?..

შაჰი. (დავიწყებული) ძალიან!

შაინოშ. მას უთუოდ მოხდება რამე... მიძალაძით განა?..

შაჰი. (სწრაფად) არა... არაუკრი!

შაინოშ. წუსკლის თოფის სრულა გავიგონე... ნაღარის სმა...

შაჰი. არაუკრი ფოფილა!

შაინოშ. სომ სიტყვა მომეც რომ აღარავის დასაჯავ.

შაჰი. გეუბნები არა ფოფილა-რა... (იქით) უჭ! ეს დედა-გატი!

შაინოშ. თუ არა არის-რა, შეუსრულე თხროვნა!... აი მე თითონ გამოგვითსავ!... ბატონო! (ქეთევან მიანლოვდება).

შაჰი. ფაინოშ!

შაინოშ. (დაჯდება, მამას) ნახე, მე ყველას მოვასწერებ! (ქეთევანს) გთხოვთ, მიბძანოთ, რისთვის მიბძანებულხართ აქა?... (შაჰი ფაინოშის იქით დადგება და ქეთევანს სასტიკად უყურებს).

ქეთევან. სულ უბრალო საქმეზედ განლაგარ... იმ კაცის თაობაზედა ვარ, რომელსაც მგონი, თქვენც იცნობთ... ლევან სიმშიაშვილს მოვასწენებ!

შაინოშ. რაგორ არა, ვიცნობ!... მერე?...

ქეთევან. მერე ისა, ბატონო, რომ წუსკლის დაუჭერიათ. (შაჰი შეირყევა.)

შაინოშ. დაუჭერიათ?...

ძეთევან. (უყურებს შავს თამამად) სრულიად უბრალო საქმეზედ...

აი თითონ დიდებული შატბერი ბძანებს!

შაინოშ. წესანდელის სიტყვების გამო ხომ არა?

ძეთევან. ალბად!

შაინოშ. (შავის) ოჰ! მამავ! ძალიან სასტიკად მოჭკრკინარ.

ძეთევან. მართალსა ბძანებთ!...

შაინოშ. იქნება სწავ მიზეზი იყო რამე?...

ძეთევან. არა, ბატონო, არა ყოფილა-რამე!.. აი თვით დიდებული შატბერი ბძანებს!

შაინოშ. ესლა იმასა სთხოვ რომ...

ძეთევან. განთავისუფლონ და ქალაქიდან გასვლის ბარათი უბოძონ!... ეს არის ჩემი ვედრება!

შაინოშ. მართალს ამბობ!... არა, მამავ?

ძეთევან. ოღონდ მამა თქვენმა იხეობს და!...

შაინოშ. როგორ არ იხებებს... ისე, განგებ გვიხვეწიებს... აი ნახამ!... ისმაილ განთავისუფლებს ლევანს, არა, მამავ?.. მაგასევე ადვილი რა არის!...

შაპი. (დაცინვით) მაგას რა თქმა უნდა!

შაინოშ. დათანხმდი?...

შაპი. არა, მეთქი!...

შაინოშ. (ადგება შეწუხებული) მამ უთუოდ მიმალამ რასმეს?.. (ქეთევანს) შენ მაინც მითხარი, რა ამბავია?...

შაპი. (საჩქაროდ მათ შუა ჩადგება და გააშორებს) რა უნდა გითხრას, რომ არაფერია!...

ძეთევან. სწავ არა გასლავს-რამე!

შაინოშ. (სტირის) მამ თუ ვერკვ, უარს რად მეუბნები... ოჰ! მამავ რა შეუბრალებელი ხარ!...

შაპი. ივაინოშ!

შაინოშ. რა ბედნიერი ვიყავ წელან... და ესლა კი... მეტე,
კარგი დღე გაძითენდა!... (დაეცემა სელზედ, ექიმი მივარდება).

შაპი. (შეშინებული) იკანოშ!.. ჩემო შვილო!... ექიმი!... ფა-
ინოშ, ჩემო კარგო, რა დაგეძარათა?...

შაინოშ. (ახველებს) ოჰ! რა კარგად ვიყავი წელან...

შაპი. არა გიძავს-რა, გაივლის... ჩემო ნუგეშო!..

შაინოშ. (წყნარა) რომ შემისრულებდე, რასაცა გთხოვ...

შაპი. რაც გინდა, შენ გენაცვალე!..

შაინოშ. მართლან?... არ მომატუეუბ?...

შაპი. არა!..

შაინოშ. მას ის თავისუფალია?...

შაპი. თავისუფალია!

შაინოშ. ახა დაიფიტე!...

შაპი. შენს სიტუაციას ვაიცი!

შაინოშ. მას ესლავე დასწერე ბარათი!..

შაპი. აჰ!... (მივა და დასწერს).

მეთევან. (მუნღობზედ მოეზევა ფაინოშს) ოჰ! ჩემო ანგელოზო!
ჩემო ანგელოზო!... ღმერთი იყოს თქვენი შემწე!..

შაინოშ. მაგ უბრალო საქმესედ როგორა სტირი!..

მეთევან. იმაზედა ვსტირი, თქვენ რომ ეგრე გხედავთ!...

შაინოშ. (ქეთევანს ურუი) სუ! ცოტა განგებ თავი მოვიავად-
მეოფე!...

მეთევან. (ხლებზედ ჰკოცნის) ოჰ! ანგელოზო, ანგელოზო!...

შაპი. ისძილ! აი ბძანება ლეკანის განთავისუფლებისა!.. და
ბარათი ქალაქიდგან გასვლისა!..

მეთევან. ოჰ! თქვენო დიდებულებავ!..

შაპი. (ელაპარაკება, მინამ ექიმი ფაინოშს ადგომასა ჰშეველის) ტუუი-
ლად მადლობას ნუ მეუბნები მოწყალებისათვის, რომე-

ღიჯ ძალათი გამომგლიჯე!... (მალა) დღეს საღამომ-
დის უთუოდ ქალაქიდან უნდა გასვიდე, შენ და ის გა-
ცი!... შენთვისაც დაგწერე ბარათი. აბა, ფაისომ, წავი-
დეთ!... მე თითონ ჩავსვამ ტრანსტრეკანში!...

შაინომ. (ქეთევანს) მშვიდობით, ჩემო ბატონო! (უპის) სე-
დავ, რა ადვილად სწუღდება კეთილი საქმე!.. მე რომ
მივინებდე და ყოველთვის შენს ახლეს ვიყო!... (გადიან).

ბამოსვლა 5-თე.

ქეთევან და ისმაილ.

ქეთევან. (მივარდება სკოლსა და დიბეში ჩაიდებს ბარათებს) ესლა
თუნდა მთელი ქვეყანა გასწუვიტე!... ის ხომ გადაკარ-
ხინე!... (ისმაილს) შეიძლება ვნახო?...

ისმაილ. ლევან?... ანა, აქ არ შეიძლება... ალყაფის კარებში
დაგვხვდება!

ქეთევან. კარგი! (უნდა მარცხნივ გავიდეს და შედგება) ეს ვინ
მოდიან?...

ისმაილ. შეთქმულნი არიან, რომელნიც სასამართლოს ოთა-
ხიდან გამოდიან!...

ქეთევან. (დაიფიროებს) ანა, მე იმათი ნახვა არ შემიძლიან!
(მიდის მარჯვნივ).

ისმაილ. მანდეთ სად მიხვალ, მანდ წამების ოთახია!

ქეთევან. (შეშინებული უკან დაიწევს) რა!

ისმაილ. (სხვა კარებს აჩვენებს) აი, აქეთ მოდი.

მეთევან. გამიშვიტ, ჩქარა წავიდე!.. (შედგება) ეს კაცი ვინ მოდის?..

ისმაილ. სვიმონ ლიონიქა!

მეთევან. (გიჟივით, შეშინებული) არ მინდა მაგის ნახვა! მეშინიან... გამიშვიტ... ამატდინეთ როგორმე მაგ კაცსა... სიზმარში მომეღანდება... მეშინიან... გეკედრებით, გამიყვანეთ!.. მოდის!.. ახ, დემეთო ჩემო, ამ სახლიდგან არ გაისუღება?!..

ისმაილ. (მარჯვნივ უჩვენებს) აი, აქედგან გადი. მხოლოდ გირჩევ შატის არ შესვლა!..

მეთევან. შატის, მტარვალს, ჯოჯოხეთს... ოღონდ მაგ კაცს ნუ შევსვდები!.. (გადის და თვალუბი იქითა რჩება, საიდანაც სვიმონ შემოდის, რომელიც მოჰყავთ ისკანდერს და ორს ჯარისკაცს).

გამოსვლა 6-სე.

სვიმონ, ისკანდერ და ჯარის-კაცნი კარებთან.

სვიმონ. სად მიგეყვართ, ან სხვებს რად მომაშორეთ?..

ისკანდერ. იმიტომ, რომ სხვებისთვის ყველა გათავებულა და შენთვის... უნდა გაგიმელავნოთ... ჯერ ყველა არ გათავებულა!

სვიმონ. სომ უნდა დამწვან და სხვა რაღა უნდა იყოს?..

ისკანდერ. ეჭ! ბევრი რამ არის კიდევ!... აი, ამ წამების ოთახსა სედავ?...
სა სედავ?...

სვიმონ. წამებას!.. მართლაც ეგ კი სრულად დამავიწყდა!.. მასში იმედი აქვსთ, რომ ვიტყვი რასმე?...

ნსკანდერ. დაწმუნებულნი არიან!... ძგონია, თუკი გეტყვას, ბატონო?...

სვიმონ. დიას!... ძაგრამ ღმერთია მოწამე, რომ ტანჯვისა არ მეშინიან!... მე კარგადა მაქვს იგი შეთვისებული!.. ძაგრამ ვინ იტყვის დაწმუნებით, რომ მისი ხორცი სულზედ მდებალი არ იყოს.. და ტანჯვამ არ გამოჭვდიჯოს რაიმე სახელი, რაიმე საიდუმლო!... მე მხოლოდ ის თქმული მამწუნებს, რომ ტანჯვამ მახედალი არ გამხადოს... მოღალატე არ შემქმნას!.. აი ეს მიცველის თქვას!...

ნსკანდერ. (ჩუმად) მას გიწმუნებ, რომ შენ თითონვე შენს თავს ბოლო მოუღო?...

სვიმონ. რა! ძაგის შეძლება. რომ მეტყვას!...

ნსკანდერ. მას თუ ეგრა... აი რას მოგახსენებ... მხოლოდ გაჩემდი ხმა არ ამოიღო, გვიყურებენ... დადიანმა დამარცხა, წამების ოთახში რომ შეგიყვანო... კარებში ჩუმად ხანჯალი მოგაწოდო!...

სვიმონ. (სიამოვნებით) რა! ბატონო ჩემო, რა მადლობელი ვარ!...

ნსკანდერ. მღვდელი ხომ არ დაგჭირდებათ?...

სვიმონ. არა, ბატონო... ღმერთი მეყოფა!...

გამოსვლა 7-დღე.

სეიმონ, ლევან, ისკანდერ, ლაუდ, მაჭყედ, ჯა-
რის-კაცნი და შემდეგ ისრაფილ.
(ლევან შემოჰყავს დაუდს და ორს ჯარის-კაცს).

სეიმონ. ოჰ! ლევან!... (ჩუმად ისკანდერს შეშინებული წამების ოთა-
ზედ უჩვენებს) ესეცა?...

ისმაილ. (ჯარის-კაცთ) ლევან სიმშაჰვილი განთავისუფლებ-
ბულია!

სეიმონ. (სიხარულით) განთავისუფლებულია?...

ლევან. მე?... (ისმაილს) მე რადა ვარ განთავისუფლებული,
როდესაც ესენი არ არიან?..

ისმაილ. დიდებულმა შაჰმა ინება თქვენი ჰატიება!...

ლევან. მე არ მინდა იმისი ჰატიება!

ისმაილ. ბატონო ჩემო!...

ლევან. მე რე ვინ ესკეწებოდა ჩემს ჰატიებას?

ისმაილ. მათის ქაღის თსოვნითა სართ ნაჰატიები!...

ლევან. იმან რომ სთსოვა, მე სომ არ მითსოვნია?...

ისმაილ. შაჰმა ეგრე ინება!...

ლევან. შაჰმა რომ ინება, მე არა მნებავს! მე ჩემს ამხანაგებ-
თან ერთად ვიყავი, ერთად გვიბრძოლია, ერთად თავი
გაკვიწირავს... ყველას თანასწორი დასჯა უნდა მოგვე-
ლოდეს. მე უფლება მაქვს, რომ ჩემი დასჯა მოკით-
სოვო! არ მივიღებ მაგ მოწყალებას შაჰისაგან!...

ისმაილ. ბატონო ჩემო!...

ლევან. მე გთხოვთ, რომ დამწყათ! არ მინდა თქვენი ჰატიე-

- ბა!... წადით, მოახსენეთ შაჰსა, რომ მე არა მსურს იმის წყალობის მიღება!
- ისმაილ. თუ გნებავს, თქვენ თითონ მოახსენეთ, მე არ შემიძლიან! (გადის მარცხნივ).
- ლევან. ძალიან კარგი!... ახა სად არის?..
- სვიმონ. (ააყენებს) მართლა უნდა უთხრა?..
- ლევან. რასაკვირველია, ვეტიშვი!...
- სვიმონ. (გზაზე დაუდგება) ლევან!...
- ლევან. სვიმონ! შენ მიშლი?.
- სვიმონ. დიას, სწორედ მე გიშლი!
- ლევან. გამიშვი, სვიმონ!...
- სვიმონ. აქ დარჩი, მეტეი, გეუბნები!...
- ლევან. თუ ღმერთი გწამს, გამიშვი!... უნდა მოკვდე... ჰხედავ, მტარვალდი შურს გიგებს!...
- სვიმონ. არ მინდა მტარვალდის ხელით შურის გება!... შე საცოდავო!... მე სრულიად არა მსურს შურის გება!...
- ლევან. შენი შენდობა! მინამ არაფრით მოვიანნიებ!... არა!..
- სვიმონ. მე ხომ უფლებას მაქვს მაგ წყალობისა... შენ თითონ არა სთქვი, რომ შენმა ცოდვამ შენის სიცოცხლის უიჟალი გამსადა?
- ლევან. რასაკვირველია!...
- სვიმონ. მაშ თუ ეგრეა... ესლა სიცოცხლეს ვი არა გთხოვ... გიბძანებ!..
- ლევან. რა! სვიმონ... შენი რისხვა მიჩვენებ, მაგ საკეთეს, რომელიც მარცხუნს...
- სვიმონ. (გამოართმევს ხელსა) ჩემო ლევან... მე ესლა ისე ახლო ვარ საკვდილზედ, რომ ყოველი მიწიერი უბედურება მიმანხია სიზმრად, რომელიც საცაა განჭკრება!.. დეე

მოკვდეთ იმ სინანულით, რომ ყველა დავიწყებული მძევს, ისე მოკვდეთ, რომ სრულიად არ ვიყო სასო-წარკვეთილი და უკანასკნელი გული, რომელსაც მივიკრავ ჩემს გულთან, იყოს გული მეგობრისა.... მით უფრო საყვარელი, რომ მეგობარს იგი დაკარგული და აწ გზავებს მას განწმენდილს სინანულით და განბანილს ცრემლით!... (გადაუხვევა ლევანს).

ლევან. (ჰკოცნის ხელზედ) ოჰ! ღმერთო ჩემო!... სვიმონ!

სვიმონ. იცოცხლე, ჩემო ლევან, იცოცხლე, რომ კიდევ ემსახურო ჩვენს წმინდა საქმეს, რომელსაც ესლა უფრო ეჭირვება შენი ერთგულება! ამ დღიდან მხოლოდ სამშობლო-და იყოს შენი საყვარელი!.. მისი სიყვარული ანტიცხნებს კაცსა—და როგორცა სედავ—შეუძლიან შეერთოს ერთს წამს ორი კაცი—რომელნიც სამუდამო მძულვარებით იყვნენ განყრდნილი!... შენ ჯერ უმაწვილი ხარ!... შენ მოესწრობი იმ დროს, როდესაც ჩვენი საყვარელი საქართველო განთავისუფლებული იქნება ამ მტარვლებიდან... იმ დღეს, ჩემო ლევან, რა დღესაც დაინახავ, რომ მეტეხის გაღვანზედ ქარი აფრიალებდეს საქართველოს დროშას... მოიგონე მამინ შენი ძველი მეგობარი, რომელსაც მისთვის თავი განუწირავს.. და ჩემი სული ზეცით დაგლოცავს, როგორცათაც ესლა სინანულით წარსულს ივიწყებს!..

ლევან. ოჰ! სვიმონ!... თუ ეგრეა... შენი შენდობა მარტო ჩემზედ ნუ შესდგება... იმასაც მიუტოვე!...

სვიმონ. შემიძღვია მისთვის და ყველასთვის!... (ერობაშად შესდგება) ყველასთვის?!.. არა.. მე ეგრე სულ-დიდი არა ვარ... არა.. მე ყველას ვერ შევუნდობ... ამ გულში კი-

დეე ღარჩა ერთი სეკდა, რომელსაც შუროს-ძიება ეჭირება!
ბა!..

ლევან. შენ ამბობ მაცას, სვიმონ?...
სვიმონ. ანა, მე ჩემსედ ანა გლანანებო!... ესლა ჩემი შუ-
ურანსხეობა გი არ არის, მთელი ხალხისა!... და ამის
დავიწყება, ანა მგონია, თვით უფალმა მიბძანოს!..

ლევან. სთქვი რა არის?..

სვიმონ. (ნელის ხმით) ლევან!... ჩვენ ვიღამაც გვიღალატა!...
ჩვენში ვიღაც წყეული უნატიოსნო გვამია, რომელმაც
შეიტყუა ვეკლავერი და გაგვეცა!

ლევან. ეგ შესაძლებელია!..

სვიმონ. უბედურობა ეს არის, რომ არ ვიცით ვინ არის!...
შეიძლება, ხვალ, დღეს, ესლავე ვიდევ განახლოვს თავი-
სი ბოროტება... და ყოველი კეთილად დაწეობილი სსქ-
მე დაიშლება... უმანგო სისხლი დაიღვრება და თვით
ხალხი მიეტემა სსსოწარკვეთილებას!..

ლევან. მეტი რა გინდა?..

სვიმონ. რა მინდა?.. ეს ჩემი ანდერძი იქნება... კარგად და-
მიგდე ყური, ლევან!... მე შენ ერთს წმინდა მოვალეო-
ბასა გდებ!

ლევან. ანა, სთქვი!

სვიმონ. ის სამშობლოს ვაჭარი... ის ჩვენის სისხლის გამ-
ყიდველი... გამოსაქანვე... იმონე, ლევან, როგორც
უნდა დაგიჯდეს იმის შოვნა!... და როდესაც ხელში გე-
ჭირება... ვინც უნდა იყოს დამნაშავე... შენის ხელითვე
დააღრხე, გასრისე, შეუბრალეზად, დაუნდობლად!... ეგ
კატის-კვლა გი არა— განონიერი დაცვა; დანაშაული გი
არა—თვით სამართალია!.. დაჭკა, ლევან, მით სამშობ-

ღოს იცავ, გული გაუშე — მით საქართველოს ის-
სნი!

ლევან. ღმერთს გეფიცები რომ ავასრულებ!..

სვიმონ. გახსოვდეს... ეს ჩემი უკანასკნელი თხოვნაა!..

ლევან. გეფიცები ყოვლად-შემძლებელს ღმერთსა! (მოიხდის
ქუდსა და პირ-ფეხარს იწერს)

სვიმონ. ვინც უნდა იყოს?

ლევან. თვით ჩემი ღვიძლი მამაც რომ იყოს... გეფიცები,
ჩემის მარჯვენით მას გული გაუშე!...

სვიმონ. აი! სომ სედავ, მართალი ვიყავ, რომ სიტყვებსლე
მოგანიჭე... გამომადგა იგი თუ არა?... (წამების ოთახი
იღება და ისრაფილ გამოჩნდება).

ლევან. მტონი ვიღაც მოდის!..

სვიმონ. (დაინახავს მომავალს ისკანდერს) ჭო! ვიცი რაც არის!

ლევან. რა არის?..

სვიმონ. (ღმილით) შაჰს უნდა, მკითხოს რამე!

ლევან. სომ კიდევ აქეთ გამოვილი... სომ კიდევ გნასამ?...

სვიმონ. (აღელვებული) რასაკვირველია!... დროა, ჩემო ლევან,
განვმორდეთ!...

ლევან. მე აქ დაგიცდი!...

სვიმონ. არა, აქ ნუღარ დადგები... შენს სიტყვებსლე უნდა იფიქ-
რე... ალექსა არ დაგავიწყდეს!..

ლევან. ისე შელანჯარაკები... თითქო მესალმებიო!...

სვიმონ. გესალმები?... არა... რას ამბობ... იმედი მაქვს, რომ
კიდევ გნასამ!..

ისკანდერ. (მივა) მომძანდით, ბატონო!...

სვიმონ. აი მისადა ვარ!... (ლევანს კარებიდან) ალექსა არ და-
გავიწყდეს, ლევან!.. ალექსა გახსოვდეს!.. (ისრაფილ, სვი-
მონ და ისკანდერ შედიან წამების ოთახში.)

ბამოსვლა 8-ვე.

ლეონ, ლაუდ და ჯარის-კაცნი.

ლეონ. (უფურებს სვიმონის მხარეს) რა სხვა - ნაირად შეუბნება...
ნეტავი ვიტყვადე შაჰს რა ჭსურს? ... სად წაიყვანეს?...
(უნდა იქითკენ წავიდეს).

ლაუდ. (დააყენებს) მოითმინეთ, ბატონო, მანდ ვერ შეხვალთ!

ლეონ. კარგი, მას აქ დაგიცადი!..

ლაუდ. რაგორ იქნება, სულ სომ აქ არ იქნებით... უნდა წას-
ვიდეთ... აი თქვენი ქალაქიდგან გასვლის ბარათი!..

ლეონ. (ართმევს) გთხოვთ .. მინამ ის გამოვიდეს!

ლაუდ. თქვენი მეგობარი?... მეორე ბევრს ხანს მოუნდებათ!..

ლეონ. ეგრე გგონიათ?

ლაუდ. დარწმუნებული ვარ... წამება..

ლეონ. (აღშფოთებული) წამება?... დიდებულთა დიქტორი.. მატ-
ყუებდა და ვერ მივსვდი!.. არა, უთუოდ უნდა ვნახო!
(უნდა შევიდეს; იჭერენ).

ლაუდ. სომ არ გაგიყუბულსართ, არ შეიძლება!..

ლეონ. გამიშვი, უნდა გიდეკა ვნახო!..

ლაუდ. გეუბნებით, არ იქნება მეთქი!.. (კარი გაიღება და ისრა-
ფილ გამოჩნდება).

ბამოსვლა 9-რე.

ივინივე და ისრაფილ და ისმაილ.

ლეონ. (იმედით) აი, მოდიან!..

ისმაილ. (შაჰის ოთახიდან გამოდის) რა ამხავია ბატონო ის-
რათილ?...

ისრაფილ. გათავდა!

ლევან. (სიხარულით) ოჰ! კვლავ მადე?...

ისმაილ. სთქვა რამე?...

ისრაფილ. ერთი სიტყვა სთქვა... «სამშობლო»... და მოკვდა!

ლევან. მოკვდა?

ისმაილ. (ისრაფილს) რაგონს თუ მოკვდა?..

ლევან. ზედ კარებთან... აი ამ ხანჯლით, რომელიც გუდაში
დაიტა!... (ხანჯალს სჯოლზედ დააგდებს).

ისრაფილ. (თავ-ზარ-დაცემული, ურილით) ოჰ! დმერთო ჩემო!..
დმერთო ჩემო!...

ისრაფილ. (ფარის-კაცთ) უმაწვილებო!... უნდა გასინჯოთ ხალ-
ხე ტუსალები, რაგონს შეიძლება!..

ისმაილ. შაჰი გიბძანებს!.. (მიდინა)

გამოსვლა 10-თე.

ივინივე, ლევან, მაჰმედ და ფარის-კაცი. (ფარის-კაცი შე-
მოეხვევიან და გაკვირვებით სინჯვენ ხანჯალს, თუმცა ხელს არ ახლებენ.)

ლევან. (ფერ-წასული მიხლოვდება) ბატონებო! ეს ხანჯალი ხომ
არ დაგჭირდებათ?

მაჰმედ. არა, ბატონო!

ლევან. მაშ, ნებას მიბოძებთ, წავილა?...

მაჰმედ. მიირთვიო!

ლევან. გმადლობთ!... (აიღებს ხანჯალს და გარის გარეთ).

ფარდა.

მოქმედება მეხუთე.

მეორე მოქმედების დეკორაცია;—ლიონიძის სადგომი.

გამოსვლა 1-ლი.

მეთევან და მოახლე.

მოახლე. (ფანჯარასთან სდგას და საჩქაროდ მიხურავს) ქალ-ბატონო!.. ამ სახლში არ დაიდგომება!... მთელი ქალაქი მოედანზეა... საცაა ტუსალებს მოიყვანენ დასაწვავად!...

მეთევან. ჭო! და ის კი ვერ არსად არის!..

მოახლე. ქალ-ბატონო! წავიდეთ სადმე!... ბიჭები სულ გაიქცნენ... აი სწორედ ამ ფანჯრის წინა სწვენ. წავიდეთ სადმე რომ არ დავინახოთ!...

მეთევან. საცა გინდა წადი.. მე აქ უნდა დავუტადო! რომ არ მოდის!.. რამდენი ხანია თავისუფალია, პირველად ჩემთან უნდა გამოქცეულიყო!... სად უნდა იყოს?..

გამოსვლა 2-რე.

ივინიფე და ლევან.

მეთევან. (დინახახავს ლევანს) ოჰ! მოდის! (მიეგუება) ოჰ! დმერთო ჩემო, შენა საჩ?!.. ძლივს!..

წევან. (მოახლეზედ უჩვენებს. რომელიც გადის) მოახლე აქ არის!..

მეთევან. ესლას რაღა მენადვლებს!.. ახ! ჩემო ლეკვან! რომ იცოდე რა ტანჯვასი ვიყავი!... მთელი დილა ამ თანჯა-
რასი ვიყურები! ვამბობდი სად უნდა იყოს მეთქი! ნუ
თუ იმ მტარვალემა ან განათავისუფლებს მეთქი! ესლას
კი გსედავ, განთავისუფლებულს, დ.სსნიდს... აქა სარ
ჩემთან... ჩემი...

წევან. (დაფიქრებული საზარელის სახით) ქეთევან!..

მეთევან. სთქვი რამე რომ შენი სმას გავიგონო და მითი
დაგსტებე!... შენ ვერ მიხვდები როგორ მიუვარსარ!... მე
გულში ვამბობდი... ის რომ მოგვლან მეც მაშინვე თავს
მოგივლავ, მეთქი!... გგონია გატყუებდე?... სსკებთან რომ
წაუყვანოთ, ამ მოედანზედ თავს გავიხეთქადი და უგანას-
გნელი ჩემი რსება შენი სასული იქნებოდს!

წევან. (ამდურული) ქეთევან!... რა სიტყვებს ამბობ!... მე რე
რა დროსა!...

მეთევან. გამიშვი რომ გითხრა, როგორ მიუვარსარ!.. ამდუ-
რნი ტანჯვა არ მიეოფა?!... განა სისარული არა მმარ-
თებს?...

წევან. არა, ქეთევან, გეფიცები, რომ სისარულის დრო არ
არის!..

მეთევან. როგორ?.. როდესაც შენ გიბოვნე??..

წევან. როდესაც შენმა ქმარმა სული განუტყვას!..

მეთევან. რა!

წევან. მოკვდა თავის სულით!

მეთევან. რა! დმერთო ჩემო!..

წევან. მოკვდა, ქეთევან, და მით უფრო უნდა ვიგლოგოთ,
რომ რჩივს შეგვინდო ჩვენი ცოდვა!..

ძეთევან. (ჯერ შეწუხებული, მერე მხიარულად) შეგვიხარია!.. რჩე-
ვას... მას ესლა აღარა შეგაწუხებს-რას!... ესლა აღარავინ
გაგკურის... გათავდა.. ხომ სედავ უზატეობია!.. თვით
ღმერთი გვეწება!.. ესლა შემოდინან თავისუფლად შენი
სიყვარული... ცოცხლები და აგრეთვე მკვდრები ველარას
დაგვიძახებენ!..

ლევან. (უფურეს გასტრეხული) მაგას მეტს ვერასა სედავ, მაგ
შენდობაში?...

ძეთევან. რას უნდა ვსედავდე, თუ არ ჩემსა და შენს თავი-
სუფლებას?.. ეგრე რად მიუერებ?..

ლევან. არაიერი!.. შენ სხვანაირად გეუერება ბევრი რამ, რე-
მელიც მე მაძრწუნებს!..

ძეთევან. რა არის აქ შესაძრწუნებელი?

ლევან. ახლა დრწმუნებული ხარ, რომ შენდობა შენსაკებ ეს-
მოდა, და პირობა არ დავგიდო, რომ სამუდამოდ გან-
ყვრილიყვით?..

ძეთევან. ჩვენ?.. ჩვენ განყვრილიყვით?... მას რას ვაქნებ მაგ
შენდობას, თავისთვის შეინახოს! ვარგი მიწყალებას,
რომელიც ტანჯვასედ უარესია!..

ლევან. ქეთევან!.. ეგ საშინელი გმობა!.. მკვდარს... შენს
ქმარს...

ძეთევან. მას დაბლა ვილასანარკოთ, თუ გეშინიან რომ არ
გაგვიგონოს!... მერე შენ დათანხმდი მაგ პირობასედ?...

ლევან. არ ვიცი!

ძეთევან. რეგორ თუ არ იცი?...

ლევან. არა, არ ვიცი!... აი მე ესლა აქ იმ განზრახვით მი-
ველი, რომ სამუდამოდ გამოგთხოვებოდი... მაგრამ შენ
რომ ვსედავ... თავ-ბრე მესხმის... შენი თვალები წსვავს

ჩემს თვალებს.. შენი ხელები ჩემს ხელებს.. სიყვარული, მოკვლეობა, დანაშაული, სათნოება... ეს უკვლავ ერთად ირეკვს ჩემს თავში... შენს მეტს ვეჭვავის ვსედავ... არ ვიცი მე თითონ რა მწადის და რა არა! (დაქანცული დაფლება.)

ძეთევან. (ახლოს მიუფლება) მე ვიცი რომ გიყვარვარ!... და ჩვენ ესეა ერთმანერთს ვეკუთვნით!... (ლევანს უნდა პირფედ ხელი დააფაროს) ესეა ნულანაფრისა გეშინიან... აქ აღარ არის... გათავდა ჩვენი ტანჯვა, ლევან!.. წავიდეთ ამ სახლიდან, რომელიც ჩვენ არ გვეკუთვნის.. გავმტრეთ წარსულს... წავიდეთ, ომნივ, ბედნიერნი თავისუფალნი!...

ლევან. ოჰ! დამბადებულა!... რა რიგ მიყვარხარ!.. შენ რომ გხედავი, უკვლავ მავიწყდება!..

ძეთევან. მამ წავიდეთ!.. (ამ დროს შორიდან მოისმის გლოვის ხარი).

ლევან. (კანკალით) გესმის?...

ძეთევან. რა?...

ლევან. მოჭყავო!...

ძეთევან. ვინა?... ის საცოდავები?... ეგ უბეტესი, მამ წავიდეთ, რომ არ დავინახოთ!...

ლევან. მე ვიდეცა ვნახე!.. ვნახე საზარელი სახანავი!... დაბნადვან, რომ გამოველი, მოედანსედ ხალხი შეუერთილყო!.. ამ დროს ფაინაშ მოდიოდა დიდიდგან.. ხალხი რომ დანახა, დადგა, ტრასტრეკანიდგან გადმოვიდა.. იკითხა, რა ამხავიაო?... უთხრეს მამ-თქვენნი ჯარსა სინჯავსო... მაგრამ არ დაიჯერა! ხალხს შეატყო სახეზედ, რომ სხვა რამ იყო!... ბოლოს ერთს ჰატარა ბიჭს ხე-

ღი მღვდელა და ჭკითსა: რა ამბავია?... ბიჭმა უმასუს
 ეხლაჲ ტუსადებს მოიყვანენ და უნდა მოედანსედ დას-
 წვანო!.. ეს რომ გაიგონა, საშინლად შეჭკივლა... მე და
 დადიანი მივეშველეთ... მაგრამ ველან ვუშველეთ რა!...
 საცოდავმა ქალმა ჩემს ხელში სული დალია!... ამ
 დროს ის საცოდავები გამოატარეს... რომ დამინახეს,
 მობრუნდენ და შიშში ჩამათუფრებენ!... შენ გვილაღა-
 ტელ! მის ცოცხალი რადა სარო?... იუდაო, იუდაო, და-
 ძიყვირეს, შე სამომოდროს გამეიდგელოო!... ოჸ! საშინე-
 ლი წაში დამდეს... მე!... ლევან სიმშისშვილს!... ღონის-
 ძიება არა მჭკვს დაჟუბტვიტო, რომ სტდებთან... კინაღამ
 გაგვიყდი!... ჩემს გვერდით დადიანი იდგა! «ნუ სწყუხარ,
 ყმაწვილოო, მითხრა, დაწმუნებული ვარ, რომ თქვენ
 არა სართო!... რითი, მეტქა?... იმითიო, რომ მოლა-
 ჯატე—ქალიაო!... მეტე მისი სასული მეტქა?... სასული
 არ ვიციო, მხოლოდ ის ვიცი, რომ წუსელის შატან
 იყო და დღეს დილით ქალაქიდან გასვლის ბრალი მი-
 იღოო!... (ივა ფანჯარასთან) საშინელებას, რომ არ შე-
 მიძლიან დაჟუბტვიტო... დაჟუყვირო აქედან რომ მართა-
 ლი ვარ!... ნეტავი ვიცოდე სასული იმ შეჩვენებულისა,
 რომელმაც გაგვიდა, რომ ჩემი აღთქმა ავსრულა!...
 ძეთევან. ას! ღმერთო ჩემო!... გაქტევის მაგონად... ეს აღ-
 თქმასეუდ დაზარალებს!... ხლას აღთქმა გამოგიჩნდა!..
 ლევან. აღთქმა მივეცი განსვენებულს!..
 ძეთევან. (ფანჯარიდან ძალად მოაშორებს) რა დაგემართა,
 მკვდრებს თუ ვი დაანებე; ჩემის სიყვარულის აღთქმასეუდ
 ილაზარაო ის არა სჯობიან!..

ლევან. ნუ ჰგობ, გეუბნები!.. იფიცი მიმიცია.. ჩემი სიტუაცია...
სადა შემიფიცავს!..

მეთევან. რაზედ?..

ლევან. რომ გუფი დახა დაკრე, ვინც ჩვენ გაგვცა!..

მეთევან. (ფერ და ხმა-წყისელი) კარგი აღიქმას?.. მეტი, რაში
გეჭირებოდა?..

ლევან. მე შევიფიცე!..

მეთევან. რომ კაცის-მკვლეელი გახდე!... საშინელება! მაგას
როგორ ამბობ?..

ლევან. შევიფიცე!..

მეთევან. არა, მაგას ვერ შეჭვიფრებდი!..

ლევან. როგორ არა!..

მეთევან. გეუბნები არა მეთქი!.. შენ ვერც გგონია!.. მაგრამ
ტყუილია... შენ, ჩემო ლევან! უნდა მოჭკალა ვინმე?.. კბ
სომ სიგიჟე!.. თავი დაანებე, ეგ აღარ იფიქრო?.. ჩემ-
ზედ იფიქრე!.. გილადატეს? რა გქნათ!.. რაც მოხდა,
მოხდა!... თავი დაანებე! წავიდეთ! მე რაღი გილადატე!..

ლევან. რას მეუბნები?.. ქალაქიდან წავიდე, რომ მთელმა ქვე-
ყანამს სთქვას: გაგვიდა და-გაიქცა?.. მაგისთანა უნა-
ტიური ცხოვრება მე არ შემიძლიან!.. არა, ჩემი სიძარ-
თლე უნდა დავამტკიცო!.. სადაც იყოს უნდა დამნაშავე
ვიპოვო და მის სისხლით დავწერო მკვლანსედი ჩემი
სიძართლე!..

მეთევან. მეტი სად და როგორ იპოვებ?

ლევან. ეს ხომ ვიცი, რომ დედა-კაცია!..

მეთევან. მეტი. შე საცოდავო, გვერს?.. არა, რა დასაწყე-
რია?.. განა ქალები მაგისთანა საქმეში ერევიან?.. არა
მართლა გვერს?..

ლევან. მჯერა კი არა, დარწმუნებული ვარ! ვინც მითხრა...

ძეთევან. ვინც გითხრა შეჩვენებულია ბოლოტი... რა იცის?..

ბესმის თუ არა... არა იცის-რა!.. რაც გითხრან, განს

შეკლანი უნდა დაიჯერო? (ნალარის ხმა ახლო ისმის).

ლევან. აგერ!...

ძეთევან. არა, ჯერ არა სჩანან!... ლევან!.. ჩემო სყვარელო

ლევან!... აქ ნუ სდგესარ!... გამიგონე, რა არის!... თუ

ცოტაც არის გიყვარვარ!..

ლევან. ჭო! ჭო! ეგ არის სამწუხარო, რომ მიყვარხარ!..

ძეთევან. (ძალად მოათრევს და სცდილობს არა დაანახოს-რა და გა-

იგონოს) ჩემო ლევან!.. აქეთ ნუ იტყვირები!.. იფიქრე, რა

ბუნდოვანი ცხოვრება გვექნება... (ნალარის ხმა მოახლოვდება)

არავინ დაგვიშლის, ვიქნებით მარტონი, ურთიერთ ბუნ-

დოვებისათვის ვიცხოვრებთ!.. (ნალარის ხმა უფრო ახლო

ისმის) ოჰ! თქვე დაწვევლილებო განჩემეთ... (ხმა დაშორ-

დება) არაფერია... არ ბესმის... შორს წავიდენ... ყურს

ნუ უბღებ!... წამო, სადაც მიმეყვარ... ორნივე ერთად...

ხედავ შეკლას გათავდა... განვთავისუფლდით!.. (ნალარის ხმა;

ხალხის ხმა; გლოვის ზარი ნელა, მინამ ფარდა დაიხურებოდა).

ლევან. აი! უყურე, ესლას მოჭყავთ!.. (გამოცდლება ხელიდგან

და ფანჯარასთან მიდის. შიშით უკან იწევს) მართალი ხარ, ქე-

თევან!.. საშინელი სანახავია!... აგერ, მასხლოვდენ!...

როინ... ესტატე... ზაზა... ჩემნო ძმნო... მეგობარ-

ნო... არა, არ შემიძლიან, ვერ გავუძლებ!...

ძეთევან. (მეორე მხარეს გადაიყვანს) ავი გითხარი წავიდეთ!..

ლევან. (აეღელზედ დაბეზილი; ნელის ხმით) წამიყვანე... წამი-

ვანე... რომ აღარ დავინახო... წავიდეთ ამ სახლიდგან...

ქალაქიდგან...

მეთევან. (აგრეთვე დაბლის ხმით) ოჰ! ორივე ერთად!..

ლევან. (ეჭიდება ღონე-მინდილი) ჭო!... ერთად... ოღონდ ამას მომაშორე!..

მეთევან. (კარს გააღებს) აბა, მ.შ მოდი?...

ლევან. ქალაქიდან რაგორღა გავიდეთ?

მეთევან. შენ სომ ბარათი გაქვს?..

ლევან. მე კი მაქვს, მაგრამ შენა? ..

მეთევან. შეცა მაქვს...

ლევან. (შეკრთალი; კედელზედ მიუდებელი) შენცა გაქვს?

მეთევან. დიას, მაქვს!..

ლევან. მართაღს ამბობ?

მეთევან. გეუბნები, მაქვს მეთქი.. წავიდეთ!..

ლევან. საიდან გიშოვნია?

მეთევან. შაჰმა მომცა!..

ლევან. ამ დილით?..

მეთევან. ჭო!..

ლევან. (შეშინებული უკან იწევს) აჰ! ღმერთო ჩემო!.. ეს რა მომდის თავში?..

მეთევან. რა არის?.. რა დაგემაართა?...

ლევან. ის დედა-კაცი... შაჰთან.. ამ დილით... ის დედა-კაცი წუსელის იმასთან .. მ.შ ეს უნდა იყოს...

მეთევან. არა...

ლევან. შენა სარ!.. შენა!... შენ დაგვლუბე, შენა ყოფილსარ, შეჩვენებულა!.. აბა გაჩებდე უარის თქმა!..

მეთევან. ლევან!

ლევან. დამესიენ! ხელი არ მასლა!..

მეთევან. შემიბრალე!

ლევან. ოჰ! ღმერთო დიდებულა! .. მე სსვგან დაგეკებდი...

და აქა ყოფილს!.. მ:მ სხვაგვარად იქნებოდა თუ არ ეს?...
 ძეთევან. ლევან!.. ნუ მწვევლი!.. სხვამ გიდეგ, მაგრამ შენ ნუ...
 ლევან. რა! შე შეხვეწებულს!.. დაწვევლილს!... მომწამლე-
 ლს!... სულ-მდაბლს!..

ძეთევან. შენ არ იცა ლევან, რა ყოფაშია ვიყავი!.. ვეკლას-
 იერი გაიგო!... უნდოდა მოკვადი... მითხრა, უთუოდ
 მოკვლავო!.. მე თითონაც არ ვიცი რას ჩავდიოდი... ში-
 შით გონება დამეხს!... ლევან! გეუცებო რომ ჭკუასკდ
 არ ვიყავი!... შენ მაინც არა გავს უიღებს დამწვევლი!..

ლევან. შენს სასამაგლეში მე მაინც ნუ გამსკვებ!.. მე არ ვუ-
 რვევარ!..

ძეთევან. (მუხლებში ჩაუვარდება) არა, არა, შენ არ ურვევისარ!..
 მარტო მე ვარ დამნაშავე!.. ჩემო ლევან!... შენ დასას-
 სნელად მოვიქეცი ესე!... შენის სიევარულის გულისა-
 თვის, შენთვის!..

ლევან. შენ გიდეგ სიევარულზედ დაშარავობ?... დასწვევლს
 დმერთმა შენი სიევარული, რომელმაც მე მეგობრის მო-
 დალატედ გამსდა!... დასწვევლს დმერთმა შენი სიევარ-
 ული, რომელმაც შენს ქმარს თავი მოაკვლევის!.. შენი
 სიევარული, რომელიც აწვევინებს სამშობლო გმირთა და
 ჭდუშავს სამშობლოს!... დასწვევლს იგი, გრძნობს ვო-
 ვოსეთისა და კანის-ველისა!...

ძეთევან. ლევან!.. ხომ მეღავ მაგითი!...

ლევან. არა, ვერ არა!...

ძეთევან. რა გინდა ჭქნა, შე უბედურო?..

ლევან. (მიათრევს ფანჯარასთან) აქ მოდი!... აქ... აი დასტები
 შენის საქმიათა!

ძეთევან. შემობრალე!.. (ფანჯარა განათლდება ცეცხლით; ხალხში
 ძრწუნვის ხმა).

ლეონი. უეურო, მტარვალა! სედავ, როგორ იწვიან!..

მეთევან. შემიბრადე!.. ლევან!.. უმაღურო!.. უმაღურო!..

ლეონი. შეეჩვიე ტეტხლსა... ვოჯოხეთისა აღარ შეგეშინ-
დება!..

მეთევან. დამნაშავე ვარ... ლევან!.. მაგრამ შენთან კი არა!..

ლეონი. აი უურო დაუგდე!.. დამინახეს!.. გაიგონე, რას ამ-
ბობენ!... (კულისების იქით ისმის ხმა: «ლევან! მოლაღატე!
იუდა!») გესმის?..

მეთევან. ახ! დმერთო ჩემო!..

ლეონი. სედავ, სვიმონის სულს, რომელიც მიძახის: «აღთქმა
არ დაგავიწყდეს!»

მეთევან. (შეშინებული უკან დაიწევეს) არა... არა...

ლეონი. (მიდის ქეთევანთან) «ვინც უნდა იეოს დამნაშავე, დაჭკა,
ლევან, — მით სამშობლოს იტავ; გუღი გაუბე — მით სა-
ქართველს იხსნი!»

მეთევან. ლევან!.. შენ უნდა მომკლას?.. შენა?..

ლეონი. (ხანჯალს ამოიღებს) ფიცი მიმიცია!..

მეთევან. (გოივიით იღერებს) შენის სელით არა... არ შეიძლე-
ბა!.. შენის სელით როგორ მოვკვდე!.. მე შენ სიკ-
ვდილს გადაგარჩინე?.. ეგ საშინელება იქნება! დამწყვე-
ლე!.. გამსრისე!.. ყველას ავიტან... მაგრამ ნუ მომ-
კლავ!.. მეშინიან!.. ლევან!.. ჩემო საყვარელო ლევან!..
ჩემო დმერთო, შემიბრადე!.. შენ ნუ!..

ლეონი. (აღტაცებული) ფიცი მიმიცია!..

მეთევან. არა, არ მანდა... თავი დამანებე!..

ლეონი. ფიცი მიმიცია... ფიცი მიმიცია!... (დაჭკრავს გულში
ხანჯალს),

მეთევან. ახ!.. (დაეცემა. ლევან ხანჯალს გადაადებს).

ძეთევან. ესლას კი მოკვდა!... რომ იცოდეს რა რიგ მიუკარ-
დი!... მიუკარდი... ბ

ლევან. (დაბნეული) მოკვდა?.. მე!.. მე!... 2

ძეთევან. მოდი ჩემთან!.. ლევან!.. მოდი!...

ლევან. (დაეცემა მუხლებზე ქეთევანის გვერდით მომაკვდავთან, ჰკოც-
ნის და ქვითინებს). მოკვდა!... მოგეწევი... ეს რა ვქენ, მე
უბედურმა?... მოკვდა!... ქეთევან... ჩემო საყვარელო, ქე-
თევან!.. ჩემო ღმერთო... ბ

ძეთევან. მოდი... მოდი... ბ

ლევან. აი, მოიცა, ესლავ მოგეწევი... (მივა ფანჯარასთან, გა-
აღებს და ზედ შედგება) მძანო... მამიცადეთ... თქვენთან
მოუდივარ!... მე გასწავლით, როგორც უნდა სიკვდილი
სამშობლოსათვის!... (გადახტება, ქეთევან წამოიწევის; ისმის
ნაღარას ხმა; ქეთევან დაიუვირებს და დაეცემა მკვდარი). ბ

ფარდა. 2

დასასრული . ბ

10 ივლისს 1881 წ.

ვინ მოიზონა ქართული ანბანი? *)

სომხის მწერალნი ქორიუნ და მოსე სორენელი, რომელნიც სცხვარებდენ მეს-უთე საუკუნეში და იყვნენ თანამედროენი მესროფისა, სომხურ ანბანის მომგონებელის ანუ გამახსლებელისა, ამტკიცებენ რომ ქართული ანბანიც მესროფის მოიგონაო. ქორიუნი ზი რას ამბობს ამასეჲდ მესროფის ცხვარების აღწერაში: მესროფმა როდესაც სომხური ანბანი მოიგონა, გაემგზავრა ივერთა ქვეყანაში (საქართველოში), გამოეტყდა იმ ქვეყნის მეფეს ბაკურს და ეპისკოპოსს მოსეს, განცნო თავისი მოგონილი ანბანი და მათის თანხმობით მოიგონა აგრეთვე ანბანი ივერიელებისათვის. შემდეგ ამისა უბძანა მეფემ ერთს ივერიელთა ენის მცოდნე კაცს, სახელად ჯახისს, რათა შეეკრიბა უმაწვილნი სხვა-და-სხვა თემებიდან, რომელნიც ერთმანერთში განსხვავდებოდენ ენით და ესწავლებინა მათთვის ერთი ენა, რომელზედაც შემდეგ ივერიელნი ადიდებდენ დმერთსა**). მოსე სორენელი თავის სომხეთის ისტორიაში ამბობს: «მესროფ წავიდა ივერთა ქვეყანაში და იქაც შეწყენითა ღვთისათა დააფუძნა წერა-კითხვა ჯახისს დახმარე-

*) ეს წერილი წაკითხულ იქმნა ავტორისაგან მეხუთე არხეოლოგიურ კრებაში.

***) ეს ცნობა და მისი თარგმანი გარდმოგვცა ჩვენ გამოჩენილმა სომხურის ენის მცოდნემ ნ. ემინმა.

ბით, რომელიც იყო მთარგმნელი ბერძნულისა და სომხურის ენებიდან; მეფე ივერთა ბაგურ და ეპისკოპოსი მოსე შეეწივნენ მესროფს*).

ევროპაში ქორეუნს კარგად ვერ იცნობენ; მაგრამ მოსე სორენელის თხზულება კი წარსულ საუკუნის დასაწყისს გადათარგმნეს ლათინურად და მასუკან თითქმის ყოველს ევროპიულს ენასუდ, ასე რომ აღმოსავლეთის მცოდნეთ ძლიან ადრე გაიცნეს იგი**). ესლა ამ თხზულებას დიდი ნდობა აქვს დასავლეთში და ძველის აღმოსავლეთის გასაცნობად სხვა წყაროთა შორის უჩანსკნელი ადგილი არ უჭირავს. ამ თხზულების წყალბით ესლა ევროპის სწავლულებთ სჯერათ მოსე სორენელის სიტყვა და ჭგონიათ, რომ ქართული ანბანი მოიგონა მესროფმა. ამ საგანსუდ ასე გულ-დაჯერებულნი არიან, რომ თვით ერთი საიუძკლიანი და ფთხილი სწავლული უიტნი თავის თხზულებაში. რომელიც გამოიცა 1875 წელს, (*La vie du lagange, Paris, გვ. 202.*) ამბობს მესროფისაგან ქართულის ანბანის მოგონებასუდ ისეთის კილოთი, თითქო ამ საგანში ეჭვის შემოტანა შეუძლებელი იუოსო. მაგრამ ჩვენ გავბედავთ და ვიტყვი, რომ ქორეუნისა და მოსე სორენელის თქმული ქართულს ანბანსუდ ჭეშმარიტი არ არის და ვცდებით ამის დასამტკიცებელი საბუთები ამ წერილში წარმოვადგინოთ. ეს საბუთები შალეოგრაფიასუდ არ იქნებიან დაფუძნებული, ე. ი. ძველის ხელთ-ნაწერის შესწავლასუდ, რადგან, ჩვენდა სამწუხაროდ, ქართული შალეოგრაფია ჯერედ არ

*) სომხეთის ისტორია მოსე სორენელისა, თარგმანი ნ, ემინისა, გვ. 212.

***) იგივე, გვ. 19.

არსებობს. ჩვენის აზრის დასამტკიცებლად საკმარისია ისტორიული საბუთები, ქართულისა და სომხურის ანბანის ერთმანეთთან შედარება, თითონ ქორეიუნისა და მასე ხორენელის თქმულის ყურადღებით გასინჯვა და ქართლის-ცხოვრების გარდმოცემა.

როდესაც მესწოფისაგან შემდგებულს ქართულს ანბან-ბანზედ დაზარალებენ, სასეში აქვთ მხოლოდ ხუცური, საეკლესიო ანბანი, რადგან ხუცური ერთის შესედულობით სომხურსა ჰგავს და ავიწყდებათ, რომ ქართველებს მეორე სამოქალაქო, მხედრული ანბანიცა აქვთ. საქართველოს ცხოვრებაში მხედრულს ყოველთვის მეტი მნიშვნელობა ჰქონია, ვიდრე ხუცურს; მხედრული იხმარებოდა ყოველ-გვარს საზოგადოებაში და მთელს საღსში იყო გავრცელებული; ხუცურს ანუ საეკლესიო ანბანს კი, როგორც თვით სასულიერე ამტკიცებს, მხოლოდ საეკლესიო წიგნებისათვის ხმარობდნენ. მხედრულზედ სომხის ისტორიკოსები არასფერს არ ამბობენ; არასფერს არ ამბობს აგრეთვე განსაკუთრებით ამ ანბანზედ ქართლის-ცხოვრება; მაგრამ ამ უკანასკნელში მოხსენებულა, რომ საქართველოში პირველად წერა-კითხვა ჯ ანბანი შემოიღო ფარნაოზმა, საქართველოს პირველმა მეფემან *). ეს ჩვენება ქართლის-ცხოვრების ჩვენთვის ფრად შესანიშნავა; ამის გამოჟერ შეუდგებით იმის დამტკიცებას, რომ ეს ქართლის-ცხოვრების თქმული ადვილად დასაჟერებელია და რომ ფარნაოზმა საქართველოში შემოიღო მხედრული ანბანი და არა ხუცური; შემდეგ მოვილაზარებთ ხუცურს ანბანზედაც, რომლის შემოდებათ მესწოფი ჰგონიათ.

*) ქართლის-ცხოვრება, გამოცემა აკადემიკის ბროსესი 1849 წ., ნაწ. I, გვ. 32.

მეფე ფარნაოზს, რომელიც სტროვრებად მეოთხე საუკუნის დასასრულს და შესამუს დასაწყისს ქრისტეს წინა, დიდი მნიშვნელობა აქვს საქართველოს ისტორიაში. ფარნაოზმდე საქართველოს ჭაბჭაბოებდენ მამასახლისები. ალექსანდრე მაკედონელის დაპყრობამ მოუღო ბოლო მამასახლისობას და დაამყარა საქართველოში მაკედონელ მსუდართ ბატონობა. ალექსანდრეს სიკვდილის შემდეგ, ფარნაოზმა, შვილმა, თუ ძმისწულმა უკანასკნელის მამასახლისისამ, გარეკა საქართველოდამ შემოსეულნი მაკედონელნი, თავის-თავი საქართველოს მეფეთ აღიარა და უფრო მტკიცე კავშირის დასამყარებლად თავის სამეფოში, შემოიღო იგივე ადმინისტრაციული და სამსჯდრო წესი, როგორც შემოღებული იყო დარბოს ჭისტანისაგან სპარსეთის სამეფოში*); ერთის სიტყვით ფარნაოზმა მკვიდრი წესიერება ჩამოაგდო საქართველოში. მასვე მიაწერენ საქართველოში წერა-კითხვის შემოღებას და ეს ამბავიც დაუწყებელი არ არის. იმ კაცმა, რომელმაც თავისი ხალხი უცხო-კვეყნელთა ყმობისაგან განათავისუფლა, შემოიღო ახალი სამსჯდრო, ადმინისტრაციული და მოქალაქობრივი წესი და ამით ხალხს წინ იყესი წაადგმევინა წარმატებას გზაზედ, — იმისთანა კაცმა საქმით გამოაცხადა თავისი სურვილი — ჩამოეგდო საქართველოში ერთობა და თავისი საკუთარი სახე დაეტყობანებო; იმისთანა კაცი ადვილად მიხვდებოდა, რომ წერა-კითხვა უმთავრესი საშუალება იყო იმის წაღილის შესასრულებლად საქართველოს შესახებ. ეს შესჯდრულობა უფრო სარწმუნო იქნება, თუ მოვიგონებთ, რომ ფარნაოზის დროს აზრების გარდაცემა ასოების მხგავს ნიშნებით იშვიათი არ იყო. ყოველს

*) ქართლის-ცხოვრება, გვ. 31.

ხალხს, რომელთადაც კი მაშინდელს საქართველოს დამოკიდებულება ჭქონდა რამე—სწავსელებს, ბერძნებს და მცირე აზიისში მცხოვრებთ სხვა ტომის ხალხთ, გაცნობილი ჭქონდათ ანბანის შექმნობით წერა-კითხვა.

ახლა გავსინჯოთ ესა: რა ანბანი შემოიღო ფარნაოზმა და ან რომელს ხალხს მიჰბაძა? ამაზედ აი რა ზასუხს მიუყვებით: ფარნაოზმა შემოიღო ზენდური ანბანი სწავსელებისაგან. ზალეოგრაფია გვასწავლის, რომ რომელი ხალხიც კი გადიდებს მეორე ხალხისგან ანბანს, უნდა ამ ხალხთან დაახლოვებული კავშირი ჭქონდეს რამე. ეს პირობა საქართველოსა და სწავსეთის შესახებ შესრულებულია, რასაც ამტკიცებს როგორც საზოგადო ისტორია, ისე კერძო ისტორია საქართველოსი.

უძველეს დროდამე საქართველოსა და სწავსეთს შუა განუწყვეტელი დამოკიდებულება და მისკლა-მოსკლა იყო. საქართველო შეადგენდა ნაწილს დარბოს ჭისტასპის სამეფოსას, როგორც მეთვრამეტე და მეცხრამეტე სატრანზი*) და ახმენიდებს ძღვევდა გადაჭრილს ხარკს. ჩვეულება და სარწმუნოება საქართველოში იგივე იყო, ანუ თითქმის იგივე, როგორც მაშინდელს სწავსეთში**); ქართველების ღმერთის არმაზის სახელი თითქმის იგივე რამეზდია. საქართველოს მამასახლისები ნათესავობდნენ სწავსეთის მეფეებს და დიდებულებს. მამა და ბიძა ფარნაოზისა დაახლოვნენ დარბოს გოდომანის ჯარში,

*) ჰეროდოტი. ფრანცუზული თარგმანი, წიგნი III, § 94 და საქართველოს ისტორია თ. ბარათაშვილის, რვეული I, გვ. 16.

***) ქართლის - ცნობრება, გვ. 28 და ბარათაშვილის ისტორია, გვ. 20—21.

რომელიც იბრძოდა სპარსეთის დასაცველად მაკედონელების ხელთაგან. დედა ფარნაოზისა იყო სპარსელი ქალი ისპანჯანი-დამ *). ეს ჭაკტები ცხადად აჩვენებენ, როგორ დაახლოებული იყო საქართველო სპარსეთთან.

ფარნაოზის დროს და იმის წინაჲდ რომდენიმე საუკუნეს სპარსეთში ხმარებული იყო ზენდური ენა და ზენდური წიგნ-კითხვა (L'avesta, Zoroastre et Masdeisme par A. Hovelacque, 1880, გვ. 41.). თუ ჩვენი აზრი შესახებ ფარნაოზისაგან ანბანის შემოღებისა სპარსეთიდან ნამდვილია, მაშინ ფარნაოზისგან მაგალითად აღებული ანბანი უნდა ზენდური უოფილიყო, რადგან სპარსეთში იმ დროს სხვა ანბანს არა ხმარობდენ და ამას გარდა ჩვენი ანბანი უნდა ჰგავდეს ზენდურს ანბანს. მართლაც და მსკდრულსა და ზენდურს ანბანს შორის დღესაც კი საკვირველი მსგავსებაა, თუმცა ჩვენისა და ფარნაოზის დროს შუა მრავალს საუკუნეს გაუკლია.

ზენდურს ანბანშია 35 მარტივი ასო; მასშია აგრეთვე დიფტონგები და ლიგატურები, რომელნიც წარმოსდებიან მარტივის ასოებიდან ერთმანერთთან სხვა-და-სხვა რიგად გადახლართვით (Grammaire de la langue zende, A. Hovelacque, 1878. Grammaire comparée, t I, Fr. Vorr. Азбуки восточныхъ и западныхъ языковъ, Р. Нипперта). ამ 35 ასოში 25-ს ეთანხმება მსკდრული ასოები, რომელთაგანაც ზოგნი განსაცვიფრელად წაგავან ზენდურ ასოებს და ლოგთა კი დასტყობიათ მეტ-ნაკლები ცვლილება, როგორცა სჩანს შემდეგის შედარებიდან (ნახე დამატ. ფურც.)

*) ქართ.-ცხ. გი. 23 და სარათაშ. ისტ. გვ. 20—21.

ხშირად მოხდება სოფლე რომ ასე იცვლება და აღარ წააგავს თავის დედანს, როდესაც ერთის ხალხიდან მეორეში გადადის. ამის მიზეზი სხვა-და-სხვა კალამი, სხვა-და-სხვა რიცხვი ხმათა, სხვა-და-სხვა რიგი წერისა მარჯვნივამ, ანუ მარცხნივამ, დრო და სხვ. მსედრული ანბანიც ვერ გადაურჩებოდა ამ მიზეზებს, მაგრამ მანაც ზოგიერთი ზენდური ასოები სრულებით შეუცვლელნი დარჩენილან მსედრულს ანბანში, მაგ. დ, ც, სხვებს სახე არ შეუცვლიათ, შეუცვლიათ მხოლოდ მიმართულება: ზოგან სიგძე სიგანეთ გადაქცევია ჯ სიგანე სიგძეთ, ან მარჯვენა მხარე მარცხნივ მოქცევიათ, რაც ადვილად ასახსნელია, რადგან ზენდურად მარჯვნივამ მარცხნივ იწერება და ქართულად კი მარცხნივამ მარჯვნივ; ამისთანა ასოები არიან ლ, რ, მ, ჰ და სხვ. ზოგიერთ ასოებს დაჭკლებიათ რომელიმე ხაზი, ან ამ ხაზს სხვა მიმართულება მიუღია, ვიდრე ზენდურს ასოებში ჰქონდა, მაგ. ლ, ა, ც, ტ და სხვ. უნდა ესეც მოვიგონოთ, რომ ყოველს ზენდურს ასოს რომელი აქვს შესაბამისი ხმა ქართულს ენაში. შემოხსენებულნი ცვლილებანი ისე მტკიცე არიან, რომ ვინც კი შაღუოგრაფია იცის, არ ჩასთვლის გადაჭარბებით ჩვენს სურვილს, — ნახვენებს ფაქტებსედ დავაფუძნოთ მოგაგებს ზენდურის და მსედრულის ანბანისა. მრავალი ანბანი, რომელთ დასაწყისი ჩვენ შედმიწევნით ვიცით, ნაკლებს ცვლილებებს არ წარმოადგენს თავის დედანთან შედარებით, ვიდრე ამას ქართულსა და ზენდურს ანბანებში ვხედავთ, მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ რუსული ანბანი, რომელიც ბერძნულისაგან წარმოსდგება.

ჩვენის აზრით, შემოხსენებულის ფაქტებიდან ცხადდას ხანს, რომ მოგაგებსა ზენდურსა და მსედრულს ანბანს შორის შემთხვევა არ არის, არამედ ეს ფაქტი ამტკიცებს ამ ორის

ანბანის ახლა ნათესავობას ერთმანერთთან. მაგრამ შეიძლება ვიკითხოთ: სწორედ ფარნაოზის დროს კი შემოიღეს ზენდური ანბანი საქართველოში? ამ კითხვაზედ ჰასუნის მისაგებლად ჩვენს გვაქვს ერთი ისტორიული ფაქტი, ის რომ ზენდური ენა და წერა-კითხვა გადაკარდა სპარსეთში მესამე საუკუნეში ქრისტეს წინა, მასუგან, როდესაც ალექსანდრე მაკედონელმა სპარსეთის სამეფო დაამხო (L'avesta, Zoroastre et Mandeisme par A. Hovelacque, 1880.) ალექსანდრე მაკედონელის სამეფოს დამხობის შემდეგ პირველი ადგილი დაიჭირეს პართიანელებმა და როგორც აჩმაკიდების, ისე სასანიდების დროს ხმარებაში იყო პესლევიური ენა და წერა-კითხვა, ანუ გუზარცხ. მასუგან სპარსეთი დაიპყრეს არაბებმა, რომელთაც შეიტანეს იქ თავიანთი საწმინთოება და თავიანთი წერა-კითხვა, რაც დღესაც ხმარებაშია. ამ დროს განმავლობაში ზენდური წერა-კითხვა სრულიად მოიშრა და მხოლოდ სწავლულის აკეტილ დიუპერონის მოღვაწეობით იპოვნეს იგი წარსულ საუკუნის მეორე ნახევარში და გააცნეს ევროპის მეცნიერთ. ცხადია, რომ ზენდურის ანბანის შემოღება უცხო ხალხისაგან მხოლოდ მაშინ შეიძლება მომხდარიყო, როდესაც მას ხმარობდა ხალხი პოლიტიკურისა და ჭკუა-გონების გავლენის მქონე, რადგან მხოლოდ გავლენის მქონე ხალხს შეუძლიან თავისი ანბანი სხვას მიადებინოს; და ცნობილია რომ სპარსეთის იმდენს გავლენა არას დროს არა ქქონია მცირე აზიასში, როგორც მაკედონელებისაგან დაპყრობის წინადა ქქონდა.

ზენდურის ანბანის გავრცელების დრო სრულიად ეთანხმება ფარნაოზ მეფის დროს. ფარნაოზის შემდეგაც შეეძლოთ ქართველებს ანბანის შემოღება, მაგრამ ეს ანბანი ზენდური როდი-ლა იქნებოდა. შედარებამ გვაჩვენა, რომ ქართველებმა ზენ-

დური ანბანი შემოიღეს, მასშასადაძე ეს ანბანი უნდა ფარნა-
ზის დროს ყოფილიყო შემოღებული.

სხანს რომ ქართველებმა ანბანი მესროფსედ ბეკრით აღ-
რე იტოლენ. ამასვე ამტკიცებენ ქართლის-ცხოვრებიდამ ამო-
რეფილი ცნობები, რომელთაგანაც ზოგიერთებს აქვე დავასა-
ხელებთ და მასუკან გავსინჯავთ ხუცურს ანბანს და სომხის
ისტორიკოსების ცნობებს მესროფის მოქმედობაზედ.

ქართლის-ცხოვრება ამბობს, რომ ძეგე შირიანმა, რომ-
ლის დროსაც შემოვიდა საქართველოში ქრისტიანობა, ახალის
სარწმუნოების მიღებადვე, მოიწადინა გაეცნო მისი ღიჭსება
და გარდა ბეკრის ბაასისა ქრისტეს მცნების მქადაგებლებთან,
იკითხა მრავალი ძველი და ახალი წიგნები და აგრეთვე წიგნი
ნიკოლოდისა, რომლებშიაც იმან იპოვა წინასწარმეტყველება შე-
სახებ მესიის მოსვლისა *). იგივე ქართლის-ცხოვრება ამბობს,
რომ შირიანმა, წმინდა ნინომ და სასოგადოდ ყველა ქართვე-
ლებმა მიიღეს რომის პატრიარქისაგან მოლოცვის წერილი
ქრისტიანობის მიღების გამო და თავის მხრითაც გაუგზავნეს
პასუხად წერილები გამოგზავნილის პატრიარქის ხელით **).
შემდეგ არის ნათქვამი, რომ წმინდა ნინო, რომელმაც ქრის-
ტეს რჯული შემოიტანა საქართველოში, არას ამბობდა თავის
ვინაობაზედ, მაგრამ სიკვდილის წინ, ვვმ წელს ქრ. წინად,
დათანხმდა თავის მახლობელთა თხოვნას და უამბო თავისი
ცხოვრება; მან განაცხადა სურვილი მოეტანათ საწერ-კალამი
და ჩაეწერათ ნამბობი მისი. იქ მდგომთა შორის ძეგის ასულ-
მა საღომემ და ერისთავმა ერეყ ავრისტოვანმა მოიტანეს სა-

*) ქართ.-ცხოვ. გვ. 84.

***) იგივე, გვ. 97.

წერ-კალაში და ჩასწერეს ყოველივე, რაც უამბო მათ თავის-
თავზედ წმ. ნინომ*). იქვე აგრეთვე ნამბობია, რომ როდეს-
საც მეფის ვარსებქარის შვილს მუჩვანოსს ასწავლიდენ წერსა
და კითხვას, ისეთი ნიჭი გამოიჩინა სწავლაში, რომ მნახენი
დიდად გააწვიფრო**). ჩვენ აღარ დავსახელებთ სხვა საბუ-
თებს, რომელნიც იმ დროსვე ეკუთვნის ეს ფაქტებიც, რომ-
ელნიც მომხდარს მეოთხე საუკუნეში ქრისტეს შემდეგ, ე. ი.
მესროფის ანბანის წინადა, ამტკიცებენ რომ ქართველებს მეს-
როფის დრომდეც ჰქონდათ თავიანთი ანბანი.

თუ ყოველსავე ჩვენგან ნათქვამს სარწმუნოდ ვაღვიარებთ,
უტკეულად უნდა მივიღოთ, რომ ქართველებს მესროფის წი-
ნად ჰქონდათ ანბანი და ეს ანბანი იყო მხედრული. ამის შემ-
დეგ გავსინჯოთ ხუცური ანბანი და თქმული მესროფზედ სომ-
ხების ისტორიკოსებისაგან.

ხუცური ანბანი მართლაც რომ ერთის შესედეით ძალიან
სგავს სომხურს ანბანს, რომლის მოგონებას მესროფს მია-
წერენ; მაგრამ ეს მსგავსება მხოლოდ გარეგანია. სომხური
ასოები შესდგებიან სწორე ხასებისაგან და წარმოსდგებიან ძა-
თის გადაბმით ერთმანერთთან. ამიტომ სომხური ასოები გუთ-
ხიანებია. ესევე გუთხიანი სახე აქვს ხუცურს ასოებს, რადგან
ისინიც სწორე ხასებისაგან შესდგებიან; მხედრულს კი სრუ-
ლებით მრგვალი სახე აქვს, რადგან მასში მრგვალი ხასებია
და არა სწორეები. თუ ამ გარეგანს მსგავსებას თავს დავსანუ-
ბებთ და შევადარებთ ცალ-ცალკე ხუცურს ასოებს სომხურ ასო-
ებთან, ვერ ვიპოვიოთ ვერავითარს მსგავსებას გარდა ასოსი h

*) იგივე, გვ. 99.

***) ქართ.-ცხოვ. გვ. 103.

(კ). მაგრამ თუ ხუცურის ასოებს მსედრულებს შევადარებთ, დიდს მზგავსებას ვნახავთ: მსედრულს ანბანში 38 ასოა და 30-ის მათგანის მზგავსი მოიპოვება ხუცურში, მხოლოდ იმ მცირე განსხვავებით, რომ მსედრული ასოები მზგავლის სახე-ბიდამ შესდგება და ხუცურში ეს მზგავლი სახეები სწორედ არის გაწეული; აი მაგალითისათვის რამდენიმე შესადარებელი ასო.

მსედრული.	ხუცური.
თ	თ
მ	მ
ნ	ნ
ს	ს

დანარჩენის რვა ასოდამ შვიდი უფრო შეცვლილია, მაგრამ ეს ცვლილება ისეთი დიდი არ არის, რომ იმ ასოების თავიანთ დედანებთან შედარება აღარ შეიძლებოდეს; მეორე ასო ლ (კ) ძალიანა ჭკავს სომხურს ასოს, რომელსაც იგივე ხმა აქვს.

ჩვენ როცა მსედრულისა და ხუცურის მზგავსებაზე ვლა-პაწაკობდით, სახეში გვქონდა მხოლოდ ხუცური ჩკეულებრივი ასოები და კიდევ ზოგიერთი ასო-მთავრული; სხვა ასო-მთავრულები კი არა ჭკვანან არც მსედრულს, არც სომხურს ასოებს*). შესანიშნავია, რომ ზოგიერთი ხუცური ასოები

*) კლაპროტმა რადგან თავის თხზულებაში ვერ შეადარა ხუცურის ასო-მთავრულები სომხურს ასოებს, ეცადა სხვა ანბანებთან შეედარებინა და იპოვა დიდი მზგავსება მათსა და სხვა-და-სხვა ანბანებს შუა, რომელთაც ინდოეთში ხმარობენ, სხვათა შორის ანბანთან დევანაგარი. ზოგიერთი შედარება კლაპროტისა საფუძვლიანია, მაგრამ შემცდარი გვეგონია მისი აზრი, ვითომ ამ ასოების გულისთვის მესროფი ინდოეთ-

უფრო ჭკვანან ზენდურს ასოებს, ვიდრე მხედრული ასოები, მაგ. ა, ზ, უ და ა.

ამ გარჩევამ დაგვანახვა შემდეგი: ხუცურს ანბანს მხოლოდ ერთი ასო აქვს საერთო სომხურს ანბანთან და აგრეთვე სომხურის მზგავსი შესედულობა; დანარჩენ 37 ასოში 30 სრულებით მხედრულსა ჭკვანან და შვიდში კი ეს მზგავსება ისეთი ცხადი არ არის. ამიტომ გაბედვით შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ ხუცური ანბანი იგივე მხედრული ანბანია, მხოლოდ მრგვალი ხასები სწორე ხასებზეა შეცვლილი. მაგრამ ეს ცვლილება ისეთი დიდი არ არის, რომ იმის მოსასდენად უცხო-ქვეყნელების შეეღა დასჭირებოდა. მეტადრე იმისთანა ხალხს, რომელსაც მუდამ მისულა-მოსულა ჭქონდა ბიზანტიასთან და სხვა მაშინდელ განათლებულ ხალხებთან, რომელსაც შვიდი საუკუნე მეტი ჭქონდა თავისი წერა-კითხვა.

ახლა გავსინჯოთ ქორიუნისა და მოსე ხორენელის თქმული და გავაჩიოთ მისი შინაარსი. უნდა შევნიშნოთ, რომ ქართლის-ცხოვრებაში ერთი სიტყვაც არ არის ნათქვამი არც მესროფზედ, არც იმისგან ხუცურის ანბანის შემოღებაზედ. ქორიუნისა და მოსე ხორენელის გარდმოცემული სწორედ ეთანხმება ერთმან-ერთსა: ორივე ამბობენ, რომ მესროფმა ანბანი შემოიღო ბაკურ მეფისა, მოსე ეპისკოპოსის და ჯანის დროსაო. განსხვავება მხოლოდ ეს არის, რომ ხორენელს ჯანხი ჭყოლია ბერძნულისა და სომხურის ენიდამ მთარგმნელად,

ში წასულიყოს. ბიოგრაფიული ცნობები მესროფზედ და იმის მოგზაურობაზედ არ ეთანხმება კლაპროუჯის აზრს. კლაპროუჯი სულ იმასა სცდილობს, რომ ყოველისფერი მესროფის წყალობით ახსნას და ეს ამტკიცებს, რომ კლაპროუჯს მოსე ხორენელისაგან გარდმოცემული ამბავი სრული ქეშმარიტება ჭკონია.

არც გვარწმუნებს მესროფისაგან ქართულის ენის უცოდინანობას; ქარიუნი კი ამბობს ჯახიზედ, რომ ქართულის ენის კარგი მცოდნე იყო. ქარიუნი თავის თქმულს უმატებს კიდევ, რომ მესროფი საქართველოდამ აღბანიაში წავიდა და დაბრუნების დროს საქართველოს ტახტზედ დასვდა სხვა მეფე, სასულად არციუს, რომელიც დიდის გულ-მოადგინებით ავრცელებდა მესროფის ანბანსა.

აქ არის მოხსენებული ოთხი სახელი: ორა მეფე—ბაკურ და არციუს, ეპისკოპოსი მოსე და ჯახი. ჯახის სახელი რომ არ არის ქართლის-ცხოვრებაში ეს კიდევ არ უნდა გვიკვირდეს, რადგან ჯახი შეიძლება სწავლული ყოფილიყო, მაგრამ ხარისხი კი არა ჰქონდა. რა და ქართლის-ცხოვრება მოგვითხრობს მხოლოდ მეფეების, ეპისკოპოსების და სოფიერთა იმ ერასთავეების ამბებს, რომელნიც შემკვიდრებით მფლობელობდენ საქართველოს სხვა-და-სხვა მხარეში. გასაკვირველი და გაუგებარი ეს არის, რომ ქართლის-ცხოვრება მესროფის დროს არც ბაკურ მეფეზედ და არც სხვა მოსე ეპისკოპოსზედ არას ამბობს და არციუს მეფის სახელი საქართველოს ისტორიაში სრულიად არ არის, თუძგა კი ყველა მეფეების სახელებია, და ატრევე სახელები ეპისკოპოსებისა, უმაღლეს სასულიერო პირთა მაშინდელს დროში, დაწვრილებით ვიცით. მესროფი დაიბადა 361 წელს და მოკვდა 441 *). ქრისტეანობის დამკვიდრებიდამ საქართველოში 446 წლამდე. ე. ი. ვიდრე ვასტანგ I ტახტზედ ავიდოდა, ხუთის წლის შემდეგ მესროფის სიკვდილისა, საქართველოში იყო სულ ცხრა ეპისკოპოსი და არც ერთს მათგანს მოსე არა

*) ხორენელის ისტორია, თარგმანი ნ. ემინისა, გვ 362.

ჭქვიან. ბაკურ მეფე სამი იყო საქართველოში: პირველი მოკ-
ვდა 246 წ. ქრისტეს შემდეგ, მეორე 528 წელს და იმეფა
მხოლოდ 14 წელიწადი და მესამე იყო ამათზედ კიდევ გვიან.
ეს ფაქტები ამტკიცებენ სომხის ისტორიკოსების თქმულის მნიშ-
ვნელობას. მესროფისაგან ქართულის ანბანის მოგონებაზედ
არის კიდევ ერთი არა-უმნიშვნელო ფაქტი—ასო ო (ო) სომ-
ხურს ანბანში. ეს ასო არ იყო მესროფის ანბანში და მხო-
ლოდ მეთორმეტე საუკუნეში ჩაუმატეს სომხურს ანბანს *);
ქართველები გი ამ ხმის გამოხატვამდებდნენ ასოს ო-ს
იმავსე სახით, როგორც მეექვსე საუკუნეში; ამას ამტკიცებს მან-
ეთი სტეფანოს მეფისა, რომელიც სტროგრობდა მეექვსე სა-
უკუნის დასასრულს. ეს მანეთი არის დასატული ვიქტორ ლან-
გლუსს წიგნი (*Essai de classification des suites monetaires de la Géorgie, Paris, 1860, planche II, № 13.*)
ქართულ მანეთების შესახებ. ამ ცნობებს გარდა სხვა ნამდვი-
ლი ისტორიული ცნობებიც ამტკიცებენ, რომ საქართველოს
დიდი დამოკიდებულება ჭქვიანსა სპარსელებთან, ბერძნებთან,
რომაელებთან და ბიზანტიელებთან. ყოველს ამ ხალხში, რო-
გორც ვიცით, გავრცელებული იყო ანბანის ხმარება. ამის გა-
მო მხელად წარმოხადგენია, რომ საქართველოს ადრე არ ეგ-
რძნო სარგებლობა და სიკეთე ანბანის შემოღებისა. ქართული
ანბანი ჩინებული საშუალებაა მდიდარ ქართულ ხმების გამო-
ხატვამდებ; ისეთის სიმარტივით და ცხადად გამოხატავს იგი
ამ ხმებს, რომ ძვირად მოიძებნება იმისი მოგავსი ანბანი და
ამ მხრივ თვით სომხურიც ვერ შეედრება. ეს სიკეთე ანბანი-

*) Начальныя основанія гайканскаго языка, Берое-
ва, ст. 7.

სა თვითვე ამტკიცებს თავის სიმკვლევს და იმას რომ ამ ანბანის შესამუშავებლად უნდა ეშრომნათ ბევრს უცნობს ჰიქსს, რომელთაც კარგად ესმოდათ ხმების ასაკებათ დაყოფა; ამ გვარი გამართიკება შეუძლებელი იყო უცნობ-ქვეყნელისათვის, რომელმაც ქართულიც კი არ იცოდა. ამის გამო სომხის ისტორიკოსების თქმული მესროფისაგან ქართულ ანბანის შემოღებაზედ ჩვენის აზრით ყოველად უსაფუძვლელა.

შეიძლება გვითხრან, რომ იმისთანა პირების გარდმოცემული, როგორც ანან მოსე სორენელი და ქორიუნი, რომელნიც თითქმის მესროფის დროსა ცნობარობდენ, სრულიად უსაფუძვლელ არ იქნება, ალბად რომელსამე საბუთზედ არის დამყარებული. ამ ძნელს საგანზედ მხოლოდ შემდეგი აზრი წარმოგვეთქმის: მეოთხე საუკუნის მეორე ნახევარში და მეხუთე საუკუნეში ქრისტეს შემდეგ მეტად გავრცელდა განდევნილობა (სექტები), განდევნილთა შორის დიდი მტრობა ჩამოვარდა და ერთმანერთს აღწაფერში ჭზოგავდენ. ერთი სექტა არ ინდობდა არაფერს, რაც კი მეორე სექტას ეკუთვნოდა. ეს დევნა ანბანსაც გადასწვდა. ჩვენ ვიცით რომ მეხუთე საუკუნეში ნესტორიანელებმა, რომელნიც სპარსეთის დასავლეთის სამზღვრებზედ ცნობარობდენ, დაივიწყეს თავიანთი ძველი ანბანი და ახალი მოიგონეს, რომ სრულებით მოესპოთ იმათი სახსოვარი, ვინც კი მათის შესედიულობისა არ იყოს საწმინდობაზედ (Fr. Lenormant, *Essai sur la propagation de l'alphabet phénicien*, t II, გვ. 24). ამას გარდა საწმინდობის ცხარე თავგანის-მცემელნი სპობდენ ახლად მოქცეულ ქრისტიანების ანბანს, რომ იმათ აღარ ჭჭონოდათ-რა კავშირი ძველს ცნობარებასთან, აღარ შემდგარიყვნენ, და უგონებდენ ახალს ანბანს. ასე უფრო იმ ხალხებს ექცეოდენ,

რომელთაც ქრისტიანობის მიღებამდე არა ჰქონდათ ვრცელი ლიტერატურა.

ქართველებში არასდროს არა უფიქროსთა გაკრძელებული საწმინეობის ტანსაცმელი და არასდროს არ აწესებდნენ სხვა საწმინეობის მიმდევართ, მაგრამ პირველ საუკუნეებში ქრისტიანობის მიღების შემდეგ ქართველი მეფეები და ეპისკოპოსები ცდილობდნენ ქართველებისთვის დაეკვიწებინათ ძველი დრო კრძალ-მსახურებისა. იქნება ამ აზრით განიზრახეს ქართულ ანბანის შეცვლა და რადგან მესროფმა გამოიჩინა თავი სომხეთში, იქნება ის მოიწვიეს, როგორც გამოცდილი კაცი და მან უჩინა მრგვალის სახეობის მაგიერად სწორე შემოქმედოთ. ესეც შესაძლებელია, რომ სწორე სახეობი მრგვალისაგან წარმოსდგენ თავისითვე. ეს შეიძლებადა ასე მომხდარიყო: ქრისტიანობის წინადა ქართველებს ეკლესიები არა ჰქონდათ; შემდეგ ქრისტეს რჯულის მიღებისა, ააშენეს მრავალი ეკლესიები; ეკლესიებზედ საჭირო იყო ზედ-წარწერა; და კედლებზედ წერა ბევრად უფრო მარჯვეა სწორე სახეობით ვიდრე მრგვალებით.

ზემოხსენებულის გამო ჩვენ ვბუდავთ და ვამტკიცებთ სამს სავანს:

1) საქართველოში ანბანი შემოღებულ იქმნა მეფე ფარნაოზისაგან, მეოთხე საუკუნის ბოლოს, ან მესამე საუკუნის დასაწყისში ქრისტეს წინადა;

2) სურთრი ანბანი იგივე მხედრული ანბანია, მხოლოდ შეცვლილი, და

3) მესროფმა, თუ მიიღო რამე მონაწილეობა სურთრის ანბანის შემოღებაში. მიიღო მხოლოდ ესა, რომ არჩია მხედრულ ასოებში მრგვალის სახეობის მაგიერად სწორე სახეობით ეწერათ.

ხალხური ლექსები.

(ზემო იმერეთში შეკრებილთაგანი).

I

გაზაფხულისა ჰინწკდა ხეს ფურცელი გამოუგა;
კაცი რომ გაღარბდება, თავში ჭკუა გამოუგა,
ზოგს ძილად გარდაქცევა, ზოგსაც ძილი ან მოუგა
რა ჭქნას კარგმა მონადრემა თუ დროს შაში¹⁾ ან მოუგა?

II

სიბერე მახლავს, დავლიე სიუმაწვილის დღენია,
ხან ავად ვიყავ, ხან კარგად, მაგრამ ის არა მწყინია!
ხან დავდიოდი ქვევითად, ხან მყავდა კარგი ცხენია,
სოფელი კაცსა გამოცდის, ამისი არა მრცხვენია!!

III

სიბერე ასე ძნელია, საღს ვლდესა შეეწონების,
დაჯდების, ველარ ადგების, არგანისა დაეგვანების;
სიბერე გულზე მჯიღს იკრავს, სიურმე რომ მოაგონდების;
რა გინდა, რომ კარგი უნდა სთქვას, ყმაწვილს ან მოეწონების.

¹⁾ ზოგან ამბობენ «თუ დუ-შაში»-ო «თუ დროს შაშის» მაგიერ.

ლიტერატურული ზმანიზმები.

(ერუსეთის ეხლანდელი მდგომარეობა» გ. თ-ისა «ივერია» № 4,
«შინაური მიმოხილვა» «ივერია» № 5. «თავიდგან თუ ბოლოდგან?»
გ. ყიფშიძისა. «იმედი» № 5.)

ამ შენიშვნებს წარუდგენთ მკითხველებს რეგორც უბ-
რადღა საუბარს ზოგიერთა ჩვენ ყურნალებში დაბეჭდილ წე-
რილებზე, და ვივიქრობთ რომ, დრო გამომშვებით ამ გვარი
საუბარი მკითხველთან უაღაგა არ იქნება, მეტადრე იმისთა-
ნა საგნებზე, რომელნიც ჩვენთვის ჯერ ნაკლებად არიან გა-
მომკვლეულნი. ამისთანა საგნებთ ჩვენ მიგვანჩნია სხვათა შო-
რის იგინი, რომელთ შესასებაც დაწინაგობენ ზემოდ ამოწე-
რილი სტატები. უაღაგა არ იქნება ამისთანა საუბრები იმის-
თვის რომ, ერთსა და იმავე საგანზე გამოითქმება სხვა-და-
სხვა აზრი და მხოლოდ ამ საშუალებით შესაძლოა ჭეშმარი-
ტის აზრის დადგენა.

წელს «ივერიაში» რადენიმე სტატია იყო დაბეჭდილი
ერუსეთის მდგომარეობის შესახებ, მკვანამ, სამწუხაროდ, კერც
ერთს მათგანში ავტორებმა კერ გამოხატეს ვრცლად და ნამ-
დვილად ერუსეთის მდგომარეობა, მისი სენი და გაჭირვება. ამ
გარემოების მიზეზი არის უიერო თვით მწერლობის არაფრად
სანატრელი მდგომარეობა ერუსეთში, განსაკუთრებით ზოგინ-

ციაში და ნამეტნავად ჩვენს დაღმრთებულ საქართველოში.

ამიტომაც მწერლები ისევე მიდებ - მოდებით წერას არ-
ჩვევენ, აღიზნებ ცოტა რამე მაინც აწინააღმდეგებენ და
მათ თავიანთი გულის-წადილი ცოტათიც აწინააღმდეგებენ.
თუ კაცმა დაიკვირა სადა სწერს, ვისთვის სწერს და თავისი
აზრი სრულად გამოხატავს, მაშინ მის ნაწერებს უძიებენ და
ფრთხილი შეკითხვები და იქნება სრულიად ამოხდის.

სწორედ მწერლობისთვის ყოფილა მოგონილი პრინცი-
პის ლოგინი, რომელსაც მალაქს კაცს თავს ან ფეხებს
აჭრიდენ და დახვას იმდენს გასცემდნენ, რომ ლოგინის სი-
ბე გავსდებოდა.

ესაა ჩვენ ჩვენი მსოფლიო კვლევებით რამე აღიზნებით
გამოვთქვით ჩვენი აზრი შემოხსენებულ საგნებზე...

ერთი ჩვენი სტატია («ივერია» № 3) დაუბოლოვებელი ჩვენ-
და უნებურად შექმნილი სიტუაციით: «ლოგინის-მედიკოსის გამ-
გებლობის დროს რევოლუციონერების მოქმედება თითქმის
შეწყდა, თითქმის სოციალისტების პარტია დაძაბუნდა ბრძო-
ლაში, მიწასთან გასწორდა...» მკითხველი მიხვდება ჩვენს
აზრს.

რისთვის ვერ მოხერხდა ლოგინის-მედიკოსის სოციალისტ-
ების პარტია და რა საშუალებით ებრძოდა მას? 2 აზრის
შემდეგ, როდესაც სოციალიზმმა ესროლა ხელში ივერს დაძაბუნდა,
როგორც მკითხველმა უნდა იცოდეს, რუსეთი დაიწყო რადი-
კალური სამხედრო საგუბერნატორთა, რომელთაც სრული უფ-
ლებით განუბრუნებენ გუბერნატორები. ლოგინის-მედიკოსი, რო-
გორც ერთი გენერალ-გუბერნატორთაგანი, განსწავლდებოდა სხვა
თავის მოძებნისაგან იმითი, რომ დახვდა «მშვიდობიან პო-
ლიტიკას» და სხვები კი სასტიკის ზომების მომხრენი იყვნენ.

როდესაც ესენი არ ზოგადდენ სოციალისტებს, ლორის-მელიქოვი (ხარკოვის გუბერნატორი) ცოტათი უფრო აბიჯად ეპყრობოდა რევოლუციონერებს, მაგალითად სიკვდილით დასჯის მაგიერ ბრალდებული იგზავნებოდა კატორგაში ათის, თხუთმეტის წლით.

რუსეთის მართებლობა თითქმის სწავიდა, რომელი სისტემა სჯობდა, ლორის-მელიქოვისა თუ ტოტლებენისა და ჩერტოკოვისა, თუმცა კი მათი სისტემები პრინციპიალურად სრულად არ განიხილდნენ ერთმანეთისაგან. გარდა ამისა, ისინი უნდა შექნიშნოთ, რომ ხარკოვის გუბერნიას სხვა რევოლუციონერთა ცენტრებს ვერ შეედრებოდა, აქ უფრო ნაკლებად იყვნენ სოციალისტები. ბოლოს ისე გამოჩნდა, თითქმის ლორის-მელიქოვი თავის ს.მ.კ.ლ.ბ.კ.ლ.ში სოციალისტების მოქმედება მოსპო და ის მხარე გჭკუუნს რევოლუციურ სენისაგან. . . .

ლორის-მელიქოვი სხვათნაირ ვერ მოქცეოდა, რადგანაც ხარკოვის გუბერნიას ექვემდებარებოდა მთელს რუსეთში შემოღებულს კანონებს და განცალკევებულს მხარეს, არ შეადგენდა. მერმე, როდესაც ლორის-მელიქოვი დაინიშნა ჯერ უზენაეს კომისიის თავმჯდომარეთ და მასუკან შინაგან საქმეთა მინისტრათ, იგი მიხედა იმავე პრინციპს, რომელსაც ხარკოვის გუბერნიასში ადგა. რუსულ ყურნალ-გაზეთები ძალიან იმედოვნებდნენ ლორის-მელიქოვის, რომლის გამგებლობა რუსეთს ჰპირდებოდა ახალს ერას... ლორის-მელიქოვი შეტყუვლიძა სხვა-და სხვა დიდის უფლებით, განაგრძო რუსეთის განუწყობა თავისებურად. მან გააუქმა მესამე განყოფილება და მისი საქმეები გარდასცა შინაგან საქმეთა სამინისტროს ე. ი. მილოთაის-თავსე. მართალი რომ ვსთქვათ მესამე განყოფილების

სული და გული არ მოსპობილა და ეს შეუძლებელიც იყო, რადგანაც ამისთანა საქმე წინააღმდეგო იქნებოდა მთელის რუსეთის კანონ-მდებლობისა. მაშასადამე ამ მოქმედებამ ღირსი-მელიქოვისამ თითქმის უნაყოფოდ ჩაიარა და მხოლოდ დროებით დააშოშმინა ხალხი. . . .

მერმე იგი შეუდგა პოლიტიკურ დამნაშავეთა ყოფის გაუმჯობესებას, რომლებითაც მოფენილი იყო მთელი ციმიბირი და სავსე იყო ციხეები; მაგრამ არც ანათეური აქ გამოვიდა და არ გამოვიდა აი რა მიზეზით: რა უნდა იყოს, მკვლითად, ერთის გუბერნიადგან მეორე გუბერნიასში გარდაყვანა პოლიტიკურ ბრალდებულისა და ესეც მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ადგილობრივი მთავრობა იმაზედ კარგის აზრისაა? სრულიად კი მხოლოდ უმცირესი ნაწილი გაანთავისუფლეს, რომელიც აჩასადეს არა რეკია პოლიტიკურ საქმეებში და მართლად აღმინისტრაციის შეცდომის მსხვერპლი იყო. მრავალს სტუდენტს, უბრალო მიზეზებისთვის სწავლას მოშორებულს, მიეცა უფლება დაბრუნებისა და სასწავლებელში შესვლისა, მაგრამ, როგორც ვიცით გასეთებიდან, ამ ბედნიერებას ვღირსად უმცირესი ნაწილი

როგორც მეთისველს მოესხებება, რუსეთის ლიტერატურის მდგომარეობა მეტად შევიწროებული ჯდომნებრივია. ღირსი-მელიქოვის გამკვებლობის დროს, იწყეს ღაშაჩკვი ლიტერატურის ყოფის გაუმჯობესებაზედ, ვითომ მისთვის უნდა დათ მიენიჭებინათ თავისუფლება, მაგრამ ესეც ვერ აღსრულდა. მართლაც-და რად მიეცემოდა უბინატესობა ერთს რომელიცამე დასს ან წოდებას . . . ეს არ შეეთანხმებოდა რუსეთის ცხოვრების წყობილებას. . . .

ეს ადრევე უნდა გამოეცნო ლიტერატურას და სასოვა-

დოებს, მაგრამ მან ვერ შესძლო საქმის ნამდვილად გამოკვლევა, მიუცა სიხარულს, ოცნებებს, ეგებ რაღაც ვაპროპოზაციას.

შეეძლო თუ არა ღორის-მელაქოვს სხვა-ფრივ ემოქმედნა? არა, რადგანაც იგი იდგა იმავე ნიადაგზე. რომელზედაც იდგნენ სხვა მკურნალები. ღორის-მელაქოვის და საბურთალოს მოქმედებამ კიდევ ერთხელ ხათლად დაგვიმტკიცა ის ისტორიული ტექნიკა, რომ კერძო წოდებით და მადამოს წასმით არ შეიძლება განიკურნოს ის სენი ორგანიზმისა, რომელიც მას ძვალ-რბილში გასჯდომია... ღორის-მელაქოვს, როგორც დიდის ნაჭის პეტროსს, უნდა სტოღნოდა რომ მაც წოდებით არა განიკუდებოდან; იქნება კიდევ იცოდან და უნდოდან სელ-ნელა შეეცვალა რუსეთის წუობილება, მაგრამ მართოდ შემომრბა არ გამოდგა. ღორის-მელაქოვმა ხელმწიფის საკვდილის შემდეგ დაანება თავი სამსახურს, ან მისთვის რომ დაწმუნდა თავის პროგრამის უნაყოფობას, ან არა და ვერ სძლია თავის მონიერდანიებებს.

*
*
*

«ივერიის» მესოთე ნომერში დაბეჭდილი იყო შინაური მიმოხილვა, რომელშიაც სხვათა შორის იყო დახანჯი უარ-მყოფელს მიმართულებასე რუსეთში, იმის ჩვენში გარდმოტანასხედ და იმასე თუ რას უნდა მისდევდეს ჩვენი ინტელიგენცია, რა გზას უნდა დაადგეს იგი ჩვენის ხალხის კეთილ-დღეობისათვის. ბრინჯიზი-აღუად ჩვენ ამ სტატიის წინააღმდეგ არაფერს არ ვიტყვი; ჩვენ გვსურს მხოლოდ განვმარტოთ სტატიის დედა-აზრი და ჩვენი აზრი წარმოვსთქვათ უარ-მყოფელს მიმართულებასე უარ-მყოფელი მიმართულება რუსეთში დაიწყო «Современникъ»-მა, რომლის უბთავრესი წარმომად-

გენელთაგანი იყო სახელგანთი დობროლიუბოვი. მისუგან კი ამ მიმართულებას წარმოადგენდა ყურნალი «Русское Слово» და მისი თანამშრომელი ზისარევი. Современник-ის და ზისარევის უარყოფილობასუდ თითქმის ყველანი და მათ შორის შემოხსენებულ სტატიის ავტორიც ერთისა და იმავე აზრისა არიან: ამ ორ ლიტერატურულ ბანაკს შუა სდებენ სამხედვარს ჭერთი-ერთმანერთის წინააღმდეგათ მიახნიათ. Современник-ის უარყოფილობა ნამდვილი საყოფაერი უარყოფილობა ჭერთი და ზისარევის კი შემცდარი მიმართულება და ხშირად მკვებელიც. ჩვენ ვუიჭრობთ, რომ ეს აზრი შემცდარი აზრია და ვერდებით ვიდრე დაკამტვიცოთ. იმ ორ ბანაკს შუა ხაზის გაყვანა შეიძლება და საჭიროც არის, რადგანაც იგინი შეადგენენ ორ ლიტერატურულ ზერიოდს, რომელთაც დიდი მნიშვნელობა ჭერთიდათ რუსეთის საზოგადოებისთვის. ამასუ ვიდრე მისთვის არის საჭირო მოლაზარაკება, რომ Современник-მა მინც დიდი გავლენა იქონია ჩვენს მწერლობასუ.

რუსეთი მესამეც წლამდე წარმოგვიდგენდა მონურს. ბნელს ქვეყანას; როდესაც მოაწია დრომ რეფორმებისამ და რუსეთის განახლებისამ. იწყო ვიდრე თავის მოქმედება დობროლიუბოვი; უმთავრეს რეფორმათ, სასაკვირველია, უნდა ხართვალეს ბატონ-ყმობის გაუქმება, რომელსუდაც უნდა დამყარებულყოფი ყველა სხვა რეფორმები. შეიძინა რუსეთის საზოგადოება და ლიტერატურა, გამოვიდა ასწარესუ დობროლიუბოვი და შეიქმნა საღისის დამცველათ, იმ საღისის, რომელიც წოდენიძე საუკუნების განმავლობაში იყო დახატული და მოკლებული ყოველ კაცობრიულ უფლებებსა. დობროლიუბოვი იტვირთა თავის-თავსუ ამ საღისის დაცვა და მთელი თავისი შრომა მოახდომა იმ ქადაგებას, რომ უბრალო საღისი

შეადგენს უმთავრესს ძალას რუსეთისას, რომ ის მოკლებული არ არის კაცობრიულ თვისებებს და შეუძლიან წარმატება; დობროლიუბოვი ჰმაულობდა ხალხში მძლავრს, ცოცხალ ელემენტებს, რომელნიც შეადგენენ ხალხის კეთილ-დღეობის და წარმატების საძირკველს, დობროლიუბოვი ამტკიცებდა რომ ხალხი ზნეობით გარყვნილი და გონებით დაცემული არ არის, თუძცა აღიარებდა მის სრულს უძეტრებას, სიღარიბეს და დასჯრულობას. ის ამტკიცებდა, რომ ხალხს მოკლის ბედნიერი მომავალი და შეუძლებელად რაცხდა ხალხის დაცემას იმ ხარისხამდე, რომ მას არ შეეძლოს წინ-სვლა. დობროლიუბოვი სრულ ამ აზრებს ჰქადაგებდა და ამტკიცებდა მათ სხვადასხვა თხზულებების გარჩევით; მან იშოვა «შუქი სინათლისა ბნელის სამეფოში» ოსტროუსკის პიესებში, იმის დასამტკიცებლად, რომ ხალხში ღვივის განუქრობელი ცეცხლი კეთილისაო. ხალხის ყოველსავე უბედურებას დობროლიუბოვი სდებდა ბრალად იმისი ცხოვრების გარემოებას; შესცავლეთ ხალხის სოციალური მდგომარეობა, ამბობდა დობროლიუბოვი, და ხალხი წინ წაიწევა და გაბედნიერდება. დობროლიუბოვის ჰადაგებამ იშოვა ბევრი მომხრე და საზოგადოებას გაუჭადა ტვინში. დღესაც კი საგრძნობელია დობროლიუბოვის გავლენა ლიტერატურაში.

როდესაც შემოიღეს რეფორმები, სხვადასხვა წოდებებმა ცვალებას ადგილი, რადგანაც მათის ცხოვრების გარემოება შეიცვალა. ყველა წოდებას მიეცა უფლება, ერთი-ერთმანერთისაგან დამოუკიდებელი მდგომარეობა; ამის განსწორციელებისათვის საჭირო იყო, სხვათა შორის, ხალხის გონების განხნა; ბატონ-ყმობის დროს იგი წარმოადგენდა თითქმის ზიზუტყვის გონებით, ესდგა კი მას მიეცა თავისუფლება, და ამისათვის სა-

ჭირთა იყო განათლება. თავად-აზნაურობასაც წაერთვა გლეხი, რომელიც შეადგენდა მის ცხოვრების და კეთილ-დღეობის საშუალებას; მას უნდა ეთიქრა თავის მდგომარეობასე და ცხოვრებასე, ტვინი უნდა ემუშავებინა და ამასაც დასჭირდა განათლება. ერთის სიტყვით ატყდა დიდი გონებითი მოძრაობა: უგელა წოდებას უნდა მიეღო მონაწილეობა რუსეთის წინმსვლელობაში; თავად-აზნაურობის საუკეთესო ნაწილი შეადგენდა მამინდელს ინტელიგენციას და იყო რეჟიმების უომსრე; ამ წრემ როგორც უფრო განათლებულმა და ხალხის კეთილის მსურველმა განიზრახა რუსეთის საქმეებში მონაწილეობის მიღება და ხალხის წინ გაძღოლა.

აი, ამ დროს გამოვიდა ლიტერატურულ ასპარეზზე მჭევრ-მეტყველი და დიდად ნიჭიერი მწერალი პისარევი, რომელიც შეიქმნა წარმომადგენელი თავად-აზნაურულ ინტელიგენციისა, რომელსაც აქამოდე არ მიეღო მონაწილეობა ხალხის წარმატებაში. ამისათვის პისარევს ლიტერატურაში დაერქვა «შემნანიებელი აზნაური.» პისარევმა სულ სხვაგვარი იწყობა დატოვა: წინააღმდეგ დობროლიუბვისა, ის ამტკიცებდა, რომ ხალხში არავითარი ცოცხალი, მართალი ელემენტი არ არსებობს, და ამის გამო მას თავის-თავად წარმატება არ შეუძლიანო; ხალხი ჩაიფლული არის სიღატაკში, უმეცრებაში და გარყვნილია ბატონ-ყმობისაგანაო. პისარევი ამტკიცებდა წინააღმდეგ დობროლიუბვისა, რომ კატრინა ოსტროვსკის პიესაში ნამდვილი ტიპი არ არისო და არ დაერქმის «სინათლის შუქი ბნელის სამეფოში»; რომ გარყვნილი და უმეცარი წრე. რომელსაც გვიხატავს ოსტროვსკი თავის თხზულებაში, კერძოდ აღმოჩნდება პეტროსანს და გაურყენელს კაცსაო; ვსთქვათ,

რომ კატერინა იმისთანადაც იყოს, როგორსაც ჰკითხავს, არც მასინ იქნება იგი ლამაზი სინათლისა.

მას რა ეშველება სალხისა? ამასე დახლოებით შეძგეტ მას-უხს გვადლეგდა პისარევი. ყოველი საქმე უნდა იგისროს ინტელიგენციამ და ის უნდა შეუდგეს სალხის ძღვომარეობის გაუმჯობესობასა. ქაჩხის პატრონი, მღვდელი, დიდი და პატარა ჩინოვნიკი, ექიმი, ყველა უნდა შეუდგეს საზოგადო საქმეებსა, იმიტომ კი არა, რომ ამას მოითხოვს მათი სალხის წინაშე მოვალეობა, ან კაცობრიობის სიყვარულით, არამედ იმიტომ რომ ეს თვით მათივე პირადის ინტერესის საქმეა. მასინ არის კაცი ბედნიერი. თუ მისი მოძქენიც ბედნიერნი იქნებიან. მაგალითად თუ თქვენ ექიმი ხართ, თქვენ თქვენის კეთილ-დღეობისათვის უნდა ეცადეთ. კარგად შეასრულეთ თქვენი მოვალეობა; ეს თქვენ პირდაპირ დაგაკმაყოფილებთ და სხვებსაცა; თუ თქვენ ქაჩხის პატრონი ხართ, თქვენი ინტერესები მოითხოვს, რომ მუშებს კარგად მოეწყონ, უამაგირი არ შეუძინონ და კარგი საქონელი დაამზადონ; მასინ მუშები უფრო წახალისდებიან, თქვენი ინტერესიც დატული იქნება, არც თქვენი სულ-ქვეითნი იქნებიან და ხაგრულნი და წაგებაში და არც თქვენი მუშტრები. თქვენ, ინტელიგენციადამ გამოხული კაცი უნდა ცდილობდეთ თქვენის პირიქების წყობით და გონებით შემუშავებასა; მასინ გაიგებთ თქვენ თქვენს ინტერესებსა და თქვენი ბედნიერებაც დამყარდება; და თუ ცალკე პირნი ბედნიერნი იქნებიან, მასინ საზოგადოებაც ბედნიერი იქნება, რადგან საზოგადოება ცალკე პირთაგან შესდგება.

კაცის გონების უმთავრეს განმავითარებელ ძალათ პისარეკს მიანდა ბუნების მეტყველების შესწავლა და მისი გავრცე-

ღება; თვითონაც კი ხელი მოჰკიდეს ამ საქმეს. ერთის სიტყვით
 მისარეკი ხალხის კეთილ-დღეობას ამყარებდა რიგინად გზე-
 ბულ ეგოიზმზე, თავის-მოყვარეობაზე; დობროღლიუბოვი კი
 საზოგადო გარემოებაზე და ხალხის სოციალურ ყოფის შეც-
 ვლაზე.

კინ ადგას ამ ორს მწერალში ნამდვილს, სასარგებლო
 გზას? მინიციზილურად ორივე მართალი იყვნენ და ემსა-
 ხურებოდნენ ერთსა და იმავე უარყოფილ მიმართულებას,
 თუმცა კი იდგნენ სხვა-და სხვა საფუძველზე. დობროღლიუ-
 ბოვის აზრი ხალხზე, მის თვისებებზე, მისი სრული რწმენა
 ხალხისადმი შეადგენენ ისეთს ჭეშმარიტებას, რომელზედაც ეჭ-
 ვის ალება შეუძლებელია. მისარეკის ურწმუნოება ხალხისადმი,
 რასაკვირველია, დიდი ცოდვაა არა მარტო მისარეკისათვის,
 არამედ მთელ იმ წოდებისათვის, რომლის წარმომადგენელი
 იყო იგი, მაგრამ, მისარეკის აზრი პიროვნების ზნეობით და
 გონებით შემუშავებაზე სწორედ სამართლიანი და სანატრელია
 და აუნიღებელიც არის, რომ ინტელიგენციამ მიიღოს მონა-
 წილეობა საზოგადო და საქვეყნო საქმეებში; ისიც დიდად სა-
 ნატრელია, რომ კაცს ყოველი საზოგადო საქმე და ინტერე-
 სი მიახნდეს თავის საკუთარ საქმეთ, ინტერესათ და ისე შე-
 სრუდეს გული საზოგადოებისა და ხალხისათვის, როგორც
 თავის-თავისთვის.

დობროღლიუბოვისა და მისარეკის აზრები, რომ შეერთ-
 დენ, დამყარდება შემდეგი ჭეშმარიტებ: ყველა წოდებას უნ-
 და მიეცეს ადგილი ქვეყანაზე და ყველამ უნდა მიიღოს მონა-
 წილეობა კანონრიობის წინ-სვლაში; უსიამოდ ჩამდგილი პო-
 გრესი არ არსებობს და ან ამ ზემოდ-ხსენებულ მოსაზრების
 ძალით ჩვენ არ შეგვიძლიან ვთქვათ, ვითომც მისარეკის უარ-

მყოფლობა ნამდვილ გზიდვან გადმოვიდა და მისმა მოქმედებამ კნებაც მოიტანა.

შისარკვეის მოქმედებამ აღძრა საზოგადოებაში სიყვარული ბუნების მეტეორელებისადმი და მკითხველის გონება ნიადაგ მუშაობაში იყო იმის სტატიების გავლენის ქვეშ. მართლაც, შისარკვემა ბევრს ახალ-გაზდას მოაკიდებინა ხელი ბუნების მეტეორეებისათვის, რომელსაც დღეს საშატიო ადგილი უჭირავს რუსეთის გონების მოძრაობაში. რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ მეტეორეებს კაცობრიობის განვითარებისათვის, მისვლება ყველა, ვინც გაისხენებს, თუ როგორი მონაწილეობა მიიღო ამის შესწავლამ და გავრცელებამ საფრანგეთის დიდ-რეკოლომაციის დამზადების დროს.

ესლა მოვილაშაწკოთ შისარკვეის ზოგოერთა უგიდურეს აწრებზე, რომელთაც, «შინაური მიმომხილვის» ავტორის სიტყვით, იქონიეს ცუდი გავლენა ჩვენის ახალ-გაზდობის ერთს ნაწილზე. შისარკვეის «გადაჭარბებულმა უარ-ყოფამ იქამდე მიუშვა სადავე, რომ უარ-ჭყო თვით შუშკინის მოღვაწეობა ჭ მთელს შექსშირს ერთი კაი სიგარა ამჯობინა» ამბობს შინაური მიმომხილველი. ამისთანა აწრების წარმოთქმა შისარკვეისაგან მართლაც-და უგიდურესობა იყო, მაგრამ როდესაც ჩვენ იმისთანა მწერაწრე ვსჯით, როგორიც შისარკვეია, დიდი მნიშვნელობა არ უნდა მივაწეროთ მის მეტადობებს, მეტადრე იმისთანებს, რომელთაც ხანგრძლივი გავლენა არა ქქონიით არც ლიტერატურაში, არც საზოგადოებაში. როდესაც ჩვენ ვლანაწკობთ შრუდონზე და კონტზე, ჩვენ მსუდგელობაში არ უნდა გვქონდეს მათი კაცის დირსების დამამდაბლებელი აწრი ქალის დანიშნულებაზე; იმათ სწვაფრვი იმდენი სარგებლობა მოუტანეს კაცობრიობას, რომ ამ გვარს უბადრუეს აწრს შე-

იმღებს სრულებით ყურადღება ან მივაქციათ: ანც პისარევი-
 ზედ გვმართებს სჯა იმისი შეცდომების კვალბაზედ. ვიმეო-
 რებთ, მისმა შემცდარმა აზრმა იქ ფუჭად ჩაიარა, რომ 1880
 წელს, ჰუშეინის იუბილეის წინა დღეებში, მხოლოდ ერთმა
 რუსულმა გაზეთმა გაიმეორა ჰუშეინზე დახლოვებით პისარე-
 ვის აზრი.

მართალია, პისარევი მეტად უწყალოდ ეპყრობოდა ჰოე-
 ტებს, მაგრამ მაინც იმას ან-ს დროს ან უთქვამს: «ჰოეზია
 და სელაენება რა ჭკვიანი კაცის საქმეა». ჰოეტი პისარევის
 აზრით,

მისთვის ან ძღერს, რომ იმღეროს ვით ფრინველმა გა-
 ეგანმა,

ანა მარტო ტიბელ ხმებისთვის გამოგზავნა ქვეყნად ცაძა.

ჩვენს ლიტერატურაშიაც ანავის გამოუთქვამს ამისთანა
 უშეკერი აზრი პოეზიაზე და სელაენებაზე, როგორცაც შინა-
 ური მიმომხილველი პისარევის აწერს და ამის გამო ავტორი
 ცოტა უსაფუძვლოთ მოგვიდების ის, ცხარედ ამ საგანს. იქნე-
 ბა ოთხიოდ-სუთიოდ პირი ვი იყოს ამ აზრისა, ისაც ლიტე-
 რატურას გარეშე მდგომნი, მ გრამ მ:თზე ლაზარაკი ანა ღირს.
 ანც ესა სხ.ნს პისარევის თხზულებებიდან ვითომც «მარტო
 გლეხისა ადამიანი და თავადი და აზნაური ვი ანაო.» ვინც გა-
 ინსენებს იმას, რაც ზემოდა ვ'თქვი პისარევის მიმართულება-
 ზედ, ის უეჭველად დამეთანხმება. ანც მაგისთანა აზრი გა-
 მოთქმულა ჩვენს ლიტერატურაში და თუ ანაებდას მაგისთ ნა
 აზრი რომელსამე წრეში, ეს პისარევის გაკლენის საქმე ან
 ანის, რადგანაც ჩვენს ლიტერატურას პისარევის გაკლენა
 ძლიერ ან დასტუობია. კიდევ ვიმეორებთ — ის ცრუ-ლიბერა-
 ლები, რომელთაც შინაური მიმომხილველი ჭკიცხავს, სასსენე-

ბელნიც არ არიან. რადგანაც კერ გზა არ გაუკაფავთ ლიტ-
რატურაში და სრული იმედია, რომ დღეის იქით უფრო კერ
გაიკაფებენ.

შინაური მიმომხილველი თავის წერილში ღაპანაკობს აგ-
რეთვე ჩვენის ახალგაზდობის დანიშნულებას და გვიხატავს
მოკლედ იმ პირობას, რომელსაც იგი უნდა დაადგეს. საღ-
ხის კეთილ-დღეობისათვის უპირველესი ჩვენი საქმე არის, აგ-
ტორის სიტყვით. ჩვენის «დაცემული ვინაობის აღდგენა»,
«სხვა საგანი ამასე უსაჭიროესი, უძმიესი არა აქვს საქარ-
თველს შვილს», «ყოველ ჩვენგანის მოქმედების საწყის, სა-
ზოგადო საქმეებში, თუ ლიტერატურაში, მართლ ის უნდა
იყოს, თუ ვინ რამდენად ასრულებს და მისდევს ამ ჩვენთვის
მიუტყულებელს საგანს და გზას!» მაგრამ სანამ ამ გზას და-
ადგებოდეს ახალ-გაზდობა, საჭიროა რომ მას «ძირუფად
შეისწავლოს ევროპული მეცნიერება, წინ გაიმძღვაროს ევრო-
პული გამოცდილება და ამ თოჯინადად შეუდგეს ჩვენის
ქვეყნის საქმეს.» ამ აზრების ჩვენ სრული თანხმად ვართ და
გვსურს მხოლოდ განვმარტოთ იგინი.

საღხის კეთილ-დღეობის მისაღწევად ბევრი რამ არის
საჭირო; ერთის რამე საშუალებით ის კერ მოიპოვება. უკე-
ლა უნდა მოუსვენრად მიიღტვოდეს ამ საქმისადმი, მაგრამ
დრო და ვითარებაზე არის დამოკიდებული, რომელ საგანს მი-
ეცება უპირატესობა. დრო წამოაყენებს ერთს რომელსამე სა-
განს და ვიდრემდის ეს საგანი შესრულდება, მას უჭირავს პირ-
ველი ადგილი. მერმე ვი გამოვა სტენასზე სხვა რომელიმე სა-
განი და სხვ. და სხვ. მაგალითად, დღეს უმთავრესი მნიშვნე-
ლობა აქვს ჩვენთვის ჩვენის ენაობის დაცვას, ამიტომ რომ
ამ საგანს ყოველი ქართველი, რა წოდებისაც უნდა იყოს იგი,

გრძნობს და ელტვის. ყველა ლიტერატურული ჰერტიკები (თუ
 კი არსებობენ ჩვენში) მაგ ნიადაგზე მორიგდებიან. გარდა ამი-
 ს ჩვენის ვინაობის დაცვა რომ საჭიროა ხალხის კეთილ-დღე-
 -ობისათვის, ამას ყველა ადვილად გაიგებს, ისტორია გვასწავ-
 -ლის, რომ იმ ხალხებს, რომელნიც კაცობრიობის წინ მიდიან,
 დატყუდი აქვთ თავიანთი ვინაობა, რომელიც შექმნილა მათის
 წარმატების ერთი მიზეზთაგანი. ჩვენთვის რომ საჭიროა, მა-
 გალითად, ჩვენის ენის დაცვა და მისთვის კუთვნილ მნიშვნე-
 -ლობის მინიჭება ყოველ შემთხვევაში და დაწყებულუბაში, ეს
 ყველასთვის ცხადია; ენა რომ შეადგენს ხალხის წარმატების
 ძალას. ესეც ნამდვილია. რომ საჭიროა ჩვენთვის ჩვენვე
 განკარგვდეთ ყოველსავე ჩვენს საქმეს, ესეც ჭეშმარიტებაა,
 რადგანაც, როგორც გვასწავლის სხვა ხალხების ცნობრება,
 უამისოდ შეუძლებელია ნამდვილი პროგრესი. ყოველს ჩვენს
 უბედურებას, მაგალითად. ხალხის გაუნათლებლობას და მის
 სიღარიბეს აქვს მტკიცე კავშირი ჩვენის ვინაობის დაჩაგრუ-
 -ლობასთან

მოგონი. ყოველივე რაც ვითქვი, დღესეუდ უფრო ცხადია.

ჩვენი ახალ-გაზდობა, რომელიც უძღვეს სასწავლებლებში
 იმყოფება. უნდა შეიჭურვოს მეცნიერებით, ფილოსოფიურ გა-
 -ნათლებით, ვრცელის თეორიით გახვითარებით, რომ მას
 შეეძლოს ცნობრების მოკვლენათა კავშირის გაგება და ჩვენის
 სამშობლოს შესწავლა.

ამ წინადადებას ჩვენ უფრო ვრცლად გავარჩევთ და ამი-
 სათვის არ შეგვიძლიან არ გადავკლათ თვალი იმ სტატეებს.
 რომელნიც დაბეჭდილნი იყვნენ წელს «დროებაში» და «იმე-
 -დის» მესხეთე ნომერში («თავიდან თუ ბოლოდან?» გ.
 უიუშიძისა.) ჩვენ მოკლედ განვიმეორებთ იმას, რაც ითქვას

«დროებაში» და უფრო ვრცლად ყიფშიძის სტატიას, რადგანაც ეს სტატია შესანიშნავია სხვა-და-სხვა თავის თვისებებით.

*
*

ერთმა ჩვენმა ახალ-გაზდამ, ს. ლ—ემ წარმოთქვა «დროებაში» ის აზრი, რომ უმაღლეს სასწავლებელში მეოფეს ჩვენს ახალ-გაზდობას შეუძლიან სწეროს ჭიგიენური დარიგებები, ისტორიული, ეკონომიური და ეტნოგრაფიული ბროშიურები ჩვენის ცხოვრების შესახებ. მე ვუპასუხე ს. ლ—ს და ვუმტკიცებდი, რომ მაგ გვარ ბროშიურების წერა ჩვენს ახალ-გაზდობას არ შეუძლიან; რომ ჩვენი ახალ-გაზდობა იმდენად ვერ იცნობს თავის ქვეყანას; რომ მას არა აქვს საშუალება თვალ-უწი იღვენოს თავის ქვეყნის საქმეებს და ჩვენს ენაზე არ არსებობს მეცნიერული თხზულებები; ის გი, რაც დავუჩინია ჩვენის ქვეყნის შესახებ სხვა-და-სხვა ევროპიულ ენებზე, ძნელად მისაწდომია ჩვენის ახალ-გაზდობისთვის. ჩვენ ვაღვიარებდით იმ მწუხარე მოკლენას, რომ ჩვენი ახალ-გაზდობა არ იკვებება გონებით მშობლიურს ნიადაგზე. ნაცვლად ბ. ს. ლ—ს პრაგმატიკისა ჩვენ ვამტკიცებდით, რომ ახალ-გაზდობას შეუძლია გააცნოს ჩვენს საზოგადოებას რუსეთის ეკონომიური და სოციალური ცხოვრება, მისი ლიტერატურა, მისთვის რომ ჩვენის ქვეყნის ბედ-იღბალი მჭიდროდ არის შეკავშირებული რუსეთის წარმტებასთან, ამ შრომას ვაღათ ვსდებთ ახალ-გაზდობას იმიტომ, რომ ეს ეადვილება თავის მდგომარეობის წყალობით და ამას გარდა ჩვენს ლიტერატურას ბევრი არა გაუგებია-რა, რომ ჩვენს საზოგადოებას რუსეთის ცხოვრებასთან გაეცნო. ჩვენ ვამბობდით, რომ როდესაც ახალ-გაზდობა შეიჭურვება მეცნიერებით და თეორიული განათლებით, მაშინ მას შეუძლიან სკლი მოჰყიდოს ჩვენის

ქვეყნის მეცნიერულად შესწავლასაც და იმაზე მეცნიერულ თხზუ-
ლებების წერასაც.

მაშ საქმე ეს არის, რის გაკეთება შეუძლიან ახალ-გაზ-
დობას სტუდენტობის დროს და ჩვენ მას დაკავალეთ ისეთი
რამ, რაც უფრო ეადვილება, რაც იმის გონებისთვის უფრო
სასარგებლოა და რასაც აქვს კავშირი ჩვენს ცხოვრებასთან.

აი, მოკლედ საგანი ს. ლ—ის და ჩვენის ბასისა.

ესლს თითქმის იმავე საგანზე, რომელზედაც ჩვენ ვლა-
შაზაკობდით, ბ. გ. ყიფშიძეს დაუბეჭდია «იმედში» თავის
მრისხანე და მედიდურობით საესე სტატია, რომელზედაც ჩვენ
უფრო დაწვრილებით მოვილასაზრაკებთ. სოდესაც ჩვენ ეს სტა-
ტია წავიკითხეთ, თვალ-წინ წარმოგვიდგა უსუსური ქმნილება,
რომელსაც რაღაცა აზრები თავში შეუშვია და სახის ღრეჭით
და მანჭვით, ჯიბეში ხელე-ჩაწყობილი, წარბებ შეჭმუსხნილი
სჯის მედიდურად და ლანძღვა-გინებით ყველასზე, ვინც კი იმის
აზრების თანახმა არ არის. თუ კი რამე აზრი სადმე ამო-
კითხნია და რაიმე ქაგტი შეუტყვია, ყველს თავის საკუთარ
ტვინის ნაწარმოები ჭგონია. თქვენც რომ იმისთანს აზრები
წარმოასთქვათ, მსედველობაში არც-კი მიიღებს და შემოდგან
დაგიწუბთ ყურებს. აი, ამისთანს ვაჟ-ბტონს წაუკითხავს ჩე-
ნი სტატეები «დროებაში», განრისხებულს იმაზე, როგორ თუ
ვინმემ გაბედა რასმეს დაწერა იმ საგანზე, რომელზედაც მე ბე-
ჯითი და ჭეშმარიტი აზრები შემიდგენიაო. დაუწერია აჭრე-
ლებული რუსულის და ლათინურის ანდაზებით და სიტყვებით
სტატია იმავე საგნის შესახებ. ამ ვაჟ-ბტონს წარმოუდგენია,
ვითომ ჩვენ აზრითარს მნიშვნელობას არ ვაძლევთ ჩვენის
მშობლიურ ნიადაგის შესწავლას, ვითომც ჩვენ ოცნებასაც კი
კუშლიდეთ ამაებზე ახალ-გაზდობას სტუდენტობის დროს და

მარტო ქელტონისტობას და კორესპონდენტობას ეკავლებდეთ. ეტყობა, ბ. ყიფშიძე წიგნში კი იყურებოდა, მაგრამ ამონაკითხის გაგება ვერ შესძლებია. ჩვენ მხოლოდ იმაზე ვლანძრავობდით, თუ როგორ ძნელია ახალ-გაზდობისათვის რუსეთში შესწავლა ჩვენის სამშობლო ნიადაგისა და როგორ უფრო ადვილია შეისწავლოს მეცნიერება, რუსეთის ცხოვრება, ლიტერატურა, და გააცნოს იგინი ჩვენს საზოგადოებას, ბ. ყიფშიძეს კი წარმოუდგენია, ვითომ ჩვენ წინააღმდეგი ვიყოთ ჩვენი ახალ-გაზდობისაგან ჩვენის ქვეყნის შესწავლისა არა მარტო რუსეთში, არამედ სამშობლოში დაბრუნების შემდეგაც.

რას არის ჩვენი ახალ-გაზდობისათვის უსაჭიროესი საგანი ცხოვრების ველზედ გამოსასვლელად? რასაკვირველია, სინდისიერად თავის სპეციალურ საგნის შესწავლა, ვრცელი თეორეტიული განვითარება და ჩვენი სამშობლო ნიადაგის შესწავლა ყოველივე მხრით. რას მოჰკიდებს ხელი ახალ-გაზდამ ამ სამ საგანში უძალეს სასწავლებელში ყოფნის დროს? უკვლავ ეს საგნები მისთვის ერთნაირად საჭირონი არიან, მაგრამ შეუძლიან თუ არა სამივეს ერთსა და იმავე დროს გამოკიდდოს, ან და რა უფრო ეადვილება რუსეთში და რომლის შესწავლა და შეძენა სად უფრო მოსახერხებელია აქ, რუსეთში, თუ აქ, ჩვენს სამშობლოში? სპეციალურ საგნის შესწავლა რომ საჭიროა, ამის წინააღმდეგ ვერაფერს ვერაფერს იტყვის და მის შესწავლას მოითხოვს თვით ახალ-გაზდობის მდგომარეობა; ვრცელის განათლების და განვითარების შეძენაც რომ აუცილებლად საჭიროა, ამისაც ეტვი არ არის, რადგანაც უამისოდ კაცი ცხოვრებაში უბრალო მონკლე შეიქნება, ვერავითარს თვალ-საჩინო გავლენას ვერ იქონიებს თავის სამშობლოს საქმეებზე და ვერც სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ ჩვენის

ხალხის მოთხოვნილებას გაიგებს. ამანზე ბ. ყიფშიძე უსათუოდ უნდა დაშეთანხმოს და მიპასუხოს თავისივე სიტყვებით: «მეცნიერებით შეჭურვის საჭიროების თითქმის ვინააღმდეგია»; მაგრამ მეორე გვერდზედ წახედებს შიშს, ვაითუ «მეცნიერებით შეჭურვილმა ბოკლი, მილი და სპენსერი ისე აურიოს ერთმანერთში, როგორც დომხალი».

საიდგან წარმოსდგება ბ. ყიფშიძის ამისთანა შიში და წინააღმდეგობა? სწორედ სამწუხაროა, როდესაც ხალ-განდა შიშს წახედებს მეცნიერების შეძენაზე; ან და სადაური მეცნიერებით შეჭურვილია, რომლის ტვინში ბოკლი, მილი და სპენსერი ერთად ვერ მოთავსებულა? ამისთანა ვაჟ-ბატონი, დარწმუნებული იყავით, თავისთვისაც ვერაფერს გააკეთებს არამც თუ სამშობლოსათვის იზრუნოს.

რამე სპეციალურ საგნის შესწავლა და ვრცელის განვითარების შექმნა აუცილებლად საჭიროა; ამით შეიძლება უფრო ახალ-გაზდობა უფრო ადვილათ გაიგებს ჩვენის ქვეყნის მდგომარეობას და მოთხოვნილებას; მათი შექმნა რუსეთში უფრო ადვილია, ვიდრე ჩვენში. ჩვენში კი სამშობლო ნადავლის შესწავლა უფრო ადვილია და რუსეთში მყოფლობის დროს სამის კურდღლის ერთ და იმავე დროს გამოვიდება ხელ არ მისცემს ახალ-გაზდობას.

რაც შეეხება თსუელებს, სხვა-და-სხვა ევროპიულ ენებზე დაწერილებს, ამასზე მე იმ აზრისა ვარ, რომ ზოგი მათგანი ხელ-მიუწვდენელია ახალ-გაზდობისათვის, ზოგი კი სრულიად უვარგისი და გამოუდგარი მისთვის; ბ. ყიფშიძე ბძანებს, რომ «ახლად გამომსტარი გმირნი» სრულიად არ ფიქრობენ თავის ქვეყანაზე და მიგვიითებენ მიანსარკვის კატალოგზე ვაკვასიის შესახებ დაწერილ თსუელებათა; თუ ეს ვა-

ტალღი გაღუთვალეუბები: ყიფშიძეს, უნდა იცოდეს, რომ ბეკრი თხზულებები, რომელნიც სწვენები არიან მიანსაროვის კატალოგი, გამოსაყენების ვითარება მასალა და ისიც მკვნიერისათვის, რომელსაც შეუძლია გარჩიოს მათი ღირსება. ან და რისთვის უფიქრია ბ. ყიფშიძეს, ვითომ «ახლად გამომსტარ გმირებს» არ ენასოთ მიანსაროვის კატალოგი და არ გამოყენოთ იგი? ან რომელი ძველად გამომსტარი გმირი ბრძანდება, რომ ეგრე მღღობიდან დაგვეჭქერის და რა უფლებით სჯის ისე შედიდურად სხვებსედ? ბ. ყიფშიძემ დაგვიხატა ჩვენის ახალ-გაზდობის აღზრდის შეუნატრეკლი სურათი, მაგრამ ეს ჭეშმარიტება პირველად არ არის გამოთქმული თვით ჩვენს ლიტერატურაშიაფ იმ თაობისაგან, რომელმაც მიიღო ევროპული განათლება და ამის წყალობით გაიგო თუ რა სენი გააწესებს ჩვენ ქართველებს უსომიოდ. სტდებთან ისინი, რომელნიც არავითარს მნიშვნელობას არ აძლევენ ჩვენს 15—20 წლის ლიტერატურას; ამ ლიტერატურამ გააკვინა ჩვენს საზოგადოებას ჩვენის ვინაობის დაცემა და ჩაუნერგა მას მართალი აზრები დედა-ენის მნიშვნელობაზე. ამ სტრიქონების დამწერს ახსოვს ის დრო, როდესაც ქართველები ქართულს ანაზრავს თავილობდენ და პირველად «დროება» გამოვიდა. სამარცხვინოდ მიანხდათ მისი დაბარება, მარტო ამის გამო რომ ქართული გასუთიანო. ჩვენმა ახალმა ლიტერატურამ აუხილა თვალი საზოგადოებას და გააკვინა თავისი მდგომარეობა.

მართალია ჩვენის ახალ-გაზდობის უმეტრობამ, ცხოვრებაში შესვლისათანაკე, გზას გადუხვია, მაგრამ ამ სამწესრო მოკვლის მიხეტი მარტო მშობლიურ ნიადაგის უცოდინარობა და სხვა უცხო ნიადაგზე აღზდა არ იყო. ეს გარემოება

ერთი მიზეზთაგანია; მართლაც დააკვირდით სხვა ხალხებს, რომელთა ახალ-თაობა იზდება მშობლიურს ნიადაგზე, და აქაც ბევრსაა ნახვით გზა-გადახვეულებს. ამ გარემოების მიზეზებიც ცრუ-განათლება, მოუძნადებლობა.

მშობლიურ ზნის, ჩვეულების შესწავლას და შეთვისებას აქვს მნიშვნელობა, მაგრამ აქაც გადაუჭარბებია ბ. ყიფშიძეს. ტიპიურ იმერელს მისთვის ერთი ამ ანაკთაგანი უამბობს, რომელიც ზნეობით სიბილწეს და გარყვნილობას გვახსენებს; ანდრია მოციქულმა მხოლოდ მაშინ მოიგო მეგრელების გული და დაიწყო ქრისტიანობის ქადაგება მათ შორის, როდესაც მეგრული «ჭყურტული» ზღაპრების შარვა ისწავლავს» (გვ. 112). მეგრული ჭყურტული რომ უსწავლია, ეს მოსაწონია, მაგრამ ქურდობისა კი რა მოგახსენოთ. შესაფერი არაჟი ვერ მოუყვანია ბ. ყიფშიძეს და მე დარწმუნებული ვარ, რომ თვითონვე არ მოიწონებს ამ ანაკის შინაარსს, თუ შეტარებს დაფიქრდება.

ბ. ყიფშიძეს ძალიან შინებია, როგორც სხანს, კორეს-შონდენტობისა და ძელტონისტობისა და ბძანებს რომ ეს ხელობა გააწვრილმანებს ლიტერატურას, შეახერებს მწერლების ლიტერატურულ ნიჭის განვითარებასაც; ამ შრომის უნდა დრო, რომელიც «არა აქვს ახალ-გაზდას, შებოჭვილს სპეციალურის საგნებითაც.» თუ დრო არა აქვს ახალ-გაზდობას ამ შრომისათვის, მაშ რაგორ უნდა შეისწავლოს უფრო შრომის მომდომი და მწელი საგანი, როგორც არის რუსეთში ჩვენი სამშობლო ნიადაგის შესწავლა. ან რისთვის უმინია. კორეს-შონდენტობის და ძელტონისტობისა, რომელიც შეადგენს ერთს განყოფილებას ლიტერატურისას.

რას უნდა უამბოს რუსეთში მყოფმა ახალ-გაზდობამ ჩვენს საზოგადოებას რუსეთზე იმისთანა, რაც ჩვენთვის საინტერეს-

სო იქნება, როდესაც ჩვენის ქვეყნის სენი და მოთხოვნი-
ლებს არ იცის ასე-ღაწდობა? ამაშიც შემცდარი ბძანდება
ჩვენი ავტორი. ჩვენმა ასე-ღაწდობამ კარგად იცის, როგორ
დაჩაგრულია ჩვენი ეროვნება. როგორც დეკნილია ჩვენი სამ-
შობლო ენა და ამის შესახებ ურიგო არ იქნებოდა, რომ გა-
ენნოთ ჩვენთვის საუკეთესო რუსეთის მწერლების წარები, მა-
გალითად კოსტომაროვისა და შიშინისა, გამოთქმულნი «ე-
როშის მოამბეში.» სხვა-და-სხვა ეროვნებათა დანიშნულე-
ბაზე და უფლებბაზე. ჩვენმა ასე-ღაწდობამ ძალიან კარგად
იცის, თუ რა არის ჩვენთვის კლასიკური სისტემა განათლე-
ბისა, და მგონი ურიგოს არ იწამდა, გაენრო ჩვენის საზოგა-
დობისათვის რუსული ლიტერატურის წარები იმავე საგანზე.
სხვასაც ბუკრს მაგალითებს მოკვივანდი, მაგრამ, მგონი ესე-
ნიც კმარან. ბ. ყიფშიძე ბძანებს, რომ «ეხლანდელს დროში არა
გვევლიან იმისთანა შრომისათვის, როგორც არის მაგალი-
თად რუსეთის ცხოვრების და ლიტერატურის შესწავლა და მი-
სი გაცნობა ჩვენი საზოგადობისათვის, ე. ი. იმისთანა შრო-
მისათვის, რომელსაც დიან სათვალ-ჩინო კავშირი არა აქვს
ჩვენს ცხოვრებასთან.»

ამისთანა სიტყვების წამოსროლა ან უცაბედად მოსვლია
ბ. ყიფშიძეს და მაშინ თითონვე დააკვირდეს და თითონვე უზა-
სუნოს თავის-თავს, ან მოსვლია უმეცრებით და ამ გვარს
უმეცრებას საშველი არა აქვს-რც და კერც ჩვენ შევიძლებთ მის
განკურნებას.

თელავის სემინარია და პირველი მისი რექტორი
ბაიოზ ნაცვლიშვილი.

(დასასრული *)

მონასტრების დაწესება. საღვთის განათლებაში და განსაკუთრებით სასულიეროს წოდებისთვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდათ მონასტრებს საქართველოში რუსეთთან შეერთების დრომდე, ე. ი. 1800 წლამდე. ესენი იყვნენ განათლების უშირველესნი ადგილნი საქართველოში თითქმის მაშინაც, როდესაც რუსეთის მიზაძვიით, ქათალიგოზმა დიდმა ანტონმა განსწავლეს სემინარიები თბილისში და თელავში; ამით არც ესლამოვნებათ თავის შესაფერებ ღირსება და შატივი. ამისთანავე განსწავლეს იმპერატორმა კატარინემ მეორემ დაეწესებინა მონასტრები მოზდოკის ეპარქიაში გაიოზის იმედით. გაიოზმა თავის მხრით ეს მინდობილობაც შეასრულა წესიერად. გაიოზმა შირველად დააფუძნა ფერის-ცვალების მონასტერი. ამ საქმეში ძლიერ ეხმარებოდა და ხელს უწყობდა გენერალ-გუბერნატორი გუდოვიჩი კატარინემ მეორის ბრძანებით. კატარინეს აზრით ამ მონასტერში, როგორც სხვებში, უნდა ესწავლებინათ ყმაწვილებისთვის «საღმრთო-წერილი და ცხოვრებაში გამოსადეგი ხელოვნობა» თუმცა კატარინემ მო-

*) «ივერია» № 8, 1881 წ.

ნასტრებს ეს ზირობა დაუდო, მაგრამ ეს წესი ფერის-ცვალების მონასტრის შესახებ დროთა და გარემოებათა მიხედვლობით, უნდა შეცვლილიყო. ამზედ გავლენა იქონია მოზდოკში სკოლის განხანამაც, რომლის დედა-ასრი განათლების მსახურება უნდა ყოფილიყო და მასთანადამე მამათ მონასტრებს საზოგადოდ და ფერის-ცვალებისას განსაკუთრებით ამისთანა მოვალეობა — განათლების მსახურება შეუმსუბუქდათ. ამ მონასტრის ზირვანდელი განზრახულება — სწავლა ემაწვილებისა — შეუცვალა იმ გარემოებაშიც, რომ სასარების მქადაგებელთ — მისსაონებებს სამუდამო სადგომი არა ჰქონდათ. ეს ფერის-ცვალების მონასტერი უნდა ესლას, ამ საჭიროების მიხედვლობით, გამხდარიყო მქადაგებელთა სავსენად, სადგომ სახლად. ამ შემთხვევაში განზრახულება და საშუალებანი ერთმანერთს არ ეწინააღმდეგება, არამედ ერთი მეორეს ემსახურება, ერთის საჭიროებას და მოთხოვნილებას მეორე აკმაყოფილებს.

ფერის-ცვალების მონასტერი დაფუძნდა გაიონის მიერ 1797 წელს და აშენდა ქადაქ გარეთ თერგის ნაზირზედ, მას. ლობლად ესლანდელის სასაფლაოს ეკლესიის წმ. წისასწარ-მეტყველის ილიასი, რომელიც იყო სამონასტრო ეკლესია. ამ შენობის ნაწილს შეადგენდა ფიტრული, ორ-სართულიანი სას. ლი, რომლის დერეფანი უყურებდა თოვლით შემოსილ კავკასიის მთებს. ამ სასლავში თვით გაიონი სცხოვრობდა ზაფხულდობით, როგორც საზაფხულ სასლავში. აქვე სცხოვრობდენ წინამძღვარი და კრებული მონასტრისა. ესენი იღებდენ ჭამაგინს მონასტრისთვის გადადებულ 300 მანეთიდან. მონასტრის ეზოში იყო საცხოვრებელი სასლავი აქ მოსამსახურე ზირთათვის და მათს ასლად იყო გაშენებული კენახი.

დედათ მონასტერი. ფერის-ცვალების მონასტრის და-
 ნიშნულება, როგორც მოვიხსენეთ, თუძცა იმაში მდგომარე-
 ობდა, იმპერატორის აზრით, რომ ეს, სხვათა შორის, ყო-
 ფილიუო სწავლა-განათლების გამაგრებლებლად, მაგრამ მოცი-
 ლეთ ამ საქმეში, როგორც შეგნიშნეთ, გამოჩნდა მოზღვრის
 სკოლა, გახსნილი გაიონის მიერ. ესეთივე საქმე, ე. ი. სწავ-
 ლა-განათლების გაგრძელება ჰქონდა დანიშნული თვით იმპე-
 რატორისაგან დედათა მონასტრისა და ეს დანიშნულება ამ
 დაწესებულებასა არც შესცვლია, რადგან ამას ისეთი მოცილვე
 არ გამოხსენია, როგორც გამოუჩნდა ფერის-ცვალების მო-
 ნასტრის, ე. ი. სკოლა საკუთრად ქალებისთვის სხვა არ და-
 წესებულა ამ დედათა მონასტრის გარდა. იმპერატორის აზ-
 რით, ამ მონასტერში უნდა აღზრდილიყვნენ ქალები, რო-
 ძელთაგ შეესწავლათ საღმრთო-წერილი და ხელნახობა, ცხოვ-
 რებაში გამოსადეგი, და ჰქონდათ აქვე ადგილი იმ უძოწვალო
 ქვრივებს, რომელნიც ხელს შეუწყობდენ ქალების აღზრდას.»
 ამ ბრძანების მისჯდულობით, დედათა მონასტერი, როგორც
 მამათა მონასტერი, უნდა შერიცხულიყვნენ მეორე ხარისხიდან
 მონასტრებად; მაგრამ უწმ. სინოდის ბრძანებაში, გამოცემულ-
 ში გაიონის სახელობაზედ, არც ერთის სიტყვით არ არის მოხ-
 სენებული დედათა მონასტერი. საფუძველი გვაქვს ვიფიქროთ,
 რომ დაფუძნება დედათა მონასტრისა და გამოჩენა საშუალება-
 თა მისის შენახვისთვის დამოკიდებული იყო შემდგომ დრო-
 ზედა და კეთილ-საიმედო გარემოებაზედ. მართლაც ამისთანა
 გარემოება და დრო ჩქარა დაუდგა მონასტრის, რადგან გა-
 მოუჩნდა აშენების ღონისძიება. აი რა იყო ეს ღონისძიება:
 გაიონის მისჯლის შემდეგ მოზღვრეში, მთიდად მოვიდა ერთი
 რიგობა ოსებისა დასახლებლად თერგის გასწვრივ. ამით თან

მოასვენეს ხატი ივერიის უკვლად-წმიდის ღვთის-მშობლისა, განთქმული სასწაულთ-მოქმედებითა. ამ ხატსედ ხალხს თავისი გარდამოცემა მტკიცედ ქქონდა დაცული. გარდამოცემის მიხედულობით, ეს ხატი თვით თამარ დედოფალმა გამოუგზავნა ოსებს, ჰილდოდ იმისა, რომ ამათ მიიღეს ქრისტიანობრივი საწმენოება. მასსადაც ოსებსა და სხვა მთის ხალხის განათლება ქრისტიანობრივ საწმენოებით ეკუთვნის ქართველებს. ამასვე გვიმტკიცებს ჩვენი ქართლის-ცხოვრებაც. იმ ტამარს, რომელმაც ესკენა აღნიშნული ხატი, თუმიცა ორჯერ მოეკიდა ცუცხლი, მაგრამ ორჯერვე ეს ხატი უვნებლად დარჩა. გზავნადაც და მოხდოკშიაც ამ ხატს ბევრს საკვირველ-მოქმედებას მიაწერდენ. მთიადმ ახლად ჩამოსულნი ოსები დაბანაკდენ თავიანთ წმიდა ხატით ქალაქის მოსავალში, სადაც სცხოვრებდენ მოქრისტიანებული ოსები და ჩერქეზები ყაზახებთან ერთად. როდესაც ძღველ-მთავარმა გაიოზმა შეიტყუა მოსვენება გამოჩენილის მთის ხალხთა შორის ღვთის-მშობლის ხატისა. გამოასვენა ქალაქიდან ჯვარი, გადაიხადა წინაშე მისსა ჰარაკლისი, წაიღო და დაასვენა იგი საკათედრო სობორში და მით მისცა მას საპატრიო ადგილი სამუდამო სადგომად, როგორც ამას თქმობდა გაიოზი. მაგრამ გაიოზს წარმოუდგა, რომ ღვთის-მშობელმა საკუთარის სასწაულთ-მოქმედებით აცნობა თავის სურვილი— იმყოფებოდეს ქალაქს გარეთ. იმ ადგილას, სადაც ის დაასვენეს და გაატარა ღმრთობის ურემში. ძღველ-მთავარმა საჩქაროდ გააკეთა ამ ადგილას ნიში და დაასვენა შიგ ხატი, ხოლო ამ ადგილის გარეშემო მცხოვრებთა (ლეკავსკოის სტანციის ყაზახებს) ნება მისცა, მოამზადონ მასალა საშენებლად ნიშის აღადგინა ტაძრისა. ოსებმა, ჩერქეზებმა და ყაზახებმა თვით მოიტანეს შენო-

ბისთვის საჭირო სე-ტეე; /ოღო ნებაყოფლობით შემოწირულ და მოკრეფილ ფულით გაიოზმა ააშენა ეკლესია, გაამშვენა შიგნით — გარედამ და აკურთხა ღვთის მშობლის მიძინების სახელობაზედ 1797 წელს. აი ამ ეკლესიის სიანსლოვკის იყო დაფუძნებული «ღვლათა მონასტერი მიძინებისა.» ჩვენამდის მოაღწივა მიძინების ეკლესიისა და სამონასტრო შენობათა აღწერამ, შედგენილმა 1800 წელს. ხატსა აქვს სიგეჲ ერთი არშინი და შვიდი გოჯი, მხატვრობის იერი არის ქართული. მარცხნივ გვერდზედ ხატს აქვს ქართული წარწერა.

ოსეთის კომისია. კომისიის წევრებად იყვნენ მოძეტე-ბუჯად სემინარიისში გურას-შესრულებულნი, მაშინდელ დროში მსწავლეული მღვდლები. როდესაც გაიოზმა დაიჭირა საეპარქიო კათედრა და გახდა მეუფროსედ კომისიისა, თითქმის სულ ახალი წევრებიდამ შეადგინა კომისია. მაგრამ დროთა ვითარების მიხედვით. ესენი დიდხანს არ იჩებოდენ ამ ადგილზედ. მღვდელმა ივანე ანდრეეჲმა (ოსმა) იმსახურა აქ მხოლოდ ხუთი თვე. 1798 წ. გაიოზავნა ინგუშებში სახარების საქადაგებლად მღვდელი სტეფანე გავრილოვი, მაგრამ მეორე წელს მოკვდავს მთებში. მღვდელ-მანაზონი ექვთიმე და მღვდელი ზაქარია ვასილიევი (ქართული); ხაკურთხნი 1799 წ. და მათთან მთავარ-დიაკონი ჩერქესისოვი უნდა გაქცეულიყვნენ ოსეთიდან იმ მიზეზით, რომ მათ დაეცნენ ყაზარდოელები. აქედან სჩანს, თუ რა საფრთხეში იყვნენ სახარების საქადაგებელნი მთებში.

ყიზლარის მონასტრის განახლება. გაიოზი მოწოდების გარეშე მოწოდდა მხოლოდ მონასტრების აშენებას. ის ცდილობდა გადაეკეთებინა და განემშვენებინა ყიზლარის მონასტერიც. ამის ფიცრული შენობა აქამდის იყო დამკვლავებული

და დამბუნებელი, რომ წასაქცევად ემზადებოდა. მონასტრის ეკლესიაში იატაკი უნდა გამოცვლილიყო, კედლებს უნდა ბატისში წასმოდა. გაიოზს უნდოდა, რომ მონასტრისთვის, ფიცრულის სახლების მაგიერ, აშენებინა ქვით-კირისა და ქვით-კირისავე სამრეკლო დაეგა. ამ შენობისა და გადაკეთებისათვის გარიგებული იყო მოიჯარადრესთან, რომელსაც უნდა მოეტანა, რამდენიც დასჭირდებოდა აგური, კირი, ხე-ტყე, რკინეულობა და სხვ. მაგრამ გაიოზს იმდენი ხანი აღარ დასცალდა მოზდოკის ეპარქიაში, რომ ეს განზრახვაც შეესრულებინა.

16 ოკტომბერს 1799 წელს გამოიცა უწ. სინოდის ბრძანება, რომლითაც მოზდოკის ეპარქია გაუქმდა და შეუერთდა ასტრახნისას, ხოლო მღვდელ-მთავარი გაიოზ გადაყვანილიქმნა ახლად გახსნილს სარატოვისა და პენზის კათედრაზედ. რა იყო მიზეზი მოზდოკის ეპარქიის ასე საჩქაროდ (1793—1799) გაუქმებისა, რომელიც იყო გახსნილი განსაკუთრებული განზრახვით? სინოდის ბრძანებაში ამის მიზეზად შემდგომი საბუთებია მოხსენებული: ეკლესიათა მცირე რიცხვი და ახალი განყოფილების რუსეთის ეპარქიებისა გუბერნიის განყოფილებათა მიხედულებით, ე. ი. გუბერნიებისა და ეპარქიების სამზღვრები ერთი და იგივე უნდა ყოფილიყო. მართლაც 1799 წ. ახლად გაიხსნა შვიდი თვით-მდგომარე ეპარქია, რომელნიც ეკლესიების რიცხვით მიხედულებით გაცილებით სჯობნიდნენ მოზდოკისას; ხოლო ასტრახნის ეპარქიაში, შემდეგ განშორებისა მისგან სარატოვის ეპარქიისა, რომელსაც მეტი ეკლესია აღარ დარჩომილა.

მაგრამ მოზდოკის ეპარქიის გაუქმებაზედ სხვა გარემოებათაც იქონიეს გავლენა. რუსეთმა განიზრახა მართლ-მადო-

დებლობითის ქრისტიანობის გაკრცვლება მთის ხალხში, რომელსაც ის ვერ იმორჩილებდა, როგორც სხვა თავის ქვეშევრდომ ტომებს. ისინი ხშირად მთავრობის წინ თვალთმაქცურად იქცეოდნენ, მტრობდნენ და სდევნიდნენ ერთი-მეორეს. სასწარების მჭადაკებულს ცალი ფეხი სამარეში ედგა. ამ აზრის დამამტკიცებელი საბუთები ჩვენ ზეგით მოვისხსენეთ, როდესაც ვსთქვით, რომ ერთი მათგანი მთებში მოჭვლეს, ხოლო სხვანი გაიქცნენ უზარდოელებისაგან თავის დასაცვლად. ამას შემდეგ თხუთმეტის წლის განმავლობაში მთიულებში მოისპო ქადაგება სასწარებისა. ეს საქმე მხოლოდ მაშინ წარმართა, როდესაც მთავრობამ მთიულების განმანათლებელთა ხელმძღვანელებს ანუ მმართველთ ადგილი უტკვალა. თხუთმეტის წლის შემდეგ ეს საქმე მიანდგეს თბილისში მოსახლე პირთ, როგორც უფრო მცოდნეთა და გამოცდილთ ამისთანა საქმეში. მიწიან მეფე, თამარ დედოფალი, თეიუმურაზ მეორე და ირაკლი მეორე იყვნენ ამ საქმის დამწყობნი და დამფუძნებელნი და ისევე იმათ სა-მეუფეო ქალაქიდან უნდა გაკრცვებულიყო და გაფენილიყო მთიულებში ნათელი ქრისტიანობისა.

მოზღოვის საეპისკოპოსო კათედრის გაუქმებასთან გაუქმდნენ აგრეთვე ზოგიერთი სხვა დაწესებულებანიც. გაუქმდა მაგ. გონსისტორია, მონასტრები ფერის-ცვალებისა და მიძინებისა. გონსისტორიის საქმეები გადაეცა ზოგი ასტრახნის გონსისტორიას, ზოგი უიზლარის სასულიერო სამმართველოს. ფერის-ცვალების მონასტრის ქონება გარდაეცა უიზლარის მონასტრს, ხოლო თვით მონასტრის სახლებში იმავე წელს დაფუძნდა სასულიერო მმართველობა. მიძინების მონასტრის წინამძღვარი ქალი და მასთან სამი მოღოზანი გადავიდნენ ასტრახნის საეპისკოპოსოში; თვით მიძინების მონას-

ტრის ტაძარი დაწნა სამრეკლო ეკლესიად. 1800 წ. მოზდოკში მცხოვრები მქადაგებელი ზოგნი გადაუყვანილ-იქმნენ უიზლარის მონასტერში, ზოგნი მიეწერნენ მოზდოკის კრებულთ (სობორს). ანტიელის სახლი მოზდოკში უნდა გაუიდულიყო 16 ოქტომბერს 1799 წ. გამოცემულის სინოდის ბრძანების ძალით. ოსეთის სკოლის გამგეობა მიენდო ბლავოჩინს იანე მათევიებს, რომელსაც უნდა სკოლის მდგომარეობასუდ ანგარიში წარედგინა სოლმე ასტრახანის ანტიელისთვის. უკანასკნელი განკარგულება მოზდოკის ეპარქიის გაუქმებასუდ და მისგან გამოწვეულის საქმეების შესახებ მოახდინა თვით ასტრახანის არხიეპისკოპოსმა პლატონმა, რომლის გამგეობის ქვეშე შევიდა ესლა მოზდოკის ეპარქია. აქედამ სწახს, თუ რა საჩქაროდ (1793—1799) მოიშალა როგორც ახლად გახსნილი მოზდოკის ეპარქია, ეგრეთვე უკულა გაიოზისაგან დადგენილი ახალი დაწესებულება. მოზდოკის ეპარქიის გაუქმების შემდეგ კავკასიის სამწყურს თითქმის ორმოცის წლის განმავლობაში არა ჰყოლია თავისი თვით - მდგომარე მწყემსთ - მთავარი. ამ დროს განმავლობაში ეს იყო მმართველობის ქვეშე პირველად ასტრახანის, სოლმე შემდეგ ნოვოჩერქასის მწყემს-მთავართა. (საქართვ. სას. მახარებელი, რუსული განყოფ. 1865 წ. აგვისტოს წიგნი.)

VI

გაიოზი სარატოვისა და პენზის, და ბოლოს ასტრახანის კათედრაზედ.
(1799—1819)

მღვდელ-მთავარი გაიოზი სარატოვისა და პენზის კა-

თედრიდამ გადმოუვანო-იქმნა ასტრახანის კათედრანსედ, სა-
დაც ამან დაჭყო 1818 წლამდის. მისი ცხოვრება, შრომა და
და გამოგება ამ ორს ადგილსედ ჩვენ სწოლებით არ ვიცით.
მასსადამე სწოლი თვრამეტი წელი მისის ცხოვრებისა ჭმოქ-
მელებისა ჩვენთვის სეწარ-გადაფარებულა. ამის შესახებ ცხო-
ბები უნდა მოინახოს აღნიშნული ეპარქიების არხივებში და
თვით ეპარქიებში. ეს ისეთი გვამი იყო, რომ თავის სასჯელს
უთუოდ დასტოვებდა აღნიშნულს ეპარქიის მცხოვრებთა შო-
რის. ქართველთაგან ვისაც, უამთა ვითარების გამო, შეხვდება
აღნიშნულს ეპარქიებში ანუ გუბერნიებში ცხოვრება. უმკბ-
ლია, თუ მას თავის ქართველობა არ დაუვიწყია, აღნიშნულს
ცნობებს მოინახოს ნახევრებ არხივებში და თვით სადღში ამ-
სედ გარდმონაცემს უფრს დაუგდებს და აღნიშნავს. იქნება ამ
არხივებში და ეპარქიებში მისი ლიტერატურული შრომანიც გა-
მოჩნდეს. ვისურვოთ, რომ ამისთანა მოშრომელნი გამოჩინო-
იყვნენ ქართველებში. ესენი ბევრს ძვირ-ფასს მასდას შეჭ-
კრეოდენ რუსეთში ჩვენის ასტრახანისთვის საჭიროს. უნდა
შეკნიშნოთ, რომ მეტეწამეტე საუფუნეში და მეცხრამეტეშიაც
ვინც კი შესანიშნავი გვამნი გვევანდენ ქართველებს, თითქმის
მომეტებული ამთგანი, სხვა-და-სხვა მიზეზების გამო, გაბ-
ნეულნი იყვნენ რუსეთის სხვა-და-სხვა ადგილებში და ერთსა
და იმავე საკანონოსაც ინდიდენ და თავის სამშობლოსაც იგ-
ლოვდენ. მოვიგონოთ ამ შემთხვევაში მეფე ვახტანგ სჯულის-
მდებელთან გადასახლებულნი რუსეთად 1500 პირნი, რომელ-
თაც მიიღეს სხვა-და-სხვა გუბერნიებში ყმა და მამული. მათ-
ნი შთამომავალნი მრავალნი არიან დღესაც რუსეთში, სადაც
მათ შეეცვალათ თვისი ენა, მაგრამ თავის ვინაობა მანც არ
დაუვიწყიათ (მიმოხვალა იონასი გვ. 145). ამთ შემდეგ გავის-

სენათ ანტონი მეორე, საქართველს ქათალიკოზი, ბატონის შვილები, სამღვდელონი და საერონი,—და დაერწმუნდებით, რომ უგელგან იზოკება ამათ შესახებ შრომის მასალა, რომელიც უნაყოფოდ არ ჩაივლის ჩვენის შთამომავლობისთვის. გაიოზი გარდაიცვალა ასტრახანში 1819 წ. (მიმოსვლა იონა რუისის მიტროპოლიტისა, დაბეჭდ. 1852 წ. გვ. 21. «დროება» 1877 წ. № 39.) და უნდა ვიფიქროთ, რომ იქვე დასაოგლავდა. მის საფლავზედ არის ანიშანი რამე, თუ არა ჩვენ არ ვიცით; ამასვე ცნობები ადგილობრივ უნდა მოინახოს და შეიკრიბოს.

VII

გაიოზის ნაწერები.

გაიოზმა სიკვდილის შემდეგ დაგვიტოვა სასსოკრად თავის ნაწერები როგორც საკუთარი თხზულებანი, ეგრეთვე თარგმანნი:

ა) საკუთარი თხზულებანი:

1) მცირე ქართული გრამმატიკა, დაბეჭდილი პოლტავის გუბერნიის ქალაქ კრემენჩუგში. რომელიც მე ხელში მაქვს. ამ გრამმატიკას აკლია თავში ერთი ფურცელი და წელიწადი დაბეჭდისა არ უზის. კრემენჩუგში გაიოზი სტხოვრებდა, როგორც ზეკით ვიხილეთ 1783—1793, მასმასამე ამის დაბეჭდვა უნდა ეკუთვნოდეს ამ დროს. ეს პირველი ნაწილი გრამმატიკისა (არ ვიცით თუ მეორე ნაწილიც არის) შესდგება 16 თავიდან. ჩემი წიგნი იწყობა მეორე გვერდიდან

(პირველ თავს ერთი ფურცელი აკლია) სადაც არის გაგრძელება სუცურის ანხანისა, რომლის შემდეგ იწყობა ქართული ანხანი და შესდგება 29 ასოდაძ.

ასანი განიყოფიან სამად: ხმოვანად, ორ-ხმოვანად და უხმოად. მარცვალნი, ლექსნი (ძე, ვსწერ), სიტყვა (სასარგებლო არს სწავლას).

5) ყოველნი ლექსნი, შემადგენელნი ქართულის ენისანი, განიყოფიან ორგანოებად: სახელი, ნაცვალ-სახელი, ზმნა, მიმღეობა, თანდებული, ზმნისზედა, კავშირი და შორისდებული. ამთგან პირველნი ოთხნი იწოდებიან შეცვალეებითად, ხოლო დანაშთენნი შეუცვალეებელად. ლექსთა აქეთ ა) სახე პირველსახეობითი (დედ) და წარმოებითი (დედიური) და ბ) ნაკვეთი— ა) მარტივი (პატივი) და რთული (პატივსაცემი).

3) სახელი არს ნაწილი სიტყვისა, რომლითაც იწოდებიან ყოველნი პირნი ანუ ნივთნი, ეგრეთვე ვითარებანი მათნი და რაკდენობანი.

სახელი განიყოფიან სამად: არსებითად, ზედშესრულად და რიცხვითად. ა) არსებითი სახელი აღნიშნავს პირსა ანუ ნივთსა, და განიყოფიან სამად: საკუთრებითად ანუ სათვითად (აღექსანდრე), საზოგადოდ (კაცი) და შემკრებლობითად (ტყე).

ბ) ზედშესრული სახელი აჩვენებს ვითარებასა პირისა ანუ ნივთისასა, და განიყოფიან სამ საჩისსად: დადებითად, შეთანასწორებითად და აღმატებითად. სხელით. ნათესავნი არსებითასა სახელისანი არიან ოთხნი: მამრობითი (მამა), მდედრობითი (დედა), საშუალო (შვიდი) და უმეშვეობითი ანუ უსულონი და გონებასა შინა წარმოდგენილნი (ცა, საქმე).

ხელე ვითარცა ნათესავნი ესე არსებითთა სასკელთანი იგულ-
ხმების მნიშვნელობითა ოდენ მათითა, და არა ვითარითაჲ
დახელეობითა ასოთათა; ეგრეთჲე ნათესავნიცა ზედშესრულთა
სასკელთა, ნაცვალ-სასკელთა და მიძლეობათანი იცნობების გან-
კუთნილებითა არსებითთა სასკელთადმი, და არავითარითაჲ
ცვლილებითა დამახლელებულთა ასოთათა.

გ) რიცხვითი სასკელი აჩვენებს რიცხვსა ანუ რაკვანობა-
სა პირისა ანუ ნივთისასა, და განიყოფიების ორად: რავდენო-
ბითად და წესებითად.

4) თვისებანი განკვეთილთა სასკელთა: ა) რიცხვი—მხო-
ლოებითი და მრავლობითი, ბ) ბრუნვა—რვა: წრფივობითი
ანუ სასკელობითი, ნათესაობითი, მიცემითი, შემასმენელობი-
თი, დაწყებითი, მოთხრობითი, მოქმედებითი და წოდებითი.
განკლედობა სასკელთა არს საზომი უკანასკნელთა ასოთა შეც-
ვლებისა თვითეულსა შინა ბრუნვასა ორთაჲე რიცხვთასა. გან-
კლედობანი სასკელთანი არიან ოთხნი: პირველი განკლედობის
სიტყვათა დახლოებანი არიან უხმონი.

მეორისა:—ა, მ, ვა, ვე,

მესამისა: ი, ვი.

მეოთხისა: ო, უ.

მაგალითი მესამე განკლედობისა.

რიცხვი მხოლოდ. რიც. მრავლ.

წ. ნათელ—ი — ელნი

ნ. ნათელ—ისა — ელთა

მ. ნათელ—სა — ელთა

შ. ნათელ—ი — ელნი

დ. ნათელ—ისაგან — ელთაგან

მ. ნათელ—მან — ელთა

მ. ნათლ — ითა — ელთამიერ

წ. ნათ — ელრ — ელნო.

5) წარმოებული სასულიერო ანუ იგი, რომელიც წარმოადგენს პირველ სასულიერო სასულიეროს, დამატებით ანუ შეტყუებით მარტვილთა შუამდგომლის მნიშვნელობასაც თვისსა, მაგ. კადი, კატეხი; მეფე, სამეფო. წარმოებანი სასულიერო იქმნებიან სხვა-და-სხვა გვარად: მოგებითი, ნათესაობითი, ქონებითი, ანსებითი, მღვდლობითი, თანშეყოფითი, კინობითი, შედგომითი, უღვდომითი, უკუთქმითი, შეტყუებითი.

6) ნაცვალ-სასულიერო ანუ ნაწილი სიტუვისა, რომელიც სიტუვითა შინა იმპარების ნაცვალად სასულიეროს, ანუ დაიდების მისთანა.

ნაცვალ-სასულიერო არიან ექვს-ნაირნი: ანსებითი, ჩვენებითი, მოგებითი, კვლავმღვდლებითი, კითხვითი, განუსაზღვრებელი.

7) ზმნა ანუ ნაწილი სიტუვისა, რომელიც აჩვენებს უფროსს ანუ მოქმედებას და ანუ ვნებას პირის ანუ ნივთისა დროთა ქვეშე.

ზმნა: კანონიერი და უკანონო. მნიშვნელობისამებრ თვისისა ზმნანი იქმნებიან: ანსებითი, შემოქმედებითი, ვნებითი, უშემოქმედებითი და საშუალონი.

8) მღვდარი ანუ გარემოებანი განკვეთილთა ზმნათა არიან შვიდნი: ნაკვეთი, სახე, რიცხვი, პირი, დრო, სქესი და უღვდომლობა.

ა) ნაკვეთი ზმნის იქმნების: მარტივი და რთული.

ბ) სახე ზმნისა არის სამი: პირველსავე, სხვით გარდასვლითი, და მარტობლსხვითგარდასვლითი: კსწერ, კაშენებ;

ვაშენებინებ, ვაწეკრანებ, ვაწეკრანები; ვაწეკრანებინებ, ვაწეკრანებინებინებ.

გ) რიცხვი: მხოლოდობითი, მრავლობითი.

დ) პირნი ზმნათანი არიან სამნი: პირველი, მეორე და მესამე. სხოლით: პირნაკლნიცა ზმნანი იცნობებიან სამგვარად-
პე: პირველისა გვარისა, მეორისა—და მესამისა.

ე) დრონი ზმნისანი არიან სამნი: აწმყო, ნამყო, მყო-
ბადი. დრო ნამყო განიყოფება ოთხად: უსრულად, სრუ-
ლად, უსრულესად და უუსრულესად. ამის გამო დრონი
ზმნისანი იქმნებიან ექვსნი: აწმყო, ნამყო უსრული, ნამყო სრუ-
ლი, ნამყო უსრულესი, ნამყო უუსრულესი და მყობადი.

ვ) სქესი ზმნისა იქმნების ოთხად: საზღვრებითი, ბრძა-
ნებითი, იპოტეტიკა, ე. ი. უკეთეობითი (სათუო), და საწა-
დი, და განუსაზღვრებელი.

უღველილებანი ზმნისანი არიან ორნი: ზმნანი პირველისა
უღველილებისა განპირვდებიან პირველსა შინა პირსა ასოითა:
ვაშენებ, აშენებ, აშენებს; მეორისა უღველილებისა—ასოითა პ:
მრწამს, გრწამს, ჭრწამს; მაჭვს, გაჭვს, აჭვს.

მიმოხერა ზმნათა (спряжение).

ზმნაზედვე არის საუბარი მეცხრე, მათე და მეთერთმე-
ტე თავში.

12) მიმღეობა არს ნაწილი სიტყვისა, რომელიცა ჭწარ-
მოებს ზმნათაგან, და ხმარებულნი მსგავსად ზედშესრულთა სა-
ხელთა, აღნიშნავს მოქმედებას ანუ ვნებასა. მიმღეობანი ზმნა-
სავით იქმნებიან: არსებითნი, შემოქმედებითნი, ვნებითნი, სა-
შუალონი და აჭვს სამნი დრონი.

13) თანდებული არს ნაწილი სიტყვისა, რომელიცა დაი-
დების სხვათა თანა ნაწილთა სიტყვისათა განყოფილად ანუ

შეერთებულად, და თვით მხლელად თავით თვისით არა იხმარების და არცაღა გულისმებულ იქმნებას.

14) ზმნისზედა არს ნაწილი სიტყვისა, რომელიცა დაესხმის წინაჲ ზმნათა ანუ მიმღებრათა და ოდესმე სახელზმნათაცა. და ცხად-ჭყოფს ვითარებასა, ანუ სხვასასა. ზმნისზედანი მნიშვნელობისამებრ თვისისა იქმნებიან: ვითარებითნი, რადქონებითნი, დროებითნი, ადგილდებითნი, რიცხვითნი, წესებითნი, დამტკიცებითნი, უკუთქებითნი, კითხვითნი, საიჭგონი, მსწრაფლდებითნი, სშირდებითნი, შემკრებელდებითნი, განკუთმდებითნი, ჩვენებითნი, საწადნი, შემჩრდებლებითნი, უთანამდებობითნი, მყოფდრებითნი.

15) კავშირი არს ნაწილი სიტყვისა, რომელითაცა შეერთდებიან ლექსნი ანუ სიტყვანი ურთი-ერთისათანა. კავშირნი მნიშვნელობისამებრ თვისისა არიან შემდგომნი: შეერთებითნი, განყოფილებითნი, უკუთუობითნი, მიშკებითნი, გარკემიმღეობითნი, მიზეზობითნი, კიდურმდგომარეობითნი, განმარტებითნი, მეტრობითნი. კავშირნი განყოფილებიან კვალად წინა-მავალდობითად და შედგომილებითად.

16) შორისდებულნი არს ნაწილი სიტყვისა, რომელიცა აღნიშნავს სხვა-და-სხვათა მოძრაობათა სულიერისა ვნებისათა. შორისდევრული მნიშვნელობისამებრ თვისისა იქმნებიან: განკვირვებითნი, საღმობითნი, შეურაცხებითნი, კიცხვითნი, იღუმალობითნი, რისხვითნი, წოდებითნი, ნატვრითნი: ნეტარ, ვაშა, და სხვანი. დასასრული პირველისა ნაწილისა.—

2) საქართველოს ისტორია. მე ეს წიგნი არ შემხვედრია ქართულ ნაწერების წიგნთა-სიებში.

3) წინა-სიტყვაობა ქათალიკოზ ანტონი დიდის »წყობილ-სიტყვაობისა« ხუთ-ტაბუკანი ლექსებით (წყობილ-სიტყვა

გვ. XX—XXV) და შინაქს-სიტყვაობა ღვთის-მეტყველების ალფაბეტსა ზედა ქმნილი. ეს უკანასკნელი არის ჩართული ქათალიკონის ანტონი დიდის მღვთის-მეტყველების მეოთხე ნაწილის ბოლოში. ეს ღვთის-მეტყველება და მის ბოლოში შინაქს-სიტყვაობა მინასკას ჰეტეროქორში ბ. დავით ასევე მის ჩუბინოვის წიგნთ-საცავში.

4) ქადაგებანი, რომელთა რიცხვში უნდა ჩაითვალებენ თელავის სემინარიის გახსნის დროს წარმოთქმულნი მის მიერ შესხმანი და ქადაგებანი. ამით გარდა ჩვენ სხვა ქადაგებანი გაიზისა არსად შეგხვედრია.

ბ) თარგმანნი: 5) «მომოსვლა» ბარონ-დე-ზოლცინისა, აღწერილი ისტორიულის და გეოგრაფიულის გვართ, ტომი პირველი, თარგმნილი რუსულთ ქართულსა ენასა ზედა არხიდაკონის გაიზის მიერ, მოსკოვსა, 1776 წელსა, 25 ივნისს. მთარგმნელი უძღვის ამ წიგნს: მისს უკანათლებულესს მეფის ვახტანგის ძეს გიორგის ღებურალ ანშეფს. ამის წინასიტყვაობაში გაიზი სხვათა შორის სწერს: «არ არს ესრეთ ტკბილი, ვითარცა სიყვარული მამულისა, ესრეთ მსახურება, ვითარცა უფალთა.»

6) წმიდისა მამისა ჩვენისა ამბროსი მედიოლანელ ეპისკოპოსისა მიცვალებებისათვის ძმისა შინისა სატირისა, რომი წიგნი. პირველ წიგნს აწერია თავზედ: «სახელითა მამისათა... ვიწვე 1789 წ. ივლისის 30. კრემენჩუგს, გაიოს.» ბოლოში აწერს: «დიდება შენდა მიმღებელთა ყოველთა, უფალა! სრულ ვუავ 1789 წ. აგვისტოს 1-ს, კრემენჩუგს, გაიოს.» ეს სიტყვა შესდგება 37 ნასკვარ-თახახან იფურტელთაგან. მეორე წიგნს აწერია: «სახელითა მამისათა... ვიწვე 1789 წ. ივლისის 21, კრემენჩუგს.» ამას ერთი იფურტელი ავლია ბოლოში და ამის-

თვის არა სწანს, თუ როდის გაუთავებია. შესდგება 46 ნასე-
გარ თაბახიან ფურცელთაგან.

7) წმიდისა მამისა ჩვენისა ამბროსი მედიოლანის კპის-
კოპოსისა სიტყვა მიცვალებასა ზედა თეოდოსი დიდისა.
შესდგება 25 ნასეგართაბახიან ფურცელთაგან. ამას თავზედ
აწერია, ჩვეულებისამებრ: «სახელითა მამისათა... ვიწყე 1789
ივლისის 14, კრემენჩუგს, გაიოს.» ხოლო ში: «სრულ ვეგ
1789 წ. ივლისის 15, კრემენჩუგს, გაიოს.» ეს ხელთ-ნაწერი
იწეობა 63 გვერდიდამ. თავი დაკარგულა.

8) სამღვდელთა ისტორია. თავზედ აწერია: «ვიწყე
1799 წ. თებერვლის 28, გაიოს, მოზდოვს.» ამ ისტორიისა
ერთი ფურცელია გადაწომილი, სხვა კი დაკარგულა. ეს ფო-
ფილა დაფოფილი ჰარაგრაძეობად, იწეობა სოფლის შექმნიდამ.
პირველ ფურცელში არის § 6. მოვიყვანთ ნიმუშად § 1.
«ღმერთმან შექმნა სოფელი ესე არა რაიმესაგან სიტყვითა თვი-
სითა, დიდებად სახელისა თვისისა და ცხად-ყოფად ქმნილთა
სახიერებისა თვისისათა. ექვსსა შინა დღესა. პირველსა დღესა
—ცაი და ქვეყანა და მერმე ნათელი. მეორესა—სამყარო. მე-
სამესა დღესა განჩყო და განაშორა წყალი მიწისაგან, და უბრ-
ძანა მიწისა აღმოცენებად მცენარეთა. მეოთხესა დღესა—მზე,
მთავარე და ვარსკვლავნი. მესუთესა—მოზრინველნი ცისანი და
თევზნი ზღვისანი. ხოლო მეექვსესა დღესა — ცხოველნი ქვე-
ყანისანი, და კაცი ხატად და მზგავსად თვისად, და მეშვი-
დესა დღესა განისკენა ყოველთაგან საქმეთა. კაცი უკვე შექმნა
ღმერთმან, ხორცისა მოძებელმან მიწისაგან, და სულისა ხა-
ტად და მზგავსად თვისად დამბადებელმან, რომელმანცა სცნას
შემოქმედი თვისი, შეიყვაროს იგი ყოველითა გულითა და
ყოველითა სულითა, ჳ ცოლი გვერდისაგან კაცისა დამნიშვნელ-

მან. კვალად ორნივე ერთ-ხორც არიან. კაცსა სასხელ-სდგა ადამ და დედაკაცსა ვაჟ, და დაამკვიდრნა ივინი სამოთხესა საშვე-ბელისასა უკვდავებით.»

როგორც ამბობს მედიკანულის სიტყვანი, ეგრეთვე სამღვდელთა ისტორია არის თვით გაიზნის ხელთ ნაწერი. ესენი ეკუთვნიან ბლ. მღვდელს მიხეილ ხელაევს. ამას ესენი უნახავს ერთს თელავის მებაყლის დუქანში, რომელსაც ამ ნაწერის ფურცელში გამოუხუბვენი ვუკელის ნაჭერი და მიუცია მსყიდველისთვის. მღვდელს ხელაევს გადუსინჯავს ეს დიდი რვეული ხელთ-ნაწერისა და რადესაც გაიზნის სასხელი ამოუგითხნა, მამინათვე უთხრუნია ამ ნაწერის დათმობა მედუქნისთვის, რომელსაც აუსრულებია ამის თხრუნა. მედუქნეს უთქვამს, სხვათა შორის, რომ ეს ნაწერი იმასთან მიუტანია სოლომონ ფირანავის შვილს, მყოფს (ესლას მიცვალებულთა) თელავის სობორის ბლადოჩინ დეკანოზად. რადესაც მღვდელმა, დეკანოზ-ბლადოჩინმა არ იცის უადრე ამისთანა ნაწერისა, სხვა რაღა გაკამტყუნოთ. მაგრამ ეს ბლადოჩინ-დეკანოზი იმისთანა კაცთა წყებას ეკუთვნოდა, რომელიც სდევნის ყოველს ქართულს, ოღონდ ვი ამით რუსების წინ ერთგულად გამორჩდეს.

9) სამღვდელთა რელიგიონტი.

10) პეტრე დიდის ისტორია შობილგან სიკვდილამდე.

11) ეგვიპტის ისტორია, დიოდორისა.

12) კვირისის ისტორია, სპასკეთის მეივისა.

13) ძველთა სამეფოთა ისტორია.

14) სამხედრო არტიკული პეტრე დიდისა.

15) ეკრეპიულ ქალაქთა ლექსიკონი.

16) სამგზავრო (დოროჟინისა) გეოგრაფია.

17) ღვთის-მეტყველება, მოსკოვის არქივის პლატონისა.

18) მარკ-აერკლია.

19) გელიზაჩი, ჰეტერბურგის სამეცნიერო აკადემიის
წიგნთ-საცავში, ქართულ განყოფილების კატალო-
გი № 204.

10) სამეფო ტომარი, ალაშიტის დიაკონის წიგნი, იქ-
კმ № 205.

21) კიტაიის სიბრძნე, იქვე № 217.

22) განმარტება იგავთა სოლომონისათა.

23) ვასილი დიდის ეპისტოლეები.

(გიორგი მეთვის ცხოვრება, პ. ი. გვ. 157.)

24) საწმუნოების კითხვა-მიგება.

25) გონების ჭაზრი.

26) ურმათ სასწავლო ჭაზრი.

უკვლავ შემორჩენილი ნაწილები წიგნები არის მოხსენებულნი
გაიოზის ნაწერებად ანუ თარგმნად (რუსულიდან აქვს ნათარ-
გმნი) ძველს წიგნთა სიებში (კატალოგებში). ზოგს ამთავანს
ისსენიებს ანუ ასახელებს გაიოზის ნაწერებად პლ. იოსელია-
ნიც (Кратк. истор. груз. церкви, стр. 135). ამის სინამდვილე,
რასაკვირველია, მაშინ შეიტყობა, როდესაც გადისინჯება თვით
აღნიშნული ნაწერები, რადგან, როგორც ვიცით სხვა ძველის
წერილების გადასინჯვით, თითქმის უკვლავ ნაწერზედ არის მოხ-
სენებულნი არა მხოლოდ მთხზველის ანუ მთარგმნელის სახე-
ლი, არამედ ხშირად თვით გადამწერისაც და ხან მიზეზიც გა-
დაწერისა. ამასთანავე ისიც უნდა შევნიშნოთ, რომ უფრო
კრეტელის ცნობებით შეიძლება შეგვეჩვენოს ეს გაიოზის ცხოვ-
რების მიმდინარეობა, მაგრამ ის მასალები, რომელიც ჩვენ ამის-
თვის დაგვჭირდა, ისე არიან გაფანტულნი სხვა-და-სხვა წე-
რილებში და ადგილებში, რომ მათი შეკრება ერთის კატისაგან

ყოველად შეუძლებელი საქმეა და მას შეიძლება მხოლოდ რადენიმე გვამნი ცოდნით, ხალისით, თანხმობით, შრომით და შეძლებით აღჭურვილნი. ვისურვოთ ამ ყაზად, რომ ამისთანა მშრომელნი გამრავლდენ ჩვენს საზოგადოებაში სამშობლოს წინსულის აღსადგენად და მისი მომავლის ბედის მტკიცედ დასაფუძნებლად. ბოლოს უმოწილესად ვსთხოვთ პატრიოტულ მკითხველებს, თუ რომ მათ აქვსთ ან ნაწილები გაიზონ, ან იცან შემთხვევანი მისის ცხოვრებიდამ, ყოველივე ესენი, უკეთუ ისურვებენ, ჩვენ გადმოგვცენ (ადრესი: Телавъ, Въ Духовное Училище), რომელსაც დიდის მადლობით მივიღებთ და რაც გადმოცემული წერილი ანუ წიგნი იქნება, ყოველსავე თავის დროზედ და ყოველის უნაკლულად დაკუთრებით პატრონს.

ნ. მთვარელიშვილი.

10 დეკემბერს, 1880 წ.

ქ. თელავი.

ახალი წიგნები.

წაფხული, ყრმათათვის საკითხავი წიგნი. წყარო № 3 და 4.
ანთ. ჟუდელის რედაქციით გამოცემული. თბილისი, 1881.

პატარაობაში ყველას წავითხუღი გვექნება მცირე მოთხრობა—წელიწადის ოთხი დრო, რომელშიაც ნაქების სათითაოდ გაზაფხული, ზაფხული, შემოდგომა და ზამთარი. ესლა ჩვენს პატარა ბავშვებს ამ პატარა მოთხრობის მაგივრად ექნებათ ოთხი წიგნი, რომელთაც წელიწადის დროთა სახელები ჰქვიათ, საზოგადო მათი სახელი არის წყარო, ზამთარ-ზაფხულ უძრობელი. ორს წიგნზედ ჩვენს ყურნალში კიდევაც მოკლასპარაკეთ მკითხველებს; ესლა მოგვივიდა მესამე წიგნიც: «ზაფხული» და იქვლია რომ ეს სამი ძმა ობლად არ დარჩებიან და მეოთხეც ძალე დაებადებათ.

ამ წიგნების სულის ჩამდგმელი არის თ. რაფ. ერისთვის ლექსები. ყოველს წიგნში იზოვით იმისთანა ლექსს, რომელიც აღწერს იმ შეჭტევას ანუ მუშაობას, რაც აღნიშნულს დროს შეეფერება. პირველს წიგნებშიც თუშტა კარგი ლექსები იყუ: «ზამთარი» და «გაზაფხული», მაგრამ სიცხოველით, გამომსატველობით და ენის სიმარტივით კერტ ერთი მათგანი ვერ შეედრება ამ წიგნში დაბეჭდილს «ზაფხულს.» ამ პატარა ლექსში არის აღწერილი ზაფხულის ორი უმთავრესი საქმე: მკა და ლეწა და ძნელია წარმოიდგინოთ, თუ არ წავიკითხავთ, რომ-

გორ ყოველივე წინადადება ამ ლექსში ბავშვის გონებაზედ აწის გამოჭრელი, როგორ ყოველივე მათგანი სახავს რამეღსამე მუშაობას და მოაგონებს ბავშვს ნამგლის ტრიალს, მუშის გუგუნს, ქოლპუნას, კვერზედ ჯდომას და როგორ დეზად აწის თქმული ლექსის ბოლოს:

«ქალი, ვაცი, გოგო, ბიჭი ეზიდება ზამთრის სარჩოს...»

—ვაშა, ვაშა, მუშა ხალხსა! ღმერთმა იმათ გაუმარჯოს!...»

მეორე ლექსიც იმავე ავტორისა «მერცხალი» ლამაზი საბავშვო ლექსია, მაგრამ ბოლოში ცოტა ნამძლადვეა. დიდს მკითხველზედ მეტად ცუდი შთაბეჭდილება აქვს სოლომე ლექსს, როდესაც მას ეტყობა ნამძლადობა და რითმის გულისთვის უსაგლო სიტყვის ნამძრება და ვგონებთ, რომ ბავშვებზედაც ასე უნდა იმოქმედოს და თუნდა ასედაც არ იმოქმედოს, ამ გვარი ნამძლადვეად შეთხზული ლექსი შეაჩუკოს მას ხელოვნურად და არა ხელოვნურად წერას.

აწის ამ წიგნში ორიოდ სხვა ლექსიც. თავში მოქცეულს ლექსს ბ. რომანიძისას «უმაწვილის ღოცვას» ეტყობა ნიჭი, მაგრამ ავტორს სრულებით არა სცოდნია ლექსთა-თხზულების წესი, თორემ ამ გვარს უშნო სტრიქონებით არ დაიწყებდა თავის ლექსს:

«რად გაჩუმდი გენაცვალე;

რა დაგემართა?

რად დაღონდი, ჩემო გვერდო,

მოდი ჩემთანა.»

ამ გვარი დასაწყისი სშირად მკითხველს ხალისს უკარგავს და ბევრი ამ სტრიქონებს არ ჩასცილდება; არ ჩასცილდება, მაგრამ შეიძლება ინანოს კიდეც. ამ ლექსს ეტყობა

გრძნობის ნიშან-წყალი და ზოგიერთი სტრიქონები სწორედ სელაგენურად არის დაწერილი.

ამ წიგნში ნათარგმნ მითხრობებს გაუმარჯვნიათ ორინ-გინაღუკებზედ. «გიგოს ყანა» თუმიცა რუსულიდამ გადმოღუ-ბულია, მაგრამ ცოტა ქართულაობაც ეტყობა; მთარგმნელს ვოლ-გის თუ დონის მაგიერად მითხრობაში არაგვი ჩაუგებობია და სმარად მთებისაგან ხანის მოცემა საქმეს გვიჭირებს; ალბად ამითიც მთარგმნელს უნდოდა უფრო ქართული ხასიათი დას-ტყობოდა მითხრობას, რადგან რუსეთში მთები ძალიან ცო-ტაა, მაგრამ ეს სადღაური-და ქართულია: გრუზიანი ჩიტების ჭყლიზინი და სსვ.

შინაარსი რომ გადმოგცეთ ამ მითხრობისა, ბეგრს ვე-რას შეიტყობთ მის ღირსებას; ბავშვი ყანის ახლო თამაშობ-და, მერე ყანაში შევიდა, გზა დაეზნა და შიმშილით მოკვდა; რამდენსამე დღის შემდეგ იზოვნეს მომკვლელებმა მკვლარი ბავშვი. შინაარსი მართალია უბრალოა, მაგრამ საქმე ეს არის, რო-გორ გამოუყენებია ავტორს ეს მცირე მასალა. გამოუყენებია ისე რომ ბავშვი ვიდრე არ ჩათავებს მითხრობას, თავს არ დაანებებს. ავტორი სწორედ ბავშვის კანში ჩამჯდარა და ისე უამბობს, რა ტანჯვა და ოცნებები უნდა გამოეარა უსუსურს ბავშვს, რომელიც ისე მცირეა, რომ ყანამაც კი თავით იქნამ-დე დამალა რამდენსამე დღეს.

გამოჩენილის არაგვიბის მთქმელ ანდერსენის მითხრობა «ჩიტი და ტუსადი» სწორედ შეჭფერის ავტორის ნიჭიერე-ბას. შინაარსი აქაც უბრალოა. ტუსადი სთხოვს სხვა-და-სხვა ფრინველებს უმღერონ რამე და შეწუხებულის გულიდამ სევდა გადაუყარონ; ყველას თავისი საქმე აქვს; მხოლოდ ბუღბუღი შემოჯდება და უამბობს ტუსადს... რას?... იმას, რაც ყოვე-

ლის ტუსადისთვის უფრო გულ-მოსაკლავი და თან სასიამოვნო გასაგონია—ცოლ-შვილის და სახლ-კარის ამბავს...

ორიგინალური მოთხრობა «თელა» უხსნის ბავშვს ცოლადან და აწინდელს სოციალურს და ეკონომიურს განწყობილებას და ცუდის დანახვით კარგის ნახვის სურვილს უღვიძებს...

ვისთვის ზრისთვის არის დაწერილი «მგელი ზ ქალი» არ ვიცი, მაგრამ ეს კი ვიცი რომ, ვისაც ბუნების მეტყველებიდან უნდა სწეროს რამე, უნდა გაიგოს კიდევ ქართული სახელები სხვა-და-სხვა საგნებისა და შექამადსავით ერთმანერთში არ აურიოს. აი რასა სწერს. მაგალითად ამ წიგნის დამბეჭდი—«ჟინტელების» ავტორი. «კვერცხები (ჟინტელების) შირველად შარვებად იქცევიან... რომლებსაც მუშა ჟინტელები სასწრდლებენ» (ეგ შარვებს სასწრდლებენ?) შარვები რამოდენიმე ხნის შემდეგ კვერცხებად იქცევიან.» (კვერცხები შარვებად და შარვები ისევ ისე კვერცხებად?!) აქ რაღაც ამბავია. აი რა ამბავია: ავტორს აურევია ერთმანერთში კვერცხის (თესლის) ფუმიფლას და შარვის სახელები. ავტორსა სცოდნია, რომ მწერები სასოგადოდ ასე იზღებინ: ჯერ კვერცხიდან ფუმიფლას გამოკვას; მერე ფუმიფლა შარვს გაიკეთებს და ბოლოს შარვიდან გამოდის სრული მწერი. სცოდნია ეს ავტორს, მაგრამ ფუმიფლას სახელი დაჭვიწეების და ამისთვისაც კვერცხი დაურქმევია. წარმოადგინეთ როგორ აერევა თავ-ბუდი ბავშვს ამ სტატიის კითხვაზე...

ბოლოს ვისურვებთ რომ გამოცანებს შატრის ჭკუის საკარკიშო ეტუბოდეს და მარტო თვალების სასწოდ არ გადაქცეულიყოს.

ლექსნი, თხზულება მ. ყორღანოვისა, თბილისი, 1881 წ.

დალოცვილია ქართული ენა, რომ რითმი ძალიან ადვილად ეწეობა. მაგრამ თან დაწვევლილია, რადგან ეს რითმის შეწყობის სიადვილე აბედინებს ყორღანოვებისთანა შველახუნებს მთელის ტომების გამოცემას.

ამოგიწერთ «დროს გასატარებლად» ერთს ნიმუშს ბ. ყორღანოვის ლექსებისას სრულად:

«დროს გატარება»

ბულვარზედ გავიარე
ერთსა დღესა წვიმაში;
მარტოდ-მარტო ვიარე
განვეული შუბაში

—

მარამ არ ვიყავ მარტო,
ორსავ მხრივა სანლები,
უკან მომდევდა კინტო
და ხუთიოდ ძალები!

აი კიდევ მეორე ლექსი: «განღვიძება ჩემი უძილოდ სიზმრისა», მაგრამ ლექსს აღარ ამოვიწერ, სათაურიცა კმარა.

მართალია ლექსები არა ბრწყინავენ მშვენიერებით, მაგრამ ეს მიეტიკება იმისთანა თავ-მდაბალს ავტორს, რომელიც არის მ. ყორღანოვი, რომელიც თავის ლექსთა-კრებაში სხვების მსახურსაცა ბეჭდავს და თავის მსახურის-მსახურს, სადაც ხან ერთი ეძახის, ხან მეორე ერთმანერთს «ყალბ-აყროლებულს.» მ. ყორღანოვი ისეთი თავ-მდაბალი ყოფილა, რომ თითონვე ამბობს თავის თავზედ:

«მე არა ვარ ფილოსოფი, რომ ხალხს (ვ)უძღვნა დარიგება, და არცა მაქვს ის აღმოთქმა, ენას მივსცე მშვენიერება, მაშ მე არა (რა) ვარ! არაფერი....»

მაშ რაღას გვაწუხებდით ამდენი ხანი ბ. ყოჩლანყო?

დაბადების საზოგადოების გამორცემანი. უიდი პატარა რვეული.

უცხო-ქვეყნელებისათვის ძნელია დაესმარონ ჩვენს ლიტერატურას, რაც უნდა სურვილი წმინდა ჭქონდეთ: არ გვიცნობენ და არ ვიცნობთ და რა გასაკვირველია, რომ იმისთანა წიგნები შეკვიდგინონ, რომელთაც მეწვრილმანეები თუ იყიდიან ყველის გასახვევად. ვიდრე დაბადების საზოგადოება მშვენიერად გვიბეჭდავს სხვა-და-სხვა სასულიერო წიგნებს და იაფად ჭყიდის მათ, იგი მაღლობის დიქსია ჩვენგან, მაგრამ როდესაც თავის ან თავის აგენტების საწარმოებსა ბეჭდავს, მაშინ, უგაცრავად ნუ ვიქნებით, კერაფერს მაღლობას ვიტყვი, რადგან საგანი მაღლობისა არა გვაქვს. აბა თქვენი ჭირიმეთ რომელი ქრისტიანი წაიკითხავს «სასიხარულო ამბავს», «ობლის წერილს მაცხოვრებლის», «რა არის ქრისტიანს», «საქარწინე ტანთსაძმელს» და სხვა ამისთანა ოთხგრომიან «საქარწინელს», გარდა გადაყრუებულ ბებრებისა და თქვენი უძიარჩილესის მონის უბადრუკის რეტენსენტისა, მაგრამ... მაგრამ... გაგიტყდებით, ეს დაბადების საზოგადოების ნაღვასი თავიდან ბოლომდე არც მე წამიკითხავს.

ხელის - მოწერა «დროება-ივერიაზე» მიიღება:

თბილისში, «დროება-ივერიის» რედაქციაში, (გალავინის შროსპექტზედ, თ. ივ. კ. მუსჩანსკის სახლებში, კლუბის ქვე-
მოდ).

ქუთაისში: «დროება-ივერიის» აგენტთან ი. ჭყონიასთან
(სილაზედ, მიჩიან ჭყონიას სახლში.)

ქალაქს გარეშე მცხოვრებთ ყურნალ-გაზეთი ამ ადრესით
უნდა დაიბარონ:

Въ Тифлисъ. Въ Редакцію Дროება-Иверіи.

ფასი:

«ივერია» ექვსის თვით («დროებასთან» ერთად) —	8 მან.
«ივერია» ექვსის თვით ცალკე — — — — —	4 მან.
«ივერია» ერთის წლით — — — — —	7 მან.

სელის-მომწერთ იუული ყურნალ-გაზეთის დაბარებისათ-
ნაკე უნდა გამოგზავნონ რედაქციაში.

ვისაც ყურნალი თავის დროზედ არ მიუვიდეს, უმორ-
ჩილესად ვთხოვთ ძალე გვაცნობოს რედაქციაში.